

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

***“Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ
ΩΣ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ”***

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗΣ Σπ. ΖΑΡΟΓΚΙΚΑ

Διπλωματούχου Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών,

(2006)

Επιβλέπων Καθηγητής: Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, Επίκουρος Καθηγητής του ΕΚΠΑ

Συνεπιβλέπον/οντες : Γεώργιος Πολίτης, Επίκουρος Καθηγητής του ΕΚΠΑ

Μαρία Ξέστερνου, Λέκτορας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σ.3
---------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

1.1 Πραγματολογικές διασαφήσεις – Ιδεολογικές προσεγγίσεις.....	σ.10
1.2 Διαδίκτυο: Ο Ιανός των σύγχρονων κοινωνικών επαφών	σ.15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

2.1 Θεωρητικές παραδοχές – Εννοιολογικές οροθετήσεις	σ.24
2.2 Ηθική – Δεοντολογία και Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	σ.27
2.3 Τα ατομικά δικαιώματα στον κόσμο της ψηφιοποιημένης πληροφορίας: Ηθική και Δεοντολογία στον Διαδικτυακό τόπο.....	σ.35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

*ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΠΟΧΗ: ΗΘΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΕΣ
ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ*

3.1 Έννοια και εκφάνσεις της προσωπικότητας.....	σ.39
3.2 Η ιδιωτικότητα ως έννοια, πολιτική ιδιότητα και ατομικό δικαίωμα.....	σ.46
3.3 Συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της προσωπικότητας και της ιδιωτικότητας	σ.55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

*Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ*

4.1 (Προσδι)Ορισμός και περιεχόμενο των «προσωπικών δεδομένων».....	σ.61
4.2 Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων: Ένα «νέο» δικαίωμα στην ψηφιακή εποχή;.....	σ.67
4.3 Νομολογιακό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων	σ.73
4.3.1. Το ευρωπαϊκό νομολογιακό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος.....	σ.73
4.3.2. Το ελληνικό νομολογιακό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος.....	σ.82

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	σ.85
---------------	------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σ.87
-------------------	------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ένα ιδιαίτερο, μοναδικό και χαρισματικό ψυχοσωματικό και κοινωνικό, παράλληλα, ον, με έμφυτες καταβολές, ένστικτα, ορμές κι επιθυμίες αλλά και ανώτερες διανοητικές λειτουργίες, συναισθηματικές ανάγκες, βαθύτερες ευαισθησίες και κίνητρα, τα οποία ικανοποιούνται πλήρως μόνον μέσα από τη φυσική επαφή και τις διαπροσωπικές σχέσεις, τη διά ζώσης διάδραση κι αλληλεπίδραση, τη λεκτική και μη λεκτική -ταυτόχρονα- επικοινωνία. Ως διαδικασία κοινωνικής αλληλεπίδρασης που προσδιορίζεται από βιολογικούς, νοητικούς, συναισθηματικούς και κοινωνικούς παράγοντες, η επικοινωνία συντελείται μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών και προϋποθέτει την άμεση ή έμμεση, αυθόρμητη και φυσική ή συνειδητή και κατευθυνόμενη ανταλλαγή μηνυμάτων, τα οποία έχουν νόημα τόσο για τον πομπό τους όσο και για τους δέκτες τους με συνέπεια να αποκτά νόημα και η ίδια ως πράξη. Μέσω αυτής μεταδίδονται πληροφορίες, ερμηνεύονται γεγονότα και φαινόμενα, διατυπώνονται σκέψεις και ιδέες, εκφράζονται συναισθήματα και υποστηρίζονται αντιλήψεις και απόψεις με στόχο την πρόκληση αντίστοιχων ιδεών, πράξεων ή συναισθημάτων και, σε τελική ανάλυση, τον επηρεασμό της συμπεριφοράς και της δράσης. Υπ' αυτή την έννοια, η επικοινωνία συνιστά ψυχοβιολογική και κοινωνική ανάγκη του ανθρώπου με έντονο το στοιχείο της ατομικότητας. Ταυτόχρονα, όμως, εμπεριέχει κι αυτό της ομαδικότητας, το οποίο την καθιστά θεμελιώδη προϋπόθεση για τη δημιουργία της κοινωνίας, αφού η τελευταία δεν μπορεί να υφίσταται αν τα άτομα - μονάδες που τη συναπαρτίζουν δεν συνδεθούν με σχέσεις αλληλεξάρτησης κι αλληλεπίδρασης και δεν μοιραστούν κοινούς στόχους, ώστε να συγκροτήσουν ένα σύνολο συνεκτικό κι ανθεκτικό απέναντι σε δυσκολίες, προβλήματα και φυγόκεντρες δυνάμεις που υπονομεύουν την ύπαρξη και διατήρησή της.

Μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της επικοινωνίας, μας δείχνει ότι είναι σύμφυτη της ανθρώπινης ύπαρξης κι ακολουθεί παράλληλη πορεία ανάπτυξης με την ανάπτυξη του ανθρώπινου είδους. Περιορισμένη μέσα σε μικρές ομάδες, στην αρχή, με μέσα εκφοράς της μόνον τη λεκτική και μη λεκτική επαφή, αναπτύσσεται σταδιακά παρακολουθώντας την ιστορική πορεία των κοινωνικών ομάδων και τη συσπείρωσή τους σε πολιτικές οντότητες διαρκώς εξελισσόμενες, διευρυνόμενες και

ισχυροποιούμενες, προκειμένου να ανταποκριθεί στην ανάγκη τους για διευρυμένη επικοινωνία μεταξύ των πολιτών τους με στόχο τον συντονισμό των δυνάμεών τους και τη συνεργασία τους για την επίτευξη ατομικών και συλλογικών σκοπών.

Τομή στην πορεία ανάπτυξης της επικοινωνίας, συνιστά το διάστημα της μετάβασης από τον 17^ο στον 18^ο αιώνα και της εισόδου του Δυτικού κόσμου στην εποχή της νεωτερικότητας, χάρη στην εφεύρεση της τυπογραφικής μηχανής και την τελειοποίηση της τυπογραφίας. Έκτοτε, και κυρίως στον 20^ο αιώνα, νέες εφευρέσεις και τεχνικές βελτιώσεις (τηλέφωνο, ασύρματος τηλεγράφος, ραδιόφωνο...) συντείνουν στην αλματώδη ανάπτυξή της εξασφαλίζοντας την ποικιλότροπη επικοινωνία των ανθρώπων σ' όλα τα σημεία της γης και δημιουργώντας διαύλους συνεννόησης και συνεργασίας τους, δεσμούς, δηλαδή, που «συνέχουν» τα μέλη της (θεωρητικά) ενιαίας, πλέον, ανθρώπινης κοινωνίας. Μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, που η κατάρρευση των κρατών του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού και το τέλος της διπολικής εποχής σηματοδότησαν τη γέννηση μιας «νέας» διεθνούς κοινωνικής πραγματικότητας, ιδιαιτέρως αντιφατικής και κρίσιμης, η οποία διακρίνεται για την οριστική διαμόρφωση της προηγμένης Κοινωνίας της Γνώσης¹ υπό την καταλυτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης, ως ιστορικού και κοινωνικού φαινομένου πολυδιάστατου και πολυσχιδούς που επηρεάζει όλους τους τομείς και τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής (Βεργόπουλος, 1999), την έκρηξη της κοινωνικής δικτύωσης σε πλανητικό επίπεδο και την επανάσταση στην επιστήμη και την τεχνολογία.

Η νέα αυτή κοινωνικο-πολιτική δομή, προϊόν ραγδαίων ιστορικών αλλαγών και δραστικών ανακατατάξεων στο παγκόσμιο πολιτικό και οικονομικό σκηνικό, χαρακτηρίζεται από τη διεθνή επιβολή της λογικής των ελεύθερων αγορών, την παγκοσμιοποίηση της κυριαρχίας του καπιταλισμού (Βούλγαρης, 1992), την όλο και διευρυνόμενη άρση των φραγμών στη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίου και εργατικού δυναμικού ανάμεσα στις διάφορες χώρες, τη δυναμική διείσδυση των Νέων

¹ Ο όρος «Κοινωνία της Γνώσης» χρησιμοποιείται ευρέως στον επίσημο λόγο για να διασκεδαστούν οι όποιες ανησυχίες για την τεχνοκρατική φύση της «Κοινωνίας της (κατακερματισμένης, εργαλειακής) Πληροφορίας», όπως αποδίδεται για πρώτη φορά η μετανεωτερική κοινωνία του τέλους του 20^{ου} αιώνα στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ανάπτυξη, την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση. Βλ. Η Ελλάδα στην Κοινωνία της Πληροφορίας – Στρατηγική και Δράσεις (Λευκή Βίβλος, 1999), κεφ. 1.1, www.infosociety.gr

Τεχνολογιών στην καθημερινή ζωή και τη ραγδαία ανάπτυξη χρήσης του παγκόσμιου ψηφιακού δικτύου επικοινωνίας και πληροφόρησης, που συμβάλλει στη «μεγάλη έκρηξη» της ανθρώπινης γνώσης. Μιας γνώσης, όμως, η οποία δεν έχει πια την έννοια της παιδείας, της μόρφωσης ή της ατομικής καλλιέργειας ούτε τη διάσταση του κοινωνικού δικαιώματος και του δημόσιου αγαθού, του προορισμένου να διαμορφώνει ελεύθερες συνειδήσεις και να διαπλάθει χειραφετημένους, κοινωνικά υπεύθυνους και δημιουργικούς πολίτες, με βούληση και δυνατότητες να αγωνισθούν για έναν ανθρωπινότερο και δικαιότερο κόσμο, που (οφείλει να) αποτελεί πρόταγμα, κύρια μέριμνα και τελικό σκοπό των δημοκρατικών κοινωνιών, όπως αρέσκονται αυτάρεσκα να αυτοπροσδιορίζονται οι σύγχρονες μετανεωτερικές. Έχει μετατραπεί σε μέσον οικονομικών συναλλαγών κι εμπορεύσιμο προϊόν της παραγωγικής διαδικασίας (Σταμάτης, 2005).

Με την υποχώρηση της σημασίας των Φυσικών πόρων ως βασικής πηγής πλούτου των κρατών και τη μετατόπιση παραδοσιακών βιομηχανικών δραστηριοτήτων σε αναπτυσσόμενες χώρες, οι αναπτυγμένες μεταβιομηχανικές, ανακαλύπτουν τη σημασία της γνώσης -ταυτισμένης με την πληροφορία που διακινείται ταχύτατα μηδενίζοντας αποστάσεις, δημιουργώντας φαντασιακές κοινωνικές συσσωματώσεις και διαμορφώνοντας νέες κοινωνικές πρακτικές- για την οικονομική τους ανάπτυξη και κατίσχυση στα πλαίσια του σκληρού οικονομικού ανταγωνισμού σ' αυτό το στάδιο του διεθνοποιημένου καπιταλισμού. Της αναγνωρίζουν, κατ' επέκταση, οικονομική διάσταση -όπως μαρτυρεί ο ευθαρσώς διατυπωμένος στη Διακήρυξη της Λισσαβόνας στρατηγικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να καταστεί «η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στον κόσμο» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002) αποκτώντας μέσω της επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης συγκριτικά οικονομικά και πολιτικά πλεονεκτήματα έναντι της αμερικανικής, κυρίως, υπερδύναμης- τη μετατρέπουν σε εργαλείο της οικονομικής πολιτικής τους και την ανάγουν σε χρηστικό αγαθό για την επίτευξη οικονομικών και κοινωνικών στόχων (Bell, 1973) συνδέοντάς την στενά με τις παραγωγικές διαδικασίες και τον κόσμο των επιχειρήσεων.

Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω, η αναγωγή της γνώσης σε συστατικό στοιχείο της οικονομικής δραστηριότητας των σύγχρονων κοινωνιών, σε κρίσιμης σημασίας παράγοντα οικονομικής μεγέθυνσης και κύριο μοχλό της οικονομικής τους

ανάπτυξης, σε ενδεδειγμένο μέσο ανταπόκρισης και κατίσχυσής τους στον διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό σε συνθήκες παγκοσμιοποιημένης οικονομίας (Touraine, 1971) και σε καθοριστικό παράγοντα αναμόρφωσης των οικονομικών σχέσεων, που συνεπιφέρουν την αναδιαμόρφωση των κοινωνικο-πολιτικών στο πλαίσιο του μετανεωτερικού καπιταλιστικού συστήματος (Castells, 1989), οφείλεται εν πολλοίς στις κοσμογονικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα στον τομέα των πληροφοριών και στις ανατροπές στον χώρο της πληροφόρησης κι επικοινωνίας λόγω της ανάπτυξης των Νέων Τεχνολογιών και την ανάδειξή τους στην πρώτη γραμμή της επικοινωνίας και πληροφορίας. Οι Νέες Τεχνολογίες, υπ' αυτή την έννοια, δεν συρρικνώνουν τον ρόλο τους στη μετάδοση πληροφοριών και την παροχή επικοινωνίας ούτε τη λειτουργία τους στην ικανοποίηση των αναγκών για ενημέρωση κι ανθρώπινη επαφή. Επιτρέποντας τη συλλογή, επεξεργασία και διάχυση ενός απίστευτου όγκου πληροφοριών σε ταχύτητα πρωτόγνωρη κι ανάγοντας την πληροφορία σε αυτόνομο, συναλλακτικό αγαθό, επεμβαίνουν σ' όλο το φάσμα της οικονομικής και κοινωνικο-πολιτικής ζωής και μετασχηματίζουν την κοινωνία (Μήτρου, 2002) μέσα σ' ένα κλίμα μαξιμαλιστικών προσδοκιών από τον κυβερνοχώρο για προσωπική ανέλιξη και κοινωνική ανάπτυξη και γενικευμένης ευφορίας για τον εκδημοκρατισμό της γνώσης και της κοινωνίας, την επιστημονική ανάπτυξη και την προώθηση της έρευνας, την εμφάνιση νέων προοπτικών στον εργασιακό χώρο και τη συμμετοχή του πολίτη στα δημόσια πράγματα.

Σ' αυτή την αισιόδοξη στάση, η οποία αντιμετωπίζει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως αστείρευτη πηγή έρευνας και πληροφόρησης και ως αυτόνομο μέσο ατομικής ενημέρωσης και προσωπικής έκφρασης χωρίς δεσμεύσεις και απόδοση λόγου σε άτομα ή θεσμούς με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της ζωής του κοινωνικού συνόλου, έρχεται να σταθεί κριτικά η παρούσα εργασία. Δόκιμη, πιστεύω, φιλοδοξία της, να αποτελέσει μικρή ψηφίδα στο μωσαϊκό των αντιρρητικών τάσεων απέναντι στη σύγχρονη παντοκρατορία των Νέων Τεχνολογιών και των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, -οι οποίες αυξάνονται και ενισχύονται συνεχώς λόγω της αποκάλυψης δυσλειτουργιών, δυσπλασιών και παρεκκλίσεων τους από τα «υπεσχημένα»- και να συμβάλει κατά τι στον ανοιχτό διάλογο για την εξεύρεση μέτρων υπέρβασής τους. Βασικός άξονας, κατά τούτο, στον οποίο αρθρώνεται η μελέτη, είναι η «ηθική» του Διαδικτύου -τόσο με την έννοια της φιλοσοφικής όσο και

της κανονιστικής ηθικής με προεκτάσεις στις νομικές επιπτώσεις από την παραβίασή της- ως μέσου έκφρασης του κατοχυρωμένου ατομικού και κοινωνικού δικαιώματος της συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας κι ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία², η άσκηση του οποίου προϋποθέτει και απαιτεί την προστασία της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητας των χρηστών «από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων»³.

Στην επιλογή του θέματος, μας ώθησαν πρωτίστως προσωπικά ενδιαφέροντα κι ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο και τη λειτουργία του Διαδικτύου στη σύγχρονη κοινωνία, ενισχυμένα από πλήθος υποθέσεων κι υποψιών –παράγωγων της βιωματικής εμπειρίας μας από την ενεργή συμμετοχή μας στη χρήση του. Τους προβληματισμούς μας επέτεινε η πλούσια βιβλιογραφία όσον αφορά στην «ηθική των υπολογιστών», που ως πεδίο μελέτης πρωτοεμφανίστηκε το 1950 στο -προφητικό για τις συνέπειές τους στη διαμόρφωση των σύγχρονων κοινωνιών- βιβλίο του Ν. Wiener, *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*, για να εξελιχθεί τη δεκαετία του '90 σε ιδιαίτερο επιστημονικό πεδίο πλαισιωμένο με ερευνητικά κέντρα, συνέδρια, πανεπιστημιακές διαλέξεις, περιοδικά, βιβλία και άρθρα.

Η ανάπτυξη που γνωρίζει έκτοτε και μέχρι τις μέρες μας ως ιδιαίτερος κλάδος της εφαρμοσμένης ηθικής, ο οποίος επικεντρώνει στην κανονιστική υλοποίηση των θεμελιωδών κι αδιαπραγμάτευτων, εν πολλοίς, αρχών κι αξιών της ηθικής φιλοσοφίας στον χώρο των Νέων Τεχνολογιών και των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, οφείλεται στα καινούρια ηθικά διλήμματα που αναδύονται στις σημερινές συνθήκες ψηφιακής επικοινωνίας μέσω του Διαδικτύου. Οι νέοι ηθικοί προβληματισμοί, οι οποίοι προστίθενται στους ήδη υπάρχοντες εμπλουτίζοντας ή μετασχηματίζοντάς τους, αποτελούν παράγωγα της συνειδητοποίησης ότι ο

² Άρθρο 5Α του Ελληνικού Συντάγματος του 2010: 1. «Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνον εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων». 2. «Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19».

³ Άρθρο 9Α του Ελληνικού Συντάγματος του 2010: «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει».

αποκεντρωμένος χαρακτήρας του Διαδικτύου δημιουργεί αδυναμία πλήρους ελέγχου του από κρατικούς θεσμούς ή άλλους ελεγκτικούς μηχανισμούς (Μήτρου, 2002), ενώ η άναρχη φύση του δημιουργεί αντιστάσεις στην εφαρμογή δοκιμασμένων στη μη ψηφιακή επικοινωνία νόμων και κανόνων. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά του, σε συνδυασμό με το ελλιπές θεσμικό/νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση και τον έλεγχο του, αλλά και, κυρίως, με το γεγονός ότι το παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας και πληροφορίας αντανακλά τους ιστορικούς και αξιακούς όρους της σύγχρονης «κοινωνίας του ρίσκο» (Beck, 1992), εκθέτουν ηθικά τους χρήστες του σε επικινδυνότητες εκπορευόμενες από την επαφή τους με την τεχνολογία και τους καθιστούν δυνάμει θύματα γνωστών ή απροσδιόριστων κινδύνων από την πρόσβασή τους στον αθέατο δικτυακό κόσμο, ως αντίτιμου της μεγάλης προσβασιμότητας που τους επιτρέπεται, της ταχύτατης ενημέρωσης που τους παρέχεται και της ελευθερίας έκφρασης που τους προσφέρεται (Stefik, 1999).

Δεν αμφισβητείται, πλέον, στις μέρες μας ότι ο επαναπροσδιορισμός του τρόπου επικοινωνίας εκατομμυρίων ανθρώπων σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης μέσω των ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων, επιτρέπει σ' αυτά να παρεμβαίνουν και να επεμβαίνουν στην ιδιωτική σφαίρα των χρηστών τους καταστρατηγώντας, άμεσα ή έμμεσα, το δικαίωμά τους για πληροφοριακή αυτοδιάθεση και για προστασία του ιδιωτικού τους βίου. Συνιστούν, κατά συνέπεια, δυνάμει μεγάλη απειλή προσβολής της ατομικότητας και της προσωπικότητάς τους, που τις περισσότερες φορές αγνοούν ή υποτιμούν τις επιπτώσεις της. Είναι αναγκαία, κατά τούτο, η ευαισθητοποίηση των απανταχού χρηστών του Διαδικτύου σε θέματα προστασία τους από τη δημόσια έκθεση των προσωπικών δεδομένων τους, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις ανηλίκων χρηστών, που όλο και συχνότερα στις μέρες μας πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης της προσωπικότητάς τους είτε με τις αποφασιστικές επιδράσεις των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σ' αυτή και στη διαμόρφωση του τρόπου ζωής τους είτε με την προβολή από το Διαδίκτυο ειδικότερων εκφάνσεών της χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Και βέβαια, είναι επιβεβλημένη η θέσπιση περαιτέρω μέτρων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων προκειμένου να καλυφθεί το δικαϊκό κενό που επικρατεί. Τα κράτη, με τη διττή φύση τους, την εξουσιαστική επί των πολιτών τους αλλά και την εγγυητική των δικαιωμάτων τους (Σταμάτης, 2005), οφείλουν να διασφαλίσουν τις ατομικές ελευθερίες τους και να προστατεύσουν την ιδιωτικότητα και την

ατομικότητά τους με την επιβολή όρων και ελέγχου στις διαδικασίες ψηφιακής επικοινωνίας και με την ανάπτυξη του δικαιοσύνη συστήματος για τη ρύθμιση και την αποτροπή κινδύνων από ενέργειες και δραστηριότητες που θίγουν την αξιοπρέπεια του ατόμου μεταβάλλοντάς το σε αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η αναδόμηση του υπάρχοντος δικαίου που διέπει σήμερα τη λειτουργία του Διαδικτύου, στη βάση των πλαισίων της κοινωνίας της πληροφορίας, η οποία διακρίνεται για την απουσία χρονικών και εδαφικών ορίων και τον άυλο χαρακτήρα των επικοινωνιών (Μήτρου, 2002), αποτελεί αδήριτη ανάγκη. Συνιστά, όμως, και μεγάλη πρόκληση για τον νομοθέτη που θα συμβάλει στον εκσυγχρονισμό και τον «εξηθικισμό» του.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι η συγκεκριμένη εργασία χρωστά πολλά στην ουσιαστική συνδρομή πολλών ανθρώπων, τους οποίους επιθυμώ από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω. Οι ευχαριστίες μου απευθύνονται πρωταρχικά στον για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και την υποστήριξη που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου τόσο σε επίπεδο επιστημονικό όσο και ηθικό. Πολλή χάρη χρωστώ, επίσης, στην ... για την πάσης φύσεως βοήθειά της, τις υποδείξεις και τις συμβουλές της, οι οποίες συνέβαλαν στη βελτίωση του πονήματός μου. Θα ήταν παράλειψή μου, εξάλλου, αν αγνοούσα τη συμβολή ... στη μορφοποίηση και την ολοκλήρωση της εργασίας μου...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

1.1 Πραγματολογικές διασαφήσεις – Ιδεολογικές προσεγγίσεις

Στην ιστορική φάση που διανύει σήμερα η ανθρωπότητα, πολυσύνθετα ιστορικά φαινόμενα, κοινωνικές σχέσεις, οικονομικές συναλλαγές και πολιτικοί μετασχηματισμοί αποδίδονται συλλήβδην με περιληπτικές, νοηματικά ασαφείς και σημασιολογικά ακαθόριστες έννοιες του συρμού, όπως «παγκοσμιοποίηση» και «κοινωνία της γνώσης», που ακριβώς χάρη στην αοριστία τους αποκτούν επίπλαστη σαγήνη και αυταπόδεικτη ισχύ ως αναλυτικά, ερμηνευτικά και νομιμοποιητικά σχήματα της σύγχρονης πραγματικότητας. Η προσπάθεια, κατά συνέπεια, εξέτασης της λειτουργίας του Διαδικτύου και των ηθικών του παραβάσεων στο πλαίσιο αφενός, της εκρηκτικής ανάπτυξης των σύγχρονων τεχνολογιών και της ενσωμάτωσής τους στις σχέσεις παραγωγής, ανταλλαγής κι επικοινωνίας, που εκτιμάται ότι συνεισέφεραν τα μέγιστα στη διαμόρφωση του σύγχρονου παγκοσμιοποιημένου κόσμου, και αφετέρου, της διερεύνησης του κοινωνικού ρόλου των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης στα οποία ανήκει, ως εργαλείων ανταπόκρισης στις ανάγκες του, προϋποθέτει και απαιτεί την ένταξή του στο ιστορικό και κοινωνικό συμφραζόμενό του, απαλλαγμένο, κατά το δυνατόν, από πραγματολογικές στρεβλώσεις και ιδεολογικές συμπαραδηλώσεις.

Εκκινώντας από την αποσαφήνιση της έννοιας «παγκοσμιοποίηση», μαγικής λέξης της νεοφιλελεύθερης ρητορικής γύρω από το νόημα της οποίας σημειώνεται τις τελευταίες δεκαετίες εκδοτική έκρηξη τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας, θα λέγαμε ότι αναφέρεται σε μια «αντικειμενική» και αναπόφευκτη, για τους υποστηρικτές της, ιστορική διαδικασία σε εξέλιξη, με βασικά της στοιχεία την εντεινόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση των χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω του αυξανόμενου όγκου και

της διευρυνόμενης ποικιλίας των διεθνών συναλλαγών, αγαθών και υπηρεσιών, της ελεύθερης ροής κεφαλαίου και της ευρείας και ραγδαίας διάχυσης της τεχνολογίας (Τομπάζος, 1999). Ο τυπικός και περιοριστικός αυτός ορισμός, υπολείπεται όσον αφορά στον ακριβή προσδιορισμό της παγκοσμιοποίησης ως ιδιαίτερα περίπλοκου - και αντιφατικού, συνάμα- συμπλέγματος φαινομένων και σχέσεων, εκτεινόμενου σε όλα τα πεδία της ατομικής και της κοινωνικής ζωής, το κοινωνικό, το οικονομικό, το πολιτικό, το πολιτισμικό. Επιτρέπει, όμως, να αντιληφθούμε ότι το «αξιολογικό συμφραζόμενο της παγκοσμιοποίησης» -παρά τη «δοξαστική» υπεράσπισή της από τους θιασώτες της ως προσπορίζουσας πολλαπλά οφέλη σ' όλες τις χώρες που μετέχουν στο διεθνές εμπόριο και στους πολίτες τους, στους οποίους μετακυλούνται τελικά- «είναι ότι μέτρο όλων των πραγμάτων είναι το χρήμα, ως γενικό ισοδύναμο» (Σταμάτης, 2005) και όχι η ευημερία και η αυτοπραγμάτωση των ατόμων (Shariff, 2003). Βασικός σκοπός της, δε, η εγκαθίδρυση μιας νέας καθολικού τύπου ηγεμονίας στον κόσμο στη βάση της υπαγωγής όλων των εκφάνσεων της ατομικής και της κοινωνικής ζωής στη μεγιστοποίηση του κέρδους και στην ικανοποίηση ιδιοτελών συμφερόντων των εταιριών και συγκεκριμένων ομάδων ανθρώπων που ελέγχουν την αύξουσα διασπορά του κεφαλαίου στον διεθνή χώρο.

Ως ιστορική διαδικασία, η παγκοσμιοποίηση έχει τις καταβολές της στον 16^ο αιώνα, εποχή που αναδύθηκε, σύμφωνα με τον μεγάλο στοχαστή Wallerstein (1976), στον ευρωπαϊκό, κυρίως, χώρο μια διεθνής αγορά, η οποία δεν κατάφερε, όμως, να συνενώσει και πολιτικά τα συμμετέχοντα σ' αυτή (ανταγωνιστικά σε οικονομικό επίπεδο) κράτη σ' ένα γραφειοκρατικά ενωμένο *imperium*, ώστε να μειωθεί σημαντικά η σχετική αυτονομία της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής τοπικότητας, που χαρακτήριζε τα προνεωτερικά κράτη. Η μεταφορά του κέντρου βάρους από το τοπικό επίπεδο στο κρατικό επιτυγχάνεται με τη δημιουργία των εθνικών κρατών στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, οπότε οι νεοσύστατες εθνοπολιτικές οντότητες, ισχυροποιούμενες, αποκτούν τεχνολογίες και διοικητικά μέσα που τις επιτρέπουν να διεισδύσουν στην περιφέρεια μιας επικράτειας αμβλύνοντας τους παραδοσιακούς τοπικισμούς και συγκεντρώνοντας στο κέντρο όχι μόνον τα μέσα παραγωγής αλλά και τα μέσα κυριαρχίας και επιρροής. Στο πλαίσιο αυτό, οι παγκόσμιοι μηχανισμοί της αγοράς διεισδύουν, μεν, στον κρατικό χώρο, δεν καταφέρνουν, όμως, να τον διαπεράσουν, ώστε να αποδυναμώσουν τα εθνικά

σύνορα, όπως το επιτυγχάνουν στη σύγχρονη εκδοχή της παγκοσμιοποίησης συνεπιφέροντας μια πρωτοφανή διασπορά του κεφαλαίου σε πλανητικό επίπεδο (πρωτευόντως, του χρηματιστικού και δευτερευόντως, του παραγωγικού και του εμπορικού) και την επίταση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας στον διεθνή χώρο (Αρρίγκι, 1992).

Την ίδια στιγμή, ωστόσο, που η διεθνής κινητικότητα του κεφαλαίου συντελείται με αυξανόμενους ρυθμούς, οι εθνικές οικονομίες, ενώ υφίστανται ριζικούς μετασχηματισμούς στο εσωτερικό, καθώς η οικονομική ανάπτυξη ξεφεύγει από τον έλεγχο των εθνικών κρατών (Μπεκ, 2000), δεν έχουν επιτύχει υψηλούς βαθμούς διεθνοποίησης. Αντίθετα, οδεύουν προς μια αύξουσα διαφοροποίηση – παράγωγο της διάσπασης του παγκόσμιου πλαισίου ενότητας των διεθνών συναλλαγών, του κατακερματισμού της διεθνοποιημένης δομής συσσώρευσης κεφαλαίου, του πολλαπλασιασμού των διακρίσεων και της εξαίρεσης της μεγάλης πλειονότητας του ανθρώπινου πληθυσμού από τις παγκόσμιες οικονομικές διαδικασίες και συναλλαγές (Βεργόπουλος, 1999 / Σταμάτης, 2005). Κι αφού η ομογενοποίηση και η αλληλεξάρτηση που υπονοεί η τρέχουσα έννοια της παγκοσμιοποίησης, η οποία έχει αναχθεί στην εποχή μας όχι απλά σε «νέα» κι «αδυσώπητη» πραγματικότητα αλλά και νέο επιστημολογικό υπόβαθρο (Βεργόπουλος, 1999), δεν επιτυγχάνεται καν σε οικονομικό επίπεδο, είναι εύλογο ότι στο κοινωνικό και πολιτικό, που παγκοσμιοποιούνται με πολύ βραδύτερους ρυθμούς τα πράγματα θα είναι πολύ χειρότερα.

Είναι γεγονός ότι η διεθνοποίηση του κεφαλαίου και η «παγκοσμιοποίηση της οικονομίας» (για να ακολουθήσουμε μια ορολογία που κακώς επεκράτησε) με τη δυναμική διείδυση στον κρατικό και τοπικό χώρο των πολυεθνικών εταιριών, στερούν από το κράτος-έθνος λειτουργίες στο εσωτερικό της επικράτειάς του και παραδοσιακές μορφές κοινωνικού ελέγχου στις οποίες χρωστούσε μέχρι τότε την ισχύ και την κυριαρχία του (Βεργόπουλος, 1999) και περιορίζουν προοδευτικά τον ρόλο του στην εξασφάλιση ενός σταθερού πλαισίου για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της αγοράς. Παράλληλα, οδηγούν στη συγκέντρωση του πλούτου και της ισχύος στα χέρια των λίγων, που δεν λογοδοτούν σε κανέναν, με συνέπεια την έξαρση των ανισοτήτων, την κοινωνική κατάτμηση και τους κοινωνικούς αποκλεισμούς, που σε συνδυασμό με τον κλονισμό της κοινωνικής συνοχής τον οποίο

συνεπιφέρουν, προκαλούν φαινόμενα κοινωνικής αποδιάρθρωσης στο εσωτερικό των μετανεωτερικών κρατών.

Σ' αυτό το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο, στο όνομα της αυταπόδεικτης ιστορικής αναγκαιότητας της παγκοσμιοποίησης, καταλύονται οι ουμανιστικές κατακτήσεις του Διαφωτισμού και στον βωμό της ελεύθερης αγοράς εμπορευματοποιούνται τα πάντα, περιστέλλονται και καταστρατηγούνται δικαιώματα και διαβρώνεται το σύστημα των δημοκρατικών θεσμών (Κοτζιάς, 2000). Η ελευθερία των ατόμων περιορίζεται και η δυνατότητα του πολίτη να συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων που τον αφορούν άμεσα εκμηδενίζεται, ενώ η νομιμοποίηση της παγκοσμιοποίησης, που έχει αναχθεί σε ιερό και όσιο δόγμα της νέας ορθοφροσύνης του καιρού μας και σε θεμέλιο λίθο της εποχής μας, ωθεί στη στηλίτευση και την καταδίκη της δυναμικής για παγκοσμιοποιημένη δράση κατά της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Την ίδια στιγμή, προωθείται και διαδίδεται σε οικουμενικό επίπεδο μια μαζοποιημένη και αμφιβόλου ποιότητας κουλτούρα, η οποία προβάλλει συγκεκριμένα πρότυπα ζωής, προσαρμοσμένα στον εικαστικό και διαφημιστικό σχεδιασμό πολυεθνικών εταιριών (Horkheimer – Adorno, 1972) και επιβάλλει παγκόσμια πολιτισμικά σύμβολα ως τα μοναδικά αυθεντικά και νόμιμα σ' έναν άνευ προηγουμένου πολιτισμικό ιμπεριαλισμό που καταργεί τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των λαών και διαβρώνει τις πολιτισμικές τους ταυτότητες (Κόλιας κ.α. 2003).

Πώς, όμως, φθάσαμε στην όψιμη αυτή παγκοσμιοποίηση του κόσμου, που ενώ άπτεται όλων των πτυχών της κοινωνικής ζωής έχει πρωταρχικά οικονομικό χαρακτήρα και αγοραία διάσταση; Ποια τα βασικά εναύσματα της; Ποιοι λόγοι και ποια μέσα, εκτός των δεδομένων ιστορικών συνθηκών, συνέβαλαν στις δραστικές κοινωνικο-οικονομικές ανακατατάξεις και τους ριζικούς πολιτικούς μετασχηματισμούς που άρχισαν αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο για να βρουν την τελειώσή τους -τέλη του 20^{ου} και αρχές του 21^{ου} αιώνα- στην οριστική διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης στο κυριαρχούμενο από τις ιδέες του θετικισμού, του πραγματισμού και του ωφελιμισμού παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον;

Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί πως σε ένα μεγάλο βαθμό η σύγχρονη κοινωνία της γνώσης, με τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που ήδη περιγράψαμε, είναι το παιδί δύο πολέμων, του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ του Δυτικού και του Ανατολικού συνασπισμού κρατών, οι οποίοι συγκροτήθηκαν με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου και ως αποτέλεσμα του παγκόσμιου συσχετισμού δυνάμεων που αυτός δημιούργησε. Κύριο χαρακτηριστικό και των δύο αυτών πολέμων ήταν η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, ως εφαρμογής της (θεωρητικής) επιστημονικής γνώσης για την ικανοποίηση πρακτικών σκοπών, και της Διοίκησης των Επιχειρήσεων, που κατέστη αναγκαία λόγω της τεράστιας ανάπτυξης της βιομηχανίας και των υπηρεσιών τόσο στον στρατιωτικό όσο και στον δημόσιο και στον ιδιωτικό πολιτικό τομέα (Τσαούσης, 2009). Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην έκρηξη της πληροφορίας, στην ψηφιοποίηση και την ταχύτατη διάδοσή της μέσω νέων τηλεπικοινωνιακών μορφών, που συνέβαλαν στην τυποποίηση και διαχείριση της υπάρχουσας γνώσης (με την έννοια της αποθήκευσης κι εφαρμογή της σε διάφορα περιβάλλοντα), αλλά και στη ραγδαία ανάπτυξη νέας -πρωτογενούς ή δευτερογενούς- γνώσης, σαφώς διαφοροποιημένης ως προς την ταυτότητα, τον ρόλο και τη λειτουργία της. Η γνώση στη νέα αυτή μορφή κοινωνίας παύει να αναγνωρίζεται ως μορφωτική διαδικασία που απευθύνεται στο σύνολο του κοινωνικού σώματος συνιστώντας ευθύνη και καθήκον της κρατικά οργανωμένης κοινωνίας. Στις νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που δημιουργεί η μετάβαση από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία και στο πλαίσιο των ταχύτατων οργανωτικών και παραγωγικών αλλαγών, τις οποίες προκαλεί η χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφόρησης, των επικοινωνιών και της παραγωγής, μετασχηματίζεται εννοιολογικά, ταυτίζεται με την πληροφορία και προσλαμβάνει εργαλειακή και χρηστική διάσταση για την πραγμάτωση των επιταγών της καπιταλιστικής οικονομίας. Μετατρέπεται σε βασικό συντελεστή παραγωγής και εμπορεύσιμο αγαθό για την οικονομική ανάπτυξη και κατίσχυση κρατικών και υπερκρατικών οντοτήτων στον σκληρό οικονομικό ανταγωνισμό τους, αποβαίνοντας, πλέον, η δύναμη που καθορίζει τη διεθνή, γνωσιοκεντρική οικονομία στην εποχή του ύστερου τεχνολογικά υπεραναπτυγμένου καπιταλισμού και το βασικό συστατικό στοιχείο της προσωπικής ανέλιξης, της οικονομικής εξέλιξης και της κοινωνικής ανάπτυξης στις μετανεωτερικές κοινωνίες, όπου η θεμελιώδης διάκριση των ανθρώπων και η εγκαθίδρυση σχέσεων εξουσίας γίνεται πλέον όχι στη βάση των

«εχόντων» και «μη εχόντων» αλλά των «γνωριζόντων» και «μη γνωριζόντων» (Κλάδης, 1999).

1.2 Διαδίκτυο: Ο Ιανός των σύγχρονων κοινωνικών επαφών

Με βάση τα παραπάνω, καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της νέας αυτής μορφής κοινωνίας που έχει κύριες πηγές πλούτου και ισχύος την κατακερματισμένη πληροφορία και την εργαλειακή γνώση -ανισομερώς κατανεμημένες, απέβη, κατά κοινή επιστημονική παραδοχή, η προμηθεϊκή, σχεδόν, επανάσταση στον χώρο των τεχνολογιών της επικοινωνίας και της πληροφορίας και η ραγδαία ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, που κατέστησαν (τεχνικά) δυνατή την επικοινωνία σε πλανητική κλίμακα χωρίς όρια στον χώρο και τον χρόνο (Σταμάτης, 2005).

Με τον όρο ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα, εννοούμε τις εικονικές κοινωνικές δομές που αποτελούνται από κόμβους, οι οποίοι εκπροσωπούν ανεξάρτητα φυσικά πρόσωπα ή οργανισμούς, και συνδέσεις κόμβων, που αναπαριστούν τις σχέσεις αλληλεξάρτησης τις οποίες αναπτύσσουν οι κοινωνικές μονάδες του δικτύου μέσω της διάχυσης κι ανταλλαγής μηνυμάτων, πληροφοριών και ιδεών. Οι σχέσεις αυτές, που μπορεί να βασίζονται σε κοινά ενδιαφέροντα, κοινά οράματα, εμπορικές συναλλαγές και οτιδήποτε μπορεί να συνδέσει δύο ή περισσότερους ανθρώπους στην καθημερινότητα της πραγματικής μας διαβίωσης, ικανοποιούν τη βαθιά ανάγκη του συνανήκειν- έστω και σε φαντασιακές κοινότητες -μηδενίζοντας αποστάσεις και παρέχοντας επικοινωνία σε πλανητικό επίπεδο, προσφέρουν ψυχαγωγία και συναισθηματική υποστήριξη, η οποία λειτουργεί αγχολυτικά σε στρεσογόνες καταστάσεις της καθημερινότητας (MacLanahan, κ.α., 1981), δίνουν δυνατότητες επίλυσης προβλημάτων ή προώθησης επαγγελματικών συναλλαγών ... Με δυο λόγια, αποτελούν «πολυδιάστατα συστήματα επικοινωνίας και διαμόρφωσης της ανθρώπινης πρακτικής και της κοινωνικής ταυτότητας» (Χτούρης, 2004), που παρά τα θετικά αποτελέσματά τους δημιουργούν κινδύνους για μια σταδιακή αποκοπή από την πραγματική κοινωνία και την ένταξη σε μια διαδικτυακή, η οποία ωθεί σ' έναν νέο τρόπο ζωής, πιο αντικοινωνικό, αυξάνει τα φαινόμενα του κοινωνικού

αποκλεισμού, επηρεάζει την προσωπικότητα των χρηστών κι επαναπροσδιορίζει την κοινωνική ταυτότητά τους.

Τα επί μέρους κοινωνικά δίκτυα ανά τον κόσμο διασυνδέονται στις μέρες μας σ' ένα παγκόσμιο δίκτυο, το Διαδύκτιο, το οποίο μέσω της μεταγωγής «πακέτων» (μηνυμάτων) και της χρήσης «στοίβας πρωτοκόλλων» (τυποποιημένων κανόνων επικοινωνίας) αποτέλεσε τον καταλύτη για την παγκόσμια διάδοση και ανταλλαγή πληροφοριών, τη δημιουργία κοινωνικών επαφών και την πραγματοποίηση συναλλαγών, συνεπιφέροντας δραστικούς μετασχηματισμούς στις «δομές και τις εκδηλώσεις της διοίκησης, της οικονομίας, των κοινωνικών σχέσεων αλλά και στην παγκόσμια κατανομή της γνώσης, της εργασίας και της εξουσίας» (Μήτρου, 2002).

Ο όρος Διαδίκτυο (Internet) αναφέρεται, κατά κυριολεξία, σ' ένα παγκόσμιο τεχνολογικό σύστημα διασυνδεδεμένων υπολογιστών -προϊόν της σύγκλισης των τεχνολογιών της πληροφορικής με αυτές των τηλεπικοινωνιών- και στις υπηρεσίες που παρέχει, γενικά, σε καθημερινή βάση στους εκατομμύρια χρήστες του ανά τον κόσμο με στόχο την εξυπηρέτηση των αναγκών τους για πληροφόρηση κι επικοινωνία. Ο συγκεκριμένος ορισμός παραπέμπει στην αρχική λειτουργία του Διαδικτύου ως ενός forum (υπό την έννοια της κυριολεκτικής σημασίας του όρου) ελεύθερης ανταλλαγής απόψεων και ως ολοκληρωμένου περιβάλλοντος διαδραστικής επικοινωνίας ενός απεριόριστου αριθμού ατόμων, που έχουν πρόσβαση σ' έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών από / και για ολόκληρο τον κόσμο. Με το σχετικά, όμως, πρόσφατο «άνοιγμά» του σε οικονομικές δραστηριότητες, συντελείται μια μεταλλαγή της φύσης του από «αγοράς» (forum) σε «παζάρι», όπου όλα εμπορευματοποιούνται -αφανώς πλην σαφώς- στη βάση των κανόνων και των απαιτήσεων της αγοράς, των όρων του εμπορίου και των συνθηκών προσφοράς και ζήτησης υπακούοντας στη λογική της αύξησης της κατανάλωσης και της μεγιστοποίησης του κέρδους και μεταφέροντας, ταυτόχρονα, στοιχεία από την παθολογία και την παραβατικότητα του αγοραίου χώρου: την επιθετική διαφήμιση και τη συκοφαντική δυσφήμιση, την ψηφιακή απάτη και την παραπλάνηση του καταναλωτή, τη χειραγώγηση και την εκμετάλλευσή του (Μήτρου, 2002).

Ωστόσο, παρά ταύτα, το Διαδίκτυο συγκεντρώνει φανατικούς υποστηρικτές και ορκισμένους φίλους. Βασικό του «ατού» φαίνεται να είναι η αναδιάταξη των

παραδοσιακών σχέσεων χώρου-τόπου που επιτυγχάνει και ο επαναπροσδιορισμός τους στη βάση των νέων ιστορικών δεδομένων με τη δημιουργία "εικονικών κοινοτήτων", στις οποίες δεν υφίστανται οι κοινωνικές και πολιτιστικές διαχωριστικές γραμμές που υπάρχουν στον πραγματικό κόσμο. Για να θυμηθούμε τον μεγάλο Βρετανό κοινωνιολόγο και πολιτικό επιστήμονα, A. Giddens, με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, των «διαμεσολαβημένων» αυτών «μορφών συμπαρουσίας», η αποσύνδεση τόπου και χώρου, που χαρακτήριζε τις νεωτερικές κοινωνίες ευνοώντας σχέσεις μεταξύ απόντων τόσο απομακρυσμένων ώστε να είναι αδύνατη κάθε σχέση 'πρόσωπο με πρόσωπο', δίνει στις κοινωνίες της γνώσης τη θέση της στην επανασύνδεσή τους σε διαφορετικό χωρο-χρονικό επίπεδο δημιουργώντας νέες μορφές συλλογικότητας και νέες κοινωνικές ταυτότητες πέρα από τις ήδη γνωστές (Giddens, 2001).

Στις διευρυμένες αυτές φαντασιακές κοινότητες που δημιουργεί η διαδικτυακή επικοινωνία υπερπηδώντας τοπικά όρια, είναι όλοι ευπρόσδεκτοι, αρκεί να διαθέτουν υπολογιστές συνδεδεμένους στο Διαδίκτυο, και σ' όλους δίνεται βήμα για την ελεύθερη έκφραση των ιδεών, των αντιλήψεων και των θέσεών τους ή τον σχολιασμό, την αξιολόγηση πληροφοριών, μηνυμάτων και απόψεων χωρίς λογοδοσία, περιορισμούς ή δεσμεύσεις στο πλαίσιο μια άμεσης κι αμφίδρομης επικοινωνίας. Η αμεσότητα και η εικονική συμμετοχικότητα που προσφέρει ο λιγότερο ελεγχόμενος αυτός διάυλος επικοινωνίας σε συνθήκες που άλλοι ονομάζουν δημοκρατία του internet κι άλλοι ασυδοσία και χάος, παρέχει στον χρήστη την ικανοποίηση βαθύτερων ψυχοβιολογικών και κοινωνικών αναγκών (Κοσκινιάς – Αρσένης, 2009): την απαλλαγή από τη μοναξιά και το αίσθημα ασφάλειας που δημιουργεί η ένταξη σε μια κοινωνική ομάδα και η δημιουργική παρουσία κι έκφραση στο πλαίσιό της, τη συναισθηματική ισορροπία, την ψυχική πληρότητα και την κοινωνική καταξίωση του χρήστη, την οποία εκφράζουν η αποδοχή του από τους άλλους χρήστες και τα υποστηρικτικά στα μηνύματά του σχόλια.

Με τον τρόπο αυτό, ο κυβερνοχώρος, εκτός από ηλεκτρονικό κανάλι επικοινωνίας, αναδεικνύεται, σύμφωνα με τους ψυχολόγους, σ' έναν εικονικό χώρο ανακούφισης για κάθε άνθρωπο που προσπαθεί να αποδράσει από την πιεστική εξωτερική πραγματικότητα αλλά και από τις προσωπικές του ματαιώσεις και να αποφύγει τον διαρκή και αβάσταχτο, πολλές φορές, κόπο να συμβιβάσει τις

απαιτήσεις του πραγματικού κόσμου με τις ανάγκες και τις επιθυμίες του εσωτερικού του. Αυτός ο άυλος χώρος κατευνασμού, όπου αίρονται οι συμβατικοί κανόνες χώρου, χρόνου και λογικής και μέσω της «συνάρθρωσης του ανθρώπου με την τεχνολογία» αναδύεται μια νέα διάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης κι εμπειρίας (Heggs, 2005) και εμφανίζεται ένας νέος εαυτός, ενδιάμεσος μεταξύ αυτού που παρουσιάζουμε στην πραγματική μας ζωή κι αυτού που υπάρχει στο μυαλό και τις σκέψεις μας, μοιάζει με ό,τι οι ψυχαναλυτές αποκαλούν «μεταβατική περιοχή εμπειρίας» (Winnicott, 1992). Μια προσωπική, δηλαδή, ενδιάμεση περιοχή ανάμεσα στην εξωτερική και την εσωτερική πραγματικότητα, στην οποία καταφεύγουμε από πολύ νωρίς στη ζωή μας για να εκτονωθούμε από την «εχθρική» πραγματικότητα μέσω συμπεριφορών που ανακουφίζουν (πιπίλισμα δακτύλου για βρέφη / ονειροπόληση, ενασχόληση με την τέχνη, καταφυγή σε ουσίες για μεγάλους) ή με τη χρήση αντικειμένων τα οποία επενδύονται με συναισθηματική και εξαρτησιακή, κάποτε, αξία (όπως το λούτρινο κουκλάκι ή η κουβερτούλα που σέρνει παντού μαζί του το νήπιο, το κινητό τηλέφωνο του εφήβου ή ο φορητός υπολογιστής του ενηλίκου), χωρίς τα οποία το άτομο αισθάνεται ότι δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα στη ζωή (Ντάβου, 2012).

Υπ' αυτή την έννοια, ο κυβερνοχώρος μπορεί να γίνει αντιληπτός ως ένας κόσμος «εικονικών» ονείρων, που, όπως ο αντίστοιχος πραγματικός, σχετίζεται με βαθύτερες ανάγκες κι επιθυμίες, κινείται στα όρια ανάμεσα συνειδητής και μη συνειδητής πραγματικότητας και χωρίς να είναι πλήρως αποσυνδεδεμένος από την εξωτερική πραγματικότητα, αποτελεί μια εναλλακτική θεώρηση της υποκειμενικής. Μια ενδιάμεση περιοχή συνείδησης, δηλαδή, που επιτρέπει τον εμπλουτισμό των εξωτερικών ερεθισμάτων με υποκειμενικά νοήματα, αποκαλύπτει στον χρήστη νέους τρόπους για να αλληλεπιδράσει με τον εαυτό του και τον γύρω κόσμο του, του ανοίγει την πόρτα για την εξερεύνηση συναισθημάτων ή την υλοποίηση φαντασιώσεων τις οποίες δεν έχει τη δυνατότητα να πραγματώσει στην πραγματικότητα, του παρέχει χώρο για να εκδηλώσει ενδιαφέροντα και προτιμήσεις και να εκφράσει αφανείς πτυχές της προσωπικότητας και κρυφά στοιχεία του χαρακτήρα του αγνοώντας επικοινωνιακά πλαίσια και υπερβαίνοντας κοινωνικές νόρμες και καταναγκασμούς (Ντάβου, 2012).

Οι παραπάνω ιδιότητες του κυβερνοχώρου, προσφέρουν δυνητικά στον χρήστη την ευκαιρία να γνωρίσει τον εαυτό του, να ανακαλύψει την πραγματική του ταυτότητα χωρίς φοβίες και να εκφράσει τα συναισθήματα που δεν τολμά να αντιμετωπίσει στην καθημερινότητα, τονώνουν την αυτοπεποίθηση κι αυξάνουν την αυτοεκτίμησή του. Στις περισσότερες, όμως, των περιπτώσεων και με δεδομένη την ανωνυμία που του παρέχουν «προστατεύοντάς» τον από ρητούς ή άρρητους κοινωνικούς κανόνες μιας 'πρόσωπο με πρόσωπο' επαφής, του αφήνουν ελεύθερο πεδίο, σύμφωνα με ευρήματα ψυχολογικών και κοινωνιολογικών ερευνών, για να προβάλλει μέσω της εικονικής πραγματικότητας σε στιγμές πραγματικής αποστέρησης και ματαίωσης έναν «φανταστικό» εαυτό κι έναν πλασματικό τρόπο ζωής ως πραγματικά με την αυταπάτη ότι θα εκτονωθεί από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητά του, θα ανακουφισθεί αποφεύγοντας δυσάρεστες καταστάσεις και συναισθήματα και θα ικανοποιήσει την ανάγκη του για επιβεβαίωση, αναγνώριση και επιβολή. Ως αποτέλεσμα, επιζητώντας τη διαρκή επιβράβευση σε ό,τι κι αν κάνει, εκτρέπεται σε μια συνεχή προσπάθεια ανανέωσης του «profile» του με την προβολή μιας υποκειμενικής, εξωραϊσμένης εικόνας του εαυτού του, που του δημιουργεί την ψευδαίσθηση μιας ισχύος που δεν κατέχει στον πραγματικό κόσμο και την ανάγκη να τη διατηρήσει και να την ενδυναμώσει επιτυγχάνοντας τη διάκριση από τους άλλους. Η διάσταση, όμως, ανάμεσα στο «είναι» και το «φαίνεσθαι», έχει καταστροφικές επιπτώσεις για τον ίδιο. Επηρεάζει τον ψυχισμό του, τον οδηγεί σε απώλεια ελέγχου της συμπεριφοράς του στην πραγματική ζωή -η οποία χαρακτηρίζεται είτε από αυτό που οι ψυχολόγοι ονομάζουν «ψηφιακή αμνησία»⁴ είτε από συναισθήματα ντροπής για τα ψέματά του- κι εγκυμονεί κινδύνους για την εμφάνιση σοβαρών ψυχολογικών προβλημάτων και δυσλειτουργιών.

Η «υπερσυνδεσιμότητα», εξάλλου, που ως όρος χρησιμοποιείται από τους επιστήμονες για να περιγραφεί η κατάσταση κατά την οποία το άτομο περνά το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας του συνδεδεμένο στο Διαδίκτυο, δεν έχει αρνητικά

⁴ Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται από ερευνητές στην Ψυχολογία για να οριστεί μια συμπεριφορά ατόμων που υπερβάλλουν στη χρήση των κοινωνικών δικτύων σύμφωνα με την οποία ξεχνούν τι πραγματικά έχει συμβεί στη ζωή τους και αποδέχονται ως πραγματικό γεγονός αυτό που έχουν επιλέξει να αναφέρουν ως εκδοχή στο Facebook ή άλλα κοινωνικά δίκτυα.

παρεπόμενα μόνον στην ψυχική του υγεία. Επηρεάζει έκδηλα και την κοινωνική του ζωή επανακαθορίζοντας την κοινωνική του ταυτότητα κι αυξάνοντας τον κίνδυνο απομόνωσης και κοινωνικού αποκλεισμού του.

Είναι γνωστό ότι με τη χρήση των ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων, η επικοινωνία γνωρίζει έξαρση σε πλανητικό επίπεδο, καθώς συντελείται άμεσα, εύκολα και ταχύτατα, απαλλαγμένη από χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς και χωρίς διαμεσολαβητές, επιτρέποντας την κατά γεωμετρική πρόοδο αύξηση των απευθείας διασυνδεδεμένων ατόμων και την ανάπτυξη σχέσεων αλληλεπίδρασης των χρηστών με τρόπους που μπορούν να περιοριστούν μόνον από τις δυνατότητες της φαντασίας τους, σύμφωνα με πολλούς ενθουσιώδεις θιασώτες του Διαδικτύου (Wertheim, 1998). Ηδιαρκώς πυκνούμενη, εν τούτοις, ηλεκτρονική επικοινωνία άγνωστων μεταξύ τους ανθρώπων από όλες τις γωνίες της γης, δεν συνιστά ουσιαστική επικοινωνία ούτε ευνοεί την καλλιέργεια αυθεντικών φιλικών σχέσεων, καθώς στερείται οικειότητας και συναισθημάτων, εμπιστοσύνης κι αλληλεγγύης, ψυχολογικής υποστήριξης κι αμοιβαιότητας με τη μορφή και το περιεχόμενο που εμφανίζουν στις φιλικές εκτός δικτύου σχέσεις μέσα από την ολική λεκτική και μη λεκτική συμπεριφορά των συμμετεχόντων σε μια πρόσωπο με πρόσωπο διαδραστική επαφή (Ντάβου, 2012). Η απουσία της φυσικής εγγύτητας, της συμπληρωματικότητας και της ανταποδοτικότητας σ' αυτή την πολυπληθή «περαντζάδα» (Σαβράμη, 2011), για να δανειστούμε έναν γοητευτικό φωνητικά όρο που αποδίδει με ιδιαίτερη ευστοχία το απρόσωπο περιβάλλον του κυβερνοχώρου και τον φαντασιακό χαρακτήρα των διαδικτυακών κοινοτήτων, ο αποκλεισμός θεμελιωδών συστατικών στοιχείων της άμεσης διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης κι αισθήσεων που συμμετέχουν σ' αυτή, η συνοπτικότητα κι ελλειπτικότητα του επικοινωνιακού λόγου, οι ενδοιασμοί για το αν πρέπει να «ανοιχτεί» κανείς σε κάποιον άλλο λόγω των αμφιβολιών για την πραγματική ταυτότητα του συνομιλητή αλλά και των κινδύνων από τη δημόσια έκθεση της συνομιλίας, όλα αυτά λειτουργούν ανασταλτικά για τη δημιουργία και την έκφραση φιλικών σχέσεων, όπως βιώνονται στην εκτός δικτύου ζωή. Οι ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένες σχέσεις τις συμπληρώνουν, τις υποκαθιστούν, αλλά δεν τις αντικαθιστούν με κάποιο σταθερό και μόνιμο τρόπο, όπως, τουλάχιστον, προκύπτει από τα μέχρι στιγμής διαθέσιμα ερευνητικά πορίσματα. Το πιο πιθανό είναι πως οι ψηφιακές συνευρέσεις,

ικανοποιώντας άλλου είδους ψυχοκοινωνικές ανάγκες από εκείνες που ικανοποιούν οι διαπροσωπικές σχέσεις στην πραγματική ζωή, συμβάλλουν σε μια ψευδαίσθηση κοινωνικότητας ανάλογη με τον αριθμό των «φίλων» -οι οποίοι όμως λειτουργούν περισσότερο όπως οι «γνωστοί» ή οι «γνωριμίες» της εκτός δικτύου ζωής- στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, που, κατ' αυτόν τον τρόπο, μετατρέπονται σε εικονικά περιβάλλοντα τα οποία αναπληρώνουν τη χαμένη αίσθηση της κοινότητας μέσα στην ανωνυμία των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.

Είναι χαρακτηριστικό, ωστόσο, (παρά το ότι ακούγεται ως αντιφατικό) ότι όσους περισσότερους εικονικούς φίλους έχει δημιουργήσει κάποιος χρήστης σε μια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης, γεγονός που συναρτάται άμεσα με τον χρόνο τον οποίο αναλώνει συνδεδεμένος στο Διαδίκτυο, τόσο περισσότερο απομονωμένος κοινωνικά είναι στην πραγματική του ζωή. Οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι στις ιστοσελίδες αυτές καταφεύγουν, κατά κύριο λόγο, όσοι διαθέτουν περιορισμένο χρόνο για σύναξη πραγματικών κοινωνικών σχέσεων κι ακόμη περισσότερο, εκείνοι που δεν τα καταφέρνουν σ' αυτές. Έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι άτομα συνεσταλμένα, μοναχικά κι ανασφαλή ρέπουν στις «μερικές συναντήσεις» τις οποίες εξασφαλίζει η εικονική επικοινωνία, καθώς, παρόλο που δεν προσφέρουν το εύρος ή το βάθος και την ικανοποίηση μιας διαπροσωπικής επικοινωνίας, δημιουργούν καινούργιες δυνατότητες κι αναπληρώνουν κενά του σχετίζεσθαι που δημιουργούνται από τις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες, παρέχοντας στους χρήστες τη δυνατότητα να δραπετεύσουν από την πραγματικότητα την οποία δεν μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά, να απαλλαγούν από αδυναμίες και ανασφάλειες, να εξωτερικεύσουν βαθύτερες επιθυμίες και μυστικά και να κερδίσουν κοινωνική καταξίωση προβάλλοντας, πολλές φορές, μια πλασματική ταυτότητα κι έναν παραποιημένο χαρακτήρα.

Η «ιδανική κατάσταση εαυτού» που μπορεί να δημιουργήσει η ανώνυμη ψηφιακή επικοινωνία, στην οποία ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να ενσαρκώνει διαφορετικούς ρόλους ή να υιοθετεί διαφορετικές ταυτότητες ανάλογα με την εκάστοτε διαδικτυακή εμπειρία χωρίς άμεσες συνέπειες των πράξεών του προκειμένου να καλύψει συγκεκριμένες ψυχολογικές του ανάγκες, ενδέχεται να δημιουργήσει έναν μεγάλο κίνδυνο για το άτομο. Αυτόν της υπερβολικής ενασχόλησής του με το Διαδίκτυο, με κατάληξη τον «εθισμό» του σ' αυτό, λέξη που

πρωτοχρησιμοποίησε ο Goldberg (1995) για να ορίσει το φαινόμενο που είναι γνωστό σήμερα ως ‘καταναγκαστική χρήση του διαδικτύου’, η στέρηση της οποίας συνοδεύεται από το ‘άγχος αποσύνδεσης’ και προκαλεί εκνευρισμό ή δυσθυμική συμπεριφορά (Mitchell, 2000). Συνέπειες της -σχετικά νέας- αυτής μορφής εξάρτησης, η οποία χαρακτηρίζεται από τους ειδικούς ως αμφιλεγόμενη διαταραχή η οποία χρήζει περαιτέρω μελέτης και έχει στη βάση της, προφανώς, βαθύτερες ψυχολογικές και κοινωνικές αιτίες, είναι η σημαντική έκπτωση στην κοινωνική, επαγγελματική ή ακαδημαϊκή αλλά και προσωπική λειτουργικότητα του ατόμου, που εκφράζεται με ποικίλους τρόπους: την εθελούσια απομόνωσή του από την οικογένεια, τους φίλους ή τους συναδέλφους του, την αδιαφορία για θέματα καθημερινότητας, την παραμέληση της προσωπικής του εικόνας και υγιεινής, την εκδήλωση συμπτωμάτων κοινών στις διαταραχές άγχους, εριστικότητα, συναισθηματική απάθεια, αντικοινωνικότητα, με ακραίες περιπτώσεις την κατάθλιψη και τις τάσεις αυτοκαταστροφής.

Είναι προφανές, τουλάχιστον στην παρούσα κατάσταση, ότι η έλευση του κυβερνοχώρου στη ζωή των ανθρώπων, χωρίς να καταργεί τις διαπροσωπικές τους σχέσεις μεταβάλλει ποικιλοτρόπως τα παραδοσιακά πεδία και επίπεδά τους επηρεάζοντας καταλυτικά την καθημερινότητα των χρηστών και εισάγοντας νέα «ήθη και έθιμα» στη ζωή τους. Το σημαντικότερο, «εξαναγκάζοντάς» τους σε επαναπροσδιορισμό και επαναδόμηση της ταυτότητάς τους, καθώς η νέα δυναμική πραγματικότητα που αναδύεται στον εικονικό κόσμο με τη σύγχυση των ορίων μεταξύ δημόσιου χώρου και ιδιωτικού την οποία προωθεί (Μήτρου, 2002), απαιτεί νέες ιδιότητες, δεξιότητες και ικανότητες για την αντιμετώπιση και τη διαχείρισή της. Σ’ αυτό το περιβάλλον το οποίο δημιουργείται από την αλληλοδιείσδυση του «δημόσιου» και του «ιδιωτικού» και την αλληλοεπικάλυψή τους, καθένας, εκμεταλλευόμενος και το στοιχείο της ανωνυμίας που του παρέχεται, έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει το δικό του προφίλ και να προβάλει μια ταυτότητα συντιθέμενη από τα στοιχεία που ο ίδιος επιλέγει να δημοσιοποιήσει ανάλογα και με αυτό που του επιβάλλεται άμεσα ή έμμεσα από την αρχιτεκτονική, την αισθητική και το επικοινωνιακό πλαίσιο του εκάστοτε ψηφιακού χώρου στον οποίο προκρίνει να «εκθέσει» τον εαυτό του.

Τα φαινόμενα ψευδοπροσωπίας που καλλιεργεί η σύγχυση ιδιωτικού-δημόσιου σε συνδυασμό και με τον αποκεντρωμένο και μη ελεγχόμενο χαρακτήρα του Διαδικτύου, υπό την έννοια του απροσπέλαστου όγκου των πληροφοριών και της απουσίας οποιασδήποτε ενιαίας κυβερνητικής ή άλλης αντίστοιχης αρχής για τον έλεγχο πριν τη δημοσιοποίησή τους, εγκυμονούν σοβαρά ατομικά και κοινωνικά προβλήματα, ορισμένα από τα οποία συνιστούν ηθικά αλλά και νομικά εγκλήματα. Ανάμεσα σ' αυτά συγκαταλέγονται η παραβίαση κι εκμετάλλευση των προσωπικών δεδομένων των χρηστών -με την αθέμιτη, κυρίως, ή παραπλανητική εκμείευση πληροφοριών για την ταυτότητα, την επικοινωνία και τη δραστηριότητά τους και την δημοσίευσή τους σ' ένα μη ελεγχόμενο κοινό- που συνιστούν επέμβαση στο απαράβατο δικαίωμα ιδιωτικότητας, με συνέπεια το άτομο να καθίσταται πληροφοριακό αντικείμενο και η εικόνα του όσον αφορά σε πτυχές της ζωής του οι οποίες άπτονται θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος να εμφανίζεται απολύτως διαφανής (Παναγοπούλου-Κουτνατζή, 2012). Ακόμη χειρότερα, μέσω της εσκεμμένης προβολής της να θίγεται η τιμή και η αξιοπρέπειά του, να καταρρακώνεται η υπόληψή του κι ο ίδιος να στιγματίζεται κοινωνικά. Το φαινόμενο παραβίασης των ατομικών δεδομένων αποτελεί έγκλημα το οποίο διώκεται ποινικά. Με δεδομένο, όμως, το γεγονός ότι δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη ικανές πολιτικές και τεχνικές προστασίας των χρηστών από κάθε λογής παραβιάσεις τους, με συνέπεια τη δυνατότητα επεμβάσεων στην ιδιωτική σφαίρα αυτών και τη συνεπόμενη προσβολή του δικαιώματός τους για πληροφοριακή αυτοδιάθεση και προστασία της προσωπικότητάς τους, συνιστά παράλληλα και μεγάλη πρόκληση για τον νομοθέτη, να μεταλλάξει τους κινδύνους της πληροφορικής τεχνολογίας από μείζονα απειλή σε έλλογη διακινδύνευση (Αλιβιζάτος, 2004) στη βάση της ηθικής και της δεοντολογίας του Διαδικτύου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

2.1 Θεωρητικές παραδοχές – Εννοιολογικές οροθετήσεις

Η κοσμογονία που συντελείται στον χώρο της πληροφόρησης κι επικοινωνίας στο σύγχρονο διεθνές μεταλλασσόμενο γίνεσθαι με την ανάδειξη του Διαδικτύου σε ύψιστο διευκολυντή της ζωής μας αλλά και σε μέγιστη απειλή προσβολής των δικαιωμάτων μας στην προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια, εγείρει σοβαρά ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας όσον αφορά στη λειτουργία και τη χρήση του, γύρω από τα οποία αναπτύσσεται ένας διαρκώς διευρυνόμενος διάλογος και πληθαίνουν οι ανησυχίες και οι προβληματισμοί.

Στην τρέχουσα καθημερινότητα, οι δυο όροι παρουσιάζονται συνήθως ως συνώνυμοι, συγχέονται και ταυτίζονται, καθώς η ευέλικτη χρήση τους συσκοτίζει πολλές φορές τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, που τις διαφοροποιούν και συγκροτούν την ταυτότητά τους. Εάν επιχειρήσουμε, όμως, να προσεγγίσουμε φιλοσοφικά και να ορίσουμε εννοιολογικά τους δύο όρους, θα εντοπίσουμε το ειδοποιό στοιχείο διαφοράς τους -που έγκειται στη μεγαλύτερη συσχέτιση της δεοντολογίας με τις πρακτικές και πραξιακές εκδοχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς, οι εκδηλώσεις της οποίας, κατανοούνται, κατ' αυτόν τον τρόπο, και ερμηνεύονται σε πιο συγκεκριμένα και ρεαλιστικά πλαίσια (Kassirer, 2001)- και θα ανακαλύψουμε τη συμπληρωματικότητά τους στη σχέση αιτίου - αποτελέσματος που τους συνδέει.

Πιο συγκεκριμένα, ο όρος «δεοντολογία» αναφέρεται σ' ένα σύστημα κανονιστικής ηθικής, ως συνόλου κωδικοποιημένων και άγραφων κανόνων συμπεριφοράς που θεμελιώνονται στη γενική ηθική (Δεληγιάννη, 2004) και προσδιορίζουν ποιες είναι οι ηθικά αποδεκτές ενέργειες και στάσεις των ανθρώπων στη βάση δίπολων (υποχρεωτικό / προαιρετικό, επιτρεπτό / απαγορευμένο, καλό / κακό, ομαλό / αποκλίνον ...) και με κριτήριο το καθήκον απέναντι στους άλλους, ανεξαρτήτως συνεπειών για τον φορέα τους ή για το σύνολο, γενικά. Υπ' αυτή την

έννοια, η δεοντολογική ηθική αντιπαρατίθεται με τη συνεπειοκρατική ηθική που προωθεί η θεωρία του ωφελιμισμού με εισηγητές της τον Τζέρεμυ Μπένθαμ (Bentham, 1970) και τον μαθητή του, Τζον Στιούαρτ Μίλ (Mill, 1970), η οποία κατηγορήθηκε ότι ανάγοντας σε υπέρτατο κριτήριο ηθικότητας της ανθρώπινης συμπεριφοράς την προαγωγή του γενικού «καλού» μέσω της μεγιστοποίησης του οφέλους για τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ατόμων, φθάνει να αποδέχεται τη θέση «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» καταστρατηγώντας, στην ουσία, κάθε έννοια ηθικής. Παρά την αντιπαράθεσή της, όμως, με τη συνεπειοκρατία, σε ορισμένες περιπτώσεις η δεοντολογία διολισθαίνει στη συνεπειοκρατία των κανόνων, υπό την έννοια της εμμονής στην πιστή και απαρέγκλιτη τήρηση κανόνων που προσδιορίζουν το πρέπον, το «δέον πράττειν» για την εκπλήρωση καθηκόντων και υποχρεώσεων, με την προοπτική της επίτευξης της μεγαλύτερης «ευχαρίστησης» / ευτυχίας για το μέγιστο αριθμό ατόμων -υπολογισμένης κατά τρόπο ποσοτικό, λογιστικό στη βάση της σχέσης κέρδους και ζημίας. Γενικά, η δεοντολογία, σ' όλες τις εκδοχές της θέτει σαφείς περιορισμούς στις ενέργειες και τις συμπεριφορές των ανθρώπων, που, ανεξαρτήτως του βαθμού αυστηρότητας και ακαμψίας τους και των πιθανών δυσμενών συνεπειών που μπορεί να συνεπιφέρει η τήρησή τους, δεν πρέπει να παραβιάζονται ακόμη και για αγαθό σκοπό (McNaughton, 2006).

Από τα παραπάνω προκύπτει πως η δεοντολογία, ως κανονιστική αρχή συμπεριφοράς, αρθρώνεται στην ηθική, νοούμενη αφενός, σαν σύνολο κοινωνικά προσδιορισμένων -σε μια δοσμένη ιστορική συγκυρία- ηθικών αντιλήψεων περί της «ορθότητας» των ενεργειών και των στάσεων των ανθρώπων με κριτήριο την εκπλήρωση των καθηκόντων και των υποχρεώσεών τους κι αφετέρου, σαν προσωπική προσέγγιση της ηθικής μέσα από την πρακτική εφαρμογή αρχών στη βάση συγκεκριμένων κανόνων που τις προσδιορίζουν ως ηθικές (Δεληγιάννη, 2004). Παρά την ευρέως διαδεδομένη άποψη περί του «άχρονου» και στατικού χαρακτήρα της ηθικής, η τελευταία, όντας συστατικό στοιχείο της κοινωνίας στην οποία εντάσσεται και εφαρμόζεται κάθε φορά, διαθέτει ιστορικότητα, εξελίσσεται και μεταβάλλεται σε μια συνεχή σχέση συστημικής αλληλεξάρτησης με τους υπόλοιπους τομείς της κοινωνικής ζωής, υποκείμενη στις επιδράσεις τους αλλά και, ταυτόχρονα, επηρεάζοντάς τους, λειτουργώντας τόσο ως αναπαραγωγικός παράγοντας μιας κοινωνίας όσο και ως προωθητικός κοινωνικών αλλαγών και μετασχηματισμών. Υπ' αυτή την άποψη, η ύπαρξη «αιώνιων» κι απαρασάλευτων ηθικών αξιών

καταρρίπτεται ως μύθος, καθώς οι ανθρώπινες αξίες διαθέτουν ιστορικότητα, ισχύουν, δηλαδή, ακμάζουν, τροποποιούνται ή παρακμάζουν σε συσχετισμό με τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενά τους και το εκάστοτε πλαίσιο αναφοράς τους (Gennings, 1996).

Οι διαπιστώσεις αυτές συνάγονται από τα σύγχρονα επιστημονικά πορίσματα, τα οποία έχουν αποδείξει τις καταλυτικές επιδράσεις του γεωφυσικού, του κοινωνικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση αρχών και αξιών της ηθικής, ενώ η σύγχρονη εμπειρία παρακολουθεί τις εντυπωσιακές αλλαγές της στο πλαίσιο των ραγδαίων ανακατατάξεων και των δραστικών μετασηματισμών που συντελούνται στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα με την κατάρρευση του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού». Θεωρητικές κι εμπειρικές -σύγχρονες και διαχρονικές- έρευνες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι με το τέλος του διπολισμού και τη διαμόρφωση μιας «νέας» διεθνούς κοινωνίας η οποία διακρίνεται για τον θρίαμβο του νεοφιλελευθερισμού υπό την καταλυτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης (Βεργόπουλος, 1999), που αναδιέταξε σε παγκόσμιο επίπεδο το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πεδίο κι αναδιαμόρφωσε τις σχέσεις ισχύος κι εξουσίας, την επιστημονική και την τεχνολογική ανάπτυξη και την έκρηξη της ψηφιακής κοινωνικής δικτύωσης, βιώνουμε μια κοινωνική πραγματικότητα ιδιαίτερος αντιφατική και εξόχως ρευστή, η οποία χαρακτηρίζεται από τον πολλαπλασιασμό των κινδύνων τους οποίους προκαλούν τα ρίσκα που αναγκαζόμαστε εκ των πραγμάτων να αναλαμβάνουμε καθημερινά κι από την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια για το αύριο (Giddens, 2001). Σ' αυτό το -παράδοξα δομημένο- κοινωνικό σκηνικό, που χαρακτηρίζεται από την αντιρροπική συνύπαρξη του οικουμενικού και του τοπικού, της ανάπτυξης και της υπανάπτυξης, της ενοποίησης και του κατακερματισμού, της συνεργασίας και του ανταγωνισμού, παραμορφώνονται οι ηθικές αξίες, εμπορευματοποιούνται οι ουμανιστικές κατακτήσεις του Διαφωτισμού, στις οποίες είχε θεμελιωθεί ο σύγχρονος Δυτικός πολιτισμός, καταστρατηγούνται τα φυσικά κι αδιαπραγμάτευτα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, διαβρώνονται οι δημοκρατικοί θεσμοί και στη θέση του υπεύθυνου κοινωνικού-πολιτικού υποκειμένου της συμβιωτικής κοινότητας προωθείται το πρότυπο του εγωιστικού ατόμου, του κυριολεκτικά αποσυνδεδεμένου από το κοινωνικό σύνολο, που έχει ύψιστη ηθική αξία κι αρχή την ικανοποίηση των

προσωπικών του συμφερόντων μ' όποιο κόστος για τον πλησίον του (Targuieff, 2002).

2.2 Ηθική – Δεοντολογία και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Το γεγονός, ωστόσο, ότι η επιστημονική θεωρία κι έρευνα έχει αποδείξει πως η ηθική -ως σύνολο τόσο των κυρίαρχων σε κάθε κοινωνία ηθικών απόψεων όσο και των στοιχείων που καθορίζουν το ήθος, τον ηθικό χαρακτήρα και τη συμβατή με αυτόν συμπεριφορά ενός εκάστου- διαφοροποιείται ανάλογα με τα εκάστοτε ιστορικά και κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία εντάσσεται και εξελίσσεται προϊόντος του χρόνου, δεν αναιρεί την ύπαρξη ορισμένων ηθικών αρχών παγκόσμιων και διαχρονικών. Πρόκειται για βασικές ηθικές αρχές, οι οποίες προωθούν συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς -εξ ορισμού σεβαστά, απαιτητά και επιβλητά - στη βάση της παραδοχής ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν αξίωση προστασίας ορισμένων θεμελιωδών αγαθών συνεπεία της ανθρώπινης ιδιότητάς τους και μόνον. Αναφερόμαστε, βέβαια, στις ατομικές, πολιτικές και κοινωνικές ελευθερίες τις οποίες κατέκτησε στη διάρκεια της ιστορικής του πορείας ο Άνθρωπος με συνεχείς σθεναρές διεκδικήσεις μέσα από τις μεγάλες εξεγέρσεις και τις ειρηνικές επαναστάσεις και με σκληρούς αγώνες, αιματηρούς κι αναίμακτους, για την εξασφάλιση και διασφάλιση μιας αξιοπρεπούς ζωής χωρίς φόβους και στερήσεις σ' έναν κόσμο δίκαιο κι ευνοϊκό για την ευημερία και την ευτυχία του.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά), αναγνωρισμένα πλέον θεσμικά σε διεθνές επίπεδο ως φυσικά, απαράγραπτα κι αδιαπραγμάτευτα, καθολικής ισχύος και δεσμευτικότητας, αποτελούν μια από τις μεγαλύτερες ηθικές και πολιτικές κατακτήσεις στην ιστορία της ανθρωπότητας και συνιστούν σήμερα, παρ' όλες τις αδυναμίες τους, τον πυρήνα της πολιτικής μας ηθικής, τη βάση στην οποία θεμελιώνονται τα εθνικά συντάγματα και το διεθνές δίκαιο και τον ακρογωνιαίο λίθο της δημόσιας τάξης και της κοινωνικής ευρυθμίας ανά τον κόσμο. Εδρασμένα στο πλέγμα των θεμελιακών σχέσεων ανάμεσα στα άτομα και ανάμεσα σ' αυτά και τους φορείς της εξουσίας (Περράκης, 1990), αποτελούν βασική προϋπόθεση για την φυσική και κοινωνική ύπαρξη του ανθρώπου και εκφράζουν τη θέλησή του να ζήσει ως ελεύθερο κι αυτόνομο βιολογικό, πνευματικό

και κοινωνικό ον. Κατοχυρώνουν τον σεβασμό απέναντι σε κάθε ανθρώπινο πλάσμα, διασφαλίζουν την προστασία της αξιοπρέπειας όλων των ανθρώπων, όπου κι αν βρίσκονται, από τις υπερβάσεις και τις αυθαιρεσίες κάθε εξουσίας, από κάθε μορφής πολιτική, νομική, κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική εκμετάλλευση ή κακομεταχείριση και, παράλληλα, από κάθε μορφής διάκριση και εξασφαλίζουν συνθήκες ανθρώπινης διαβίωσης, πολύπτυχης καλλιέργειας της προσωπικότητας και πολυδιάστατης ανάπτυξης του πολιτισμού. Εν ολίγοις, ως διεθνείς νόρμες ή σταθερές, συνιστούν τον θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο η ανθρωπότητα επιχειρεί να οικοδομήσει ένα ειρηνικό παρόν κι ένα ευοίωνο μέλλον για όλους τους ανθρώπους σε κάθε γωνιά της γης.

Μολονότι σήμερα τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται, ειδικά στον αναπτυγμένο κόσμο (διάβαζε, Δυτικό), αυτονόητα και δεδομένα, αποτελούν, στην ουσία, παράγωγα μιας μακράς και πολυδιάστατης φιλοσοφικής, πολιτικής και κοινωνικής εξέλιξης και προϊόντα μιας επίπονης ιστορικής πορείας, οι ρίζες της οποίας εντοπίζονται στον 17^ο αιώνα και οι θεωρητικές καταβολές της, στους πολιτισμούς των Ανατολικών λαών και στο αρχαιοελληνικό φυσικό δίκαιο. Ήδη στη νομοθεσία του Χαμουραμί περιέχονται κάποιες αρχές περί δικαιωμάτων ανδρών, γυναικών και μειονοτήτων, ενώ πλουσιότερα στοιχεία περί δικαιωμάτων, αφορούντα τον λαό του Ισραήλ αυτή τη φορά, εντοπίζονται στην Παλαιά Διαθήκη. Ορισμένες αρχές περί δικαίου και δικαιωμάτων ανιχνεύονται, εξάλλου, στη φιλοσοφία του Κομφούκιου –σταθμό, όμως, για την εξέλιξή τους αποτέλεσε, κατά γενική ομολογία, η ελληνιστική φιλοσοφία, το ρωμαϊκό δίκαιο και ο Χριστιανισμός (Αγουρίδης, 1998).

Παρά το γεγονός, ωστόσο, ότι η δυτική διάνοηση ανιχνεύει τις ρίζες των σύγχρονων δικαιωμάτων αφενός, στη βαθιά πίστη της αρχαιότητας περί ύπαρξης «έμφυτων ιδεών» και αφετέρου, στα δεδομένα της Βίβλου περί δημιουργίας του ανθρώπου κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του Θεού, άρα στη σύζευξη του φυσικού δικαίου με τους κανόνες δικαίου της βασιλείας του Θεού, οι θεσμοί της αρχαιοελληνικής και της χριστιανικής κοινωνίας θα έκαναν σήμερα το ηθικό μας συναίσθημα να επαναστατήσει. Κανείς, πιστεύω, δεν θα αποδεχόταν -τουλάχιστον, σε θεωρητικό επίπεδο- την ιδέα ότι οι άνθρωποι ως άτομα και κοινωνικά όντα διαφοροποιούνται ως προς την αξία και την αξιοπρέπειά τους στη βάση κοινωνικών (ελεύθεροι – δούλοι) και εθνικών προσδιορισμών (Ελληνες – Βάρβαροι) ούτε θα κατανοούσε τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο πλαίσιο της *Pacis Christi*, που

περιθωριοποιούσε τους ετερόδοξους, τους αποστάτες, τους σχισματικούς, τους αιρετικούς. Θα συνειδητοποιούσε, όμως, ότι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ενέχουν ιστορικότητα, ότι αναπτύσσονται, εξελίσσονται και μεταβάλλονται σε συσχετισμό και αλληλεξάρτηση με τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες, τις βαθμιαία διευρυνόμενες ανάγκες των ανθρώπων αλλά και τη σταδιακή κατίσχυση ατόμων και λαών έναντι των θεολογικών και πολιτικών δυνάμεων.

Υπ' αυτή την έννοια, τα αρχαιοελληνικά και τα χριστιανικά δικαιώματα, παρόλο που στερούνταν οικουμενικότητας, αγνοούσαν το πανανθρώπινο στοιχείο και συρρικνώνονταν σε θρησκευτικό ή πολιτειακό-πολιτικό επίπεδο, αποτέλεσαν τη βάση για τη θεμελίωση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με τη σύγχρονή τους έννοια. Πρώτα ψήγματα αυτών μπορούμε να ανακαλύψουμε στην Ευρώπη της Αναγέννησης και της Προτεσταντικής Μεταρρύθμισης, ως παράγωγων της κατάλυσης του φεουδαρχικού απολυταρχισμού και υπέρβασης του θεοκρατικού συντηρητισμού του Μεσαίωνα, χωρίς να αναιρείται η θέση ότι στη σύγχρονή τους εκδοχή συνιστούν παιδιά της νεωτερικότητας. Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποτελούν απόκτημα των νεώτερων Δυτικών κοινωνιών, είναι γέννημα-θρέμμα του κινήματος του Διαφωτισμού και προϊόντα του πνεύματος του ορθολογισμού και του φιλελευθερισμού (Τσίρος, 2013), που στο όνομα της Λογικής διερευνά την ατομικότητα του ανθρώπου και στη βάση της ιδέας της προόδου αντιπαρατάσσει στην απολυταρχία και τον πολιτικό αυταρχισμό τα εκ της φύσεως προερχόμενα και νομιμοποιούμενα δικαιώματα του ανθρώπου προωθώντας βαθιές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές.

Ως σημαίνουσες πολιτικές διεκδικήσεις για την ξεθεμελίωση του «παλαιού καθεστώτος» και τη δημιουργία ενός Κράτους Δικαίου, τα τελευταία ανδρώθηκαν με την εμφάνιση νέων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών, πνευματικών και θρησκευτικών παραγόντων, που αντιστρατευόμενοι τους παλιούς βοήθησαν έμμεσα και ίσως χωρίς τη θέλησή τους τον ανθρώπινο αγώνα για ελευθερία (Αγουρίδης, 1998), έγιναν η σημαία της αστικής τάξης στη σύγκρουσή της με τους ευγενείς και τίναξαν στον αέρα, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, μια κοινωνικο-πολιτική δομή καταπιεστική για τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων (Miaille, 1988). Βρήκαν, τέλος, την εκφραστική τελείωσή τους στη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789), που αντλώντας από την αγγλική

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁵ και τις Διακηρύξεις της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας (1774, 1776)⁶, διατυπώνει σε 17 άρθρα τις βασικές αρχές που ενέπνευσαν τη γαλλική επανάσταση αναγνωρίζοντας, ενώπιον του «Υπέρτατου Όντος» και υπό την αιγίδα του, ως απαραβίαστα -φυσικά δικαίω- δικαιώματα, την ελευθερία υπό τις διάφορες μορφές της [προσωπική ελευθερία (άρθρα 7, 8, 9), ελευθερία της σκέψης (άρθρα 10, 11), του Τύπου (άρθρο 11) και των πεποιθήσεων (άρθρο 10)], με όριο άσκησής της την αναγνώριση ανάλογων δικαιωμάτων και στα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (άρθρα 4, 5), την ιδιοκτησία, που με την αναφορά της ως δεύτερης κατά σειρά, αποκτά ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στα απαράγραπτα φυσικά (!) δικαιώματα, την ασφάλεια και την αντίσταση στην καταπίεση.

Η συγκεκριμένη Διακήρυξη, η οποία απηχεί τις ιδέες των «φιλοσόφων» του 18^{ου} αιώνα και υπακούει στις απαιτήσεις της ανερχόμενης αστικής τάξης, που με την οικονομική ισχυροποίησή της διεκδικεί και πολιτική συμμετοχή στην εξουσία, δίνει έμφαση σε πολιτικά δικαιώματα υποβαθμίζοντας τα ατομικά. Παρ' όλα αυτά, αναγνωρίστηκε ως χάρτης θεμελιωδών ελευθεριών κι απαραβίαστων δικαιωμάτων του ανθρώπου, έλαβε παγκόσμιες διαστάσεις και, μαζί με την αντίστοιχή της, των δικαιωμάτων του εργαζόμενου και του εκμεταλλεόμενου λαού (16 Ιανουαρίου 1918) -προϊόντος των κοινωνικών αγώνων του 19^{ου} αιώνα και της τελικής επικράτησης της Οκτωβριανής Επανάστασης- αποτέλεσαν το στέρεο υπόβαθρο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (10 Δεκεμβρίου 1948), με την οποία απέκτησαν απτή νομική υπόσταση και διεθνώς αναγνωρισμένη θεσμική κατοχύρωση τα ανθρώπινα δικαιώματα ως σημαίνουσες ατομικές, κοινωνικές και πολιτικές διεκδικήσεις. Απόρροια αφενός, των καταστροφικών συνεπειών του Β΄

⁵Οι πνευματικές διεργασίες που συντελούνται στην Αγγλία κατά τον 17^ο αιώνα και η βρετανική πολιτική παράδοση, οδήγησαν το 1689 το αγγλικό κοινοβούλιο στην ψήφιση διακήρυξης δικαιωμάτων, με την οποία ετίθετο τέρμα στην ελέω θεού βασιλεία και περιορίζονταν τα βασιλικά προνόμια με την κατοχύρωση της ανωτερότητας του νόμου έναντι του βασιλιά, ενώ αποδίδονταν σε μεν τους αντιπροσώπους του λαού κυριαρχικά δικαιώματα σε νομοθετικά και άλλα θέματα σε δε τους πολίτες, το δικαίωμα να απευθύνονται εγγράφως στον βασιλιά για θέματα που τους απασχολούσαν.

⁶Η εξέλιξη στη διαμόρφωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων συντελείται στην αμερικανική ήπειρο και σηματοδοτείται με τρεις διακηρύξεις: α) τη Διακήρυξη του Συνεδρίου της Φιλαδέλφειας (14 Οκτωβρίου 1774), στην οποία αναγνωρίζονται το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την ιδιοκτησία, β) σ' αυτή της Βιρτζίνια (11 Ιουνίου 1776), που αποδέχεται ως φυσικά και κύρια τα προαναφερθέντα εμπλουτίζοντάς τα με το δικαίωμα στην ασφάλεια, την ανεξαρτησία και την ευτυχία και γ) τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (4 Ιουλίου 1776), η οποία τα διευρύνει προσθέτοντας και το δικαίωμα στην ισότητα.

Παγκοσμίου πολέμου (Bobbio, 1996) και του -προγραμματικά σχεδιασμένου και μεθοδικά οργανωμένου από το ναζιστικό και το σταλινικό καθεστώς- έσχατου εξευτελισμού της ανθρώπινης ζωής και αφετέρου, της βαθιάς επιθυμίας των λαών για την επικράτηση διεθνούς ειρήνης και την εγκαθίδρυση μιας οικουμενικής κοινωνίας απαλλαγμένης από πολεμικές συγκρούσεις και δομική βία⁷, η Διακήρυξη συνέθεσε, ενέταξε, στο όνομα της σύμφυτης με την ανθρώπινη φύση ατομικής αξιοπρέπειας⁸, σ' ένα διεθνώς αναγνωρισμένου θεσμικού πλαισίου κείμενο τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα του ανθρώπου και, αναγορεύοντάς τα σε παγκόσμια αξία, τα έθεσε υπό την αιγίδα του νεοσύστατου Ο.Η.Ε. ως του «μόνου θεσμικά αναγνωρισμένου προστάτη» τους.

Ο Καταστατικός αυτός Χάρτης, με τον οποίο οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών επαναδιακήρυξαν «την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου ... και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας», γνώρισε καθολική αποδοχή και συνδέθηκε με μια οικουμενική προσδοκία ότι η θεσμική κατοχύρωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων -ως ανθρωπολογικών σταθερών- δεσμεύοντας τα κράτη στην εφαρμογή τους, θα έφερνε αυτόματα την ελευθερία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ειρήνη στον κόσμο, θα «συντελούσε στην κοινωνική πρόοδο και θα δημιουργούσε καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας» που θα «λύτρωναν τους ανθρώπους από τον τρόμο και την αθλιότητα» -μέγιστου ζητούμενου και ύψιστης επιδίωξής τους.

Η πείρα απέδειξε ότι η προσδοκία αυτή δεν επαληθεύτηκε ούτε και μέλλει να επαληθευτεί, ως φαίνεται, καθώς το ιστορικό των παραβιάσεών τους κατά τους αιώνες οι οποίοι μεσολάβησαν από τότε που κατατέθηκαν ως διεκδικήσεις μέχρι σήμερα, που αναγνωρίζονται ως έχοντα νομική υπόσταση, προβάλλει εντυπωσιακό, αφού δεν προβλέπεται κανένας μηχανισμός επιβολής ή προστασίας τους από παραβιάσεις εκ μέρους των κρατών, που θα επέτρεπε στον Ο.Η.Ε. ενεργές

⁷Ο όρος «δομική» ή «διαρθρωτική» βία πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον διάσημο ειρηνολόγο του Institute for Peace Research του Όσλο, Johan Galtung ως δηλωτικός της κοινωνικής ανισότητας που επικρατεί στα σύγχρονα μεταπολεμικά κράτη, η οποία μπορεί να μεταβληθεί σε ισχυρό κίνητρο βίαιων συγκρούσεων -ενδοκρατικών και διακρατικών- και πολεμικών αναταραχών.

⁸Αξιοπρέπεια του ανθρώπου, ως εγγενές του στοιχείο και όχι ως απλό «προνόμιό» του, αποτελεί τον βασικό άξονα στον οποίο αρθρώνονται όλα τα υπόλοιπα δικαιώματα. Διαβάζουμε στο Προοίμιο της Διακήρυξης: «Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων κι αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

επεμβάσεις (Περράκης, 1990). Παρά ταύτα, εξακολουθούν να διατηρούν την κυρίαρχη ιδεολογική θέση τους στο διεθνές σκηνικό (Δουζίνας, 2006), ως πανανθρώπινες αξίες που διαπερνούν πολιτισμούς, εποχές, ιδεολογίες, πολιτικά και κοινωνικά συστήματα και αναφέρονται σ' όλους τους ανθρώπους απανταχού της γης, χωρίς ιστορικούς ή άλλους προσδιορισμούς, και μάλιστα, με επίταση μετά την πτώση του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού». Δίκην αντισταθμιστικού παράγοντα, άραγε, στην κατάρρευση ενός ανθρωπινότερου από το υπάρχον κοινωνικού συστήματος και στη σύγχρονη «βαρβαρότητα» ή δίκην μηχανισμού υπεραναπλήρωσης απέναντι στην ηθική αβεβαιότητα και την ανασφάλεια της μετανεωτερικής εποχής;

Είναι γεγονός ότι το τέλος του 20^{ου} αιώνα σηματοδεύτηκε από την ολοκληρωτική επικράτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως διανοητικού ορίζοντα αλλά και ως προσχήματος άσκησης διεθνούς πολιτικής, ενώ στην αρχή του 21^{ου} η προστασία τους αναδεικνύεται σ' ένα νέο ιδεώδες (Δουζίνας, 2006), στο νέο πρόταγμα των μετανεωτερικών κρατών. Η αναφορά σ' αυτά γίνεται συχνά μέσω ενός διακηρυκτικού λόγου που τα φετιχοποιεί ως εσχατολογικής προέλευσης προϊόντα του φυσικού δικαίου, ως υπερβατική, σχεδόν, και απόλυτη αξία πλήρως ανεξάρτητη από την ιστορία, αποκρύπτοντας επιμελώς ότι η δικαιοϊκή μορφή τους συνιστά απόρροια της αναγνώρισης -σε μια δοσμένη ιστορική συγκυρία, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και μέσα σε ιστορικά κρατικά μορφώματα (έθνη-κράτη)- μιας ηθικής αξίωσης που εγείρουν οι άνθρωποι έναντι άλλων ανθρώπων και της κρατικής εξουσίας και της αναζήτησης κανονιστικών αρχών, ρυθμιστικών της συμπεριφοράς των κρατών στη βάση μιας οικουμενικής ηθικής (Μαντζούφας, 2007).

Υπ' αυτή την έννοια, ο «λόγος» (discourse) περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που κυριαρχεί στην πολιτική συζήτηση στις μέρες μας, δεν αποτελεί παρά μια μορφή κοινωνικής οριοθέτησης νοημάτων η οποία συσχετίζεται άμεσα με τη χρήση της γλώσσας σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, υπό δεδομένες συνθήκες και για την ικανοποίηση ορισμένων αναγκών. Μια κοινωνική πρακτική, δηλαδή, προϊόν κοινωνικών διαδικασιών, στο πλαίσιο των οποίων αναπτύσσει με την κοινωνική δομή μια σχέση ενεργή, και μάλιστα, διαδραστική, καθώς σχηματίζεται αλλά και περιορίζεται, κατά κάποιον τρόπο, απ' αυτή, την ίδια στιγμή που συμβάλλει στη συγκρότηση διαφόρων διαστάσεων της (Χατζησαββίδης – Γαζάνη, 2002). Πιο συγκεκριμένα, ο παραγόμενος κάτω από -ευδιάκριτες ή μη- καταστασιακές και πολιτισμικές συνθήκες λόγος, απ' τη μια μεριά, διαμορφώνει, αναμορφώνει και

παράγει πραγματικότητες, καθώς αναπαριστά κι απεικονίζει έναν συγκεκριμένο κόσμο στη συνείδηση των υποκειμένων, κι απ' την άλλη, δομεί ταυτότητες και καλλιεργεί στάσεις σε αναφορά μ' αυτόν. Σ' αυτή την προοπτική, δεν είναι σε καμιά περίπτωση ουδέτερος, αφού διαθέτει ιστορικότητα, ενσωματώνει κοινωνικο-πολιτικές αντιλήψεις και ενέχει προθετικότητα.

Την αλήθεια του ισχυρισμού μαρτυρεί η διάσταση -αν όχι, η αντίφαση- μεταξύ της πραγματικότητας που προβάλλει ο διακηρυκτικός λόγος περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων κι αυτής που βιώνουμε υπό το κράτος των κραδασμών και της ιστορικής δυναμικής της βίαιης αποδιάρθρωσης κι αναδιάρθρωσης της παγκόσμιας τάξης πραγμάτων υπό το πρίσμα της εισόδου της ανθρωπότητας στην πλανητική εποχή (Κονδύλης, 1992). Σ' αυτό το διεθνές σκηνικό, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη δραστική αλλαγή του παγκόσμιου συσχετισμού των πολιτικών και των οικονομικών δυνάμεων και την κατάρρευση πολιτικών συστημάτων, ιδεολογικών σχημάτων και ηθικών βεβαιοτήτων, τα ανθρώπινα δικαιώματα προβάλλονται ως παγκόσμιο ιδεώδες για την αναμόρφωση του παγκόσμιου γεωπολιτικού και γεωστρατηγικού χάρτη στη βάση της επικράτησής τους απανταχού του πλανήτη χωρίς άλλους προσδιορισμούς εκτός της καθολικής διάστασής τους και του αδιαπραγμάτευτου χαρακτήρα τους – παράγωγων της φυσικής κι αιώνιας οντότητάς τους. Υπό το πρίσμα αυτής της «θέσης», οποιαδήποτε αμφισβήτησή τους ως θεμελιωμένων στον ανθρώπινο λόγο και όχι στη φύση ή την ιδιότητα του ανθρώπου ή η όποια αποσύνδεσή τους από τον ανθρωπισμό, αντιμετωπίζονται, στην καλύτερη των περιπτώσεων, με αυτονόητη δυσπιστία και καχυποψία και, στη χειρότερη, με έκδηλη εχθρότητα.

Είναι προφανές ότι η σύγχρονη αυξημένη επίκληση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, είτε στην ηθική / φυσική-αιώνια διάστασή τους είτε στη δεοντολογική / εκνομικευμένη –άρα, εφήμερη των κρατικών ρυθμίσεων, εγείρει νέα ζητήματα και υπακούει στις διευρυμένες ανάγκες και τα εκρηκτικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι μεταβιομηχανικές, πλουραλιστικές, αστικές κρατικές οντότητες στο πλαίσιο της ισχυρής τάσης για παγκόσμια οικονομική ενοποίηση σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης της κυριαρχίας του καπιταλισμού (Βούλγαρης, 1992), με διακύβευμα την ίδια την υπόστασή τους: σε μεν το εσωτερικό, τον κλονισμό της κοινωνικής συνοχής και τη διατάραξη της κοινωνικής τους ισορροπίας –απαραίτητων προαπαιτούμενων για τη διατήρηση της εθνοκρατικής τους ταυτότητας και τη διαιώνισή τους ως ιδιαίτερων συλλογικών υποκειμένων- (Λιάκος, 1993) σε δε το

εξωτερικό, την απώλεια της εθνικής τους κυριαρχίας, την αδυναμία επίτευξης υψηλού βαθμού διεθνοποίησης της οικονομίας τους και την περιθωριοποίησή τους από τις διεθνείς διαδικασίες και συναλλαγές (Βούλγαρης, 1992).

Σ' αυτό το πλαίσιο, τα μετανεωτερικά κράτη, ιδιαίτερα τα λιγότερο ισχυρά και οικονομικά αυτόνομα, προσεγγίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα με ανανεωμένο ενδιαφέρον και προβαίνουν στην ιδεολογική χρήση τους αφενός, για την άσκηση εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής που θα τα επιτρέψει σε εθνικό επίπεδο, να αποφύγουν φαινόμενα κοινωνικής αποδιάρθρωσης, που θα προκαλούσαν ην αποσταθεροποίηση και τη μοιραία αποσύνθεσή τους (Βεργόπουλος, 1999) και σε διεθνές, να προστατευθούν από τις αυθαιρεσίες και τις επεμβάσεις των ισχυρότερων διατηρώντας την αυτάρκεια και την εθνική κυριαρχία τους και αφετέρου, να νομιμοποιήσουν τις πολιτικές και τις στοχεύσεις τους. Την ίδια στιγμή, τα ισχυρά κράτη παραβιάζουν κατ' εξακολούθηση το διεθνές δίκαιο των ανθρώπινων δικαιωμάτων σύμφωνα με τα συμφέροντά τους, ενώ πρωτοστατούν σε δηλώσεις για την οικουμενική ισχύ τους και το καταστρατηγούν στο όνομα της προστασίας τους (Lewis, 1988) με μια προσχηματική υποκριτική συμπεριφορά που, χωρίς να είναι πρόσφατο φαινόμενο στις διεθνείς σχέσεις των κρατών, υπερβαίνει προγενέστερες προ τεσσαρακονταετίας σε ένταση, συχνότητα και κυνισμό.

Είναι αναμφίβολο ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, παρά τον γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα τους, προσδιορίζουν ένα πεδίο ανώτερων ηθικών αξιών και αποτέλεσαν και αποτελούν σημαντικό θεμέλιο της ανθρώπινης χειραφέτησης. Ακόμη κι αν δεχθούμε ότι δεν εκφράζουν ούτε απόλυτες αρχές ούτε έναν ιερό και απαραβίαστο χώρο, συνιστούν σίγουρα ένα είδος κοσμικού ανθρωπισμού με βασικούς του άξονες τον σεβασμό, την προστασία και την εξασφάλιση του ανθρώπου (Δημητρόπουλος, 1981), μια κοινής συναίνεσης γλώσσα για την επίλυση συγκρούσεων με την πειθώ κι όχι με τη βία και συγκροτούν ένα μέσον υπεράσπισης της αυτονομίας του ανθρώπου από κάθε προέλευσης καταπίεση. Η ισχύς τους μπορεί να μην απορρέει από τη φύση ή την ιδιότητα του ανθρώπου και να είναι μύθος η καθολική διάσταση και η πανανθρώπινη αξία τους. Ωστόσο, απέφυγαν τον κλονισμό που υπέστησαν με την πάροδο του χρόνου και στην αντιπαράθεσή τους με τον κριτικό λόγο άλλα σύγχρονά τους νεωτερικά προτάγματα, όπως αυτό της αέναης προόδου του ανθρώπου χάρη στο λογικό του, της κυριαρχίας του επί της φύσης και της επικράτησης της επιστήμης. Ο λόγος τους εξακολουθεί αιώνες τώρα να διατηρεί

συνοχή, να αξιώνει οικουμενικότητα και να θεωρείται αδιαπραγμάτευτος, επειδή συνδέονται με τον ανθρωπισμό και αποτελούν μια στέρεη βάση για η δημιουργία μιας κοινότητας δικαίου που, υπερβαίνοντας αυτό των κρατών, υπερασπίζεται τους απανταχού της γης αδύνατους και κατατρεγμένους. Εν τέλει, απαντούν στις βαθύτερες ανάγκες του ανθρώπου για ελευθερία, δικαιοσύνη, αυτονομία κι αυτοκαθορισμό και «σηματοδοτούν μια νέα ουτοπία, χωρίς την οποία το παρόν θα ήταν περισσότερο δυσβάσταχτο και το μέλλον, λιγότερο ελπιδοφόρο» (Μαντζούφας, 2007).

2.3 Τα ατομικά δικαιώματα στον κόσμο της ψηφιοποιημένης πληροφορίας: Ηθική και Δεοντολογία στον Διαδικτυακό τόπο

Με δεδομένη τη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ατομικών ελευθεριών -νοουμένων ως έκφραση της αυτονομίας του ανθρώπου, που αποτελεί defacto αξίωση και όχι προνόμιο- στην ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη του ανθρώπου και στην κοινωνική ευρυθμία, η προστασία τους στον επίμαχο χώρο της ψηφιακής επικοινωνίας και πληροφόρησης, ο οποίος διακρίνεται για τη ραγδαία -πέρα από κάθε αισιόδοξη προσδοκία- ανάπτυξη του παγκόσμιου ιστού στις δυο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα με συνέπεια την ανάδειξη της σύγχρονης «πανοπτικής κοινωνίας της πληροφορίας» (Ακριβοπούλου, 2011), του αόρατου και πανταχού παρόντος «Μεγάλου Αδελφού», αποτελεί ένα από τα βασικά σύγχρονα ζητούμενα. Στο πλαίσιο αυτό, επανέρχονται στο προσκήνιο παλιά ηθικά ερωτήματα, τα οποία αναδύθηκαν την επ' αύριο του Β' Παγκοσμίου πολέμου και έγιναν συνθετότερα και πολυπλοκότερα με την ανάπτυξη της τεχνολογίας των υπολογιστών στα μισά της δεκαετίας του '70, και τίθενται καινούρια -παράγωγα του σύγχρονου ιστορικο-κοινωνικού συγκείμενου.

Τα νέα χαρακτηριστικά της πληροφορίας -ο εντυπωσιακός πολλαπλασιασμός και η ταχύτατη διάδοσή της, η απελευθέρωσή της από χωροχρονικά όρια και η ανεξέλεγκτη ροή της, η ευρεία προσβασιμότητα και η εύκολη αναζήτησή της σε αρχειακό υλικό- σε συνδυασμό με τις πρωτόγνωρες δυνατότητες του μέσου συλλογής και μετάδοσής της, δημιουργούν καινοφανείς διακινδυνεύσεις για την «αξία του ανθρώπου», ο σεβασμός και η προστασία της οποίας αποτελούν την πρωταρχική

υποχρέωση της Πολιτείας⁹, και ευνοϊκές συνθήκες για την καταστρατήγηση του ατομικού δικαιώματος της ιδιωτικότητας και την παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας, που προστατεύονται πάγια και σταθερά από το κράτος με συνταγματικές διατάξεις οι οποίες απολαμβάνουν ιδιαίτερης ισχύος και δεν υπόκεινται σε αναθεωρήσεις (Χρυσόγονος, 2002). Επιβεβλημένη, κατά συνέπεια, προβάλλει η ανάγκη της προστασίας της ατομικής ζωής και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του ανθρώπου, τόσο ως ατόμου όσο και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, αφενός, στο πλαίσιο ενός συμπλέγματος ηθικών αξιών επικοινωνίας που εμπνέονται από οικουμενικές αρχές περί ηθικής και της εξειδικευμένης εφαρμογής τους σε προσωπικό επίπεδο κι αφετέρου, σ' αυτό των κατοχυρωμένων από το Σύνταγμα δυνατοτήτων του για αυθυπαρξία κι αυτοκαθορισμό¹⁰. Πολύ περισσότερο, που στις μέρες μας υπό το κυρίαρχο πνεύμα του νεοφιλελευθερισμού, στη βάση της λογικής της αγοράς και στον βωμό του κέρδους, οι ιδέες, οι αξίες και οι ποιότητες θυσιάζονται, τα ανθρώπινα δικαιώματα υπονομεύονται και καταστρατηγούνται και το πρότυπο του υπεύθυνου κοινωνικο-πολιτικού υποκειμένου υποχωρεί προς όφελος αυτού του εγωιστικού κι ανταγωνιστικού ατόμου, το οποίο ομνύει στο όνομα του υλιστικού ευδαιμονισμού και του επιδεικτικού καταναλωτισμού και προτάσσει ως ύψιστο ιδεώδες την προώθηση των προσωπικών συμφερόντων του με όποιο κόστος και συνέπειες για τον συνάνθρωπό του (Targuieff, 2002).

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οι θεμελιώδεις αντιλήψεις για την ηθική και τη συμπεριφορά που εκπηγάζει και συναινεί σ' αυτή, υπόκεινται σε συνεχείς μεταβολές

⁹Άρθρο 2, παρ. 1 των Συνταγμάτων 1975 / 1986 / 2001: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»

¹⁰Το αναθεωρημένο (2001) ελληνικό Σύνταγμα, διατηρώντας αναλλοίωτες τις διατάξεις των προηγούμενων του 1975 και 1986 περί των ατομικών δικαιωμάτων τα οποία καθορίζουν το ποσοστό ελευθερίας που διαθέτει κάθε μέλος της ελληνικής κοινωνίας σε σχέση με την κρατική εξουσία αλλά και με τα υπόλοιπα μέλη, διασφαλίζει τη νομική κατοχύρωση της προσωπικής ελευθερίας και θεμελιώνει αξίωση για σεβασμό της από την κρατική εξουσία, η οποία αναλαμβάνει και την υποχρέωση της προστασίας της, με τα παρακάτω άρθρα: 1. Άρθρο 5, παρ. 1, 3: «Καθένας έχει το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη (νοουμένων ως αόριστη νομική έννοια που αναφέρεται σ' ολόκληρη την έννομη τάξη και το σύνολο των ανθρωπίνων σχέσεων, αποτελεί γνήσιο περιορισμό των δικαιωμάτων και αφορά στον τρόπο και τον σκοπό άσκησης τους με κριτήριο τις γενικά κρατούσες απόψεις για τη συμπεριφορά, οι οποίες πηγάζουν από την εκάστοτε ηθική τάξη και επιβάλλονται για να μην χάσει η συμβίωση την αξιοπρέπειά της)», «Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνον όταν και όπως ορίζει ο νόμος».

και μετασηματισμούς προϊόντος του χρόνου, σε συμφωνία με τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες και σε αλληλεξάρτηση με τους υπόλοιπους τομείς της κοινωνικής ζωής, προκειμένου να προσαρμοστούν στην υφιστάμενη πραγματικότητα και να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της. Στις μεταβολές αυτές, ωστόσο, δεν υπόκειται η -διαχρονικά και καθολικά αναγνωρισμένη- ηθική αρχή περί της «ανθρώπινης αξίας», νοούμενης ως έννοιας που περικλείει τα υλικά, τα πνευματικά και τα κοινωνικά γνωρίσματα του έλλογου ανθρώπινου είδους και αντλεί τη σημασία της -αλλά και την αξίωση της συνταγματικής προστασίας της- από το γεγονός ότι το δικαίωμα σ' αυτή ταυτίζεται με την ανθρώπινη ύπαρξη, με το «ζωνον» το οποίο ζει και λειτουργεί στα πλαίσια μιας συστηματικά οργανωμένης κοινωνίας (Δημητρόπουλος, 2008).

Η αναγνώριση της ανθρώπινης αξίας ως ύψιστου ατομικού αγαθού στο πλαίσιο ενός κοινωνικού ανθρωπισμού με δημοκρατική διάσταση, βασικοί άξονες του οποίου είναι ο σεβασμός, η προστασία και η εξασφάλιση του ανθρώπου έναντι οποιασδήποτε απειλής από όπου και να προέρχεται (Δημητρόπουλος, 1981), συνδέεται άμεσα με το ατομικό δικαίωμα στην προσωπικότητα -ως αναπόσπαστου στοιχείου της ανθρώπινης ιδιότητας- όπως εκφράζεται αυτή στις ποικίλες εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου και προσδιορίζεται από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που στοιχειοθετούν την ατομικότητά του (Καράκωστας, 2011). Πρόκειται, κατά συνέπεια, για ένα ηθικό αγαθό με προσωποπαγή κι απόλυτο χαρακτήρα, που αναφέρεται στο σύνολο των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών στοιχείων της προσωπικότητας, ως πολυσχιδούς και πολύμορφης οντότητας -προϊόντος βιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων συνδεδεμένων άρρηκτα μεταξύ τους με συστημική σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης- η οποία διαμορφώνεται προϊόντος του χρόνου σε μια αργή εξελικτική πορεία μέσω της ενεργής συμμετοχής του ατόμου στην κοινωνία βίου, δράσεων ιδεών και αξιών και στο πλαίσιο της διάδρασής του με τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Υπ' αυτή την έννοια, η προσωπικότητα αναδεικνύεται σε εξελισσόμενο ιδιωτικό αγαθό και η αξίωση για την προστασία της σε ύψιστο ηθικό αγαθό ευρείας βάσης, απόλυτα συμβατό με την αρχή της ανθρώπινης αξίας – απαραβίαστο πυρήνα των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων, σε δικαίωμα πλαίσιο θεμελιακής σημασίας, αφού απλώνει την ομπρέλα του πάνω απ' όλες τις πτυχές της προσωπικής και κοινωνικής ζωής του ατόμου και αναφέρεται σ' ένα πλήθος αγαθών τα οποία συνδέονται με το πρόσωπο: την τιμή, την υπόληψη και

την αξιοπρέπειά του, την ιδιωτική του ζωή και τα στοιχεία της ατομικότητάς του (όνομα, φύλο, εικόνα, φωνή κι οποιοδήποτε άλλο στοιχείο τον εξατομικεύει ως πρόσωπο), την ψυχική υγεία και τη σωματική του ακεραιότητα, τα πνευματικά του δημιουργήματα και τη γενετική του ιδιότητα... (Καράκωστας, 2011).

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται φανερό ότι η αξίωση στην προσωπικότητα -ως συνόλου των διανοητικών, κοινωνικο-πολιτισμικών και ηθικο-βουλευτικών ιδιοτήτων του ανθρώπου που εκφράζονται στο πεδίο της συνείδησης και της δράσης- αποτελεί εξέχουσας σημασίας ηθικό αγαθό, καθώς αναγνωρίζει την αυθυπαρξία και την έμφυτη ατομικότητά του και υποστηρίζει την κατά προσωπική βούληση διάθεση του εαυτού του και την ανάπτυξη ελεύθερης κι ακώλυτης κοινωνικής, οικονομικής, πνευματικής και κάθε είδους άλλης δραστηριότητας σε καθεστώς ασφάλειας και ελευθερίας κίνησης, εγκατάστασης κι επικοινωνίας. Η ουσιαστική, ωστόσο, προστασία όλων αυτών των αγαθών που συναποτελούν την εν πολλοίς γενική και αφηρημένη έννοια της προσωπικότητας, επιβάλλει τη νομική της κατοχύρωση από την έννομη τάξη στη βάση των κατάλληλων κανόνων δικαίου οι οποίοι εγγυώνται την ατομικότητα του ατόμου και την απρόσκοπτη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου. Ειδικά, η αξίωση στην προστασία της προσωπικότητας, ανεξαρτήτως της ευρύτητας και της σπουδαιότητάς της στην ιδιωτική και τη δημόσια σφαίρα, παραμένει κενό γράμμα, καθώς επιτρέπει την προσβολή και την παραβίασή της χωρίς περιορισμούς κι επιφυλάξεις νόμου στο πλαίσιο των πάσης φύσεως εξουσιαστικών σχέσεων που αναπτύσσονται στην κοινωνία. Ιδιαίτερα σήμερα, που οι κοινωνικές εξελίξεις και η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο (Παπαντωνίου, 1983), δεν αφήνουν περιθώρια εφησυχασμού και επιτάσσουν τη διαρκή κι αποτελεσματική προστασία της από ποικίλες αυθαίρετες παρεμβάσεις τόσο της δημόσιας εξουσίας, όσο και αυτής των ιδιωτών¹¹.

¹¹Με την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος (2001), δόθηκε οριστική απάντηση σ' ένα παγκόσμιο προβληματισμού ερώτημα, εάν τα ατομικά δικαιώματα έχουν «μονομερή κατεύθυνση», εάν δηλαδή, διασφαλίζονται μόνον απέναντι στη δημόσια εξουσία ή και σε κάθε είδους εξουσία συμπεριλαμβανομένης κι αυτής των ιδιωτών, που έχει συνήθως οικονομικά χαρακτηριστικά. Ο νομοθέτης αποφάσισε ότι τα ατομικά δικαιώματα έχουν εφαρμογή όχι μόνον στις σχέσεις δημοσίου δικαίου αλλά και σ' αυτές ιδιωτικού δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΠΟΧΗ: ΗΘΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

3.1 Έννοια και εκφάνσεις της προσωπικότητας

Επιχειρώντας να ορίσουμε την προσωπικότητα, προσκρούουμε σε μια πληθώρα ποικίλων ορισμών της, που εξαρτώνται κατά βάση και ως ένα μεγάλο βαθμό από το επιστημονικό πεδίο που υπηρετεί ο εκάστοτε «ορίζων αυτή» και τη θεωρητική του τοποθέτηση. Ένας γενικός της, όμως, ορισμός, με τον οποίο αναγνωρίζεται το άτομο ως πρόσωπο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, μας παραπέμπει στον χαρακτηριστικό, τον ιδιαίτερο τρόπο που σκέπτεται, αισθάνεται και λειτουργεί ο κάθε άνθρωπος, στο σύνθετο, δηλαδή, σχήμα συμπεριφοράς που αναπτύσσει συνειδητά ή ασύνειδα ως απόρροια μιας πολύπλοκης διαδικασίας δυναμικής αλληλεπίδρασης εσωγενών -κληρονομικά προσδιορισμένων- και εξωγενών -περιβαλλοντικά καθορισμένων- παραγόντων, και το οποίο υιοθετεί ως στυλ ζωής και τρόπο ύπαρξης κατά τη διαδικασία προσαρμογής και ανταπόκρισής του στο στενότερο κι ευρύτερο περιβάλλον του. Στην επαφή του με την κοινωνία του, ως υποκείμενο κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων και ως ενεργά συμμετέχον στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας του, το κάθε άτομο εγείρει την αξίωση να διαθέτει κατά βούληση τον εαυτό του, να αναπτύσσει ελεύθερη κι ακώλυτη δραστηριότητα σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και να απολαμβάνει προσωπική ελευθερία στη βάση των κυρίαρχων απόψεων για την κοινωνικά δόκιμη συμπεριφορά, οι οποίες πηγάζουν από την εκάστοτε επικρατούσα ηθική τάξη. Αξιώνει, εν ολίγοις, τον σεβασμό ενός πλέγματος αγαθών που συνθέτουν την υπόσταση του «προσώπου» στις διάφορες εκφάνσεις της, τη φυσική, την ψυχική, την ηθική, την πνευματική, την κοινωνική, όπως ορίζουν την προσωπικότητα οι εφαρμοστές του δικαίου σύμφωνα με τη νομική θεωρία και νομολογία και στη βάση της συνταγματικά κατοχυρωμένης

«αξίας του ανθρώπου» (άρθρο 2, παρ. 1 του Συντάγματος 2001), και την προστασία τους από πάσης φύσεως προσβολές.

Στις εκφάνσεις της προσωπικότητας που υφίστανται προσβολές και χρήζουν προστασίας, συγκαταλέγεται πρωτίστως αυτή που αναφέρεται στο σώμα, ως αναπόσπαστου μέρους της αυτοτελούς οντότητας υπό την άποψη ότι πραγματώνει τον φυσικό προορισμό του ανθρώπου. Η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η υγεία, συνιστούν, υπ' αυτό το πρίσμα, προστατευόμενα αγαθά, δεδομένου ότι σε συνδυασμό με την ψυχική υγεία και την ομαλή συναισθηματική σχέση του ατόμου με άλλα πρόσωπα του στενότερου και του ευρύτερου περιβάλλοντός του, που συγκροτούν την ψυχική υπόσταση του ανθρώπου, αποτελούν απαραίτητα συστατικά της αρμονικής διάπλασης κι ανάπτυξης της προσωπικότητας, φυσικού κι αναπαλλοτρίωτου δικαιώματος του ατόμου, και θεμελιώδεις παράγοντες μιας δικαιωματικά ήρεμης κι ευτυχισμένης ζωής. Κατά συνέπεια, η έννοια της ακεραιότητας, ως φυσικής και ψυχικής, και η προστασία της κατά την εξωτερίκευση του προσώπου στην οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική ζωή, τίθενται στο επίκεντρο της προσωπικότητας, ενώ σε βάση προστασίας του δικαιώματος σ' αυτή ανάγεται η αυτονομία, καθώς δικαιολογεί και θεμελιώνει σκοπούς του ανθρώπου που συνδέονται με την εξατομίκευσή του, χωρίς να αναγνωρίζει σ' αυτή εγωιστικό χαρακτήρα, εφόσον δεσμεύει την ελευθερία της οριοθετώντας την από τα δικαιώματα των άλλων (Ακριβοπούλου, 1009).

Η αξίωση της αυτονομίας του προσώπου, ως ελευθερίας να διαθέτει κανείς κατά βούληση τον εαυτό του και να αναπτύσσει ακώλυτα κοινωνική, οικονομική, διανοητική και κάθε άλλου είδους δραστηριότητα, βρίσκει την έκφρασή της και στην πνευματική υπόσταση της προσωπικότητας, που εκδηλώνεται με παραγόμενα έργα διανοίας, προϊόντα του πνεύματος του δημιουργού τους, επί των οποίων του αναγνωρίζονται ηθικά δικαιώματα -εμπορευόμενα από τον αναπαλλοτρίωτο, στη βάση του φυσικού νόμου, ιδιαίτερο ψυχικό του δεσμό μ' αυτά- αλλά και υλικά, τα οποία μεταφράζονται στην αποκλειστική εκμετάλλευσή τους από τον ίδιο. Το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας, το οποίο αποτελεί, ταυτόχρονα και μέσον προώθησης της πολιτιστικής δημιουργίας, έχει, κατά συνέπεια, και κοινωνικό χαρακτήρα, συνιστά προέκταση του δικαιώματος της ελευθερίας της σκέψης και της έκφρασης -κρίσιμων συνιστωσών της ελευθερίας του ατόμου, όπως νοείται στη σύγχρονη αντίληψη- η κατοχύρωση των οποίων παραπέμπει στο κίνημα του

Διαφωτισμού και τη Γαλλική Επανάσταση, αν και ψήγματά τους ανιχνεύονται στην εποχή της Αναγέννησης και του κινήματος του Ανθρωπισμού, με την υποχώρηση του σκοταδισμού του Μεσαίωνα και την αποδυνάμωση της θεοκρατικής κυριαρχίας.

Ο αναγεννησιακός Ουμανισμός, ως κίνημα πνευματικό που, μέσα από την αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας, προσέβλεπε στην υπέρβαση του θεοφοβικού μοντέλου ζωής της εποχής του λεγόμενου σκοταδισμού, απελευθέρωσε το ανθρώπινο πνεύμα από τη θρησκευτική μονομέρεια της μεσαιωνικής σκέψης και ανέδειξε την αξία του καθολικά μορφωμένου και πολύπλευρα αναπτυγμένου ανθρώπου ως δημιουργού πολιτισμού και ως υπεύθυνου της ζωής και της μοίρας του (Heidegger, 2000). Η ανάδειξη του ολόπλευρα καλλιεργημένου ανθρώπου σε κέντρο του κόσμου και κεντρική αξία του, που προβλήθηκε ως κομβική αρχή και ύψιστο ιδεώδες του ανθρωπιστικού κινήματος στον αγώνα του για την αυτονόμηση και τη χειραφέτηση του ανθρώπινου πνεύματος από φυσικούς και θεολογικούς καταναγκασμούς, συνέβαλε στην άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών και στην αναγνώριση των πνευματικών προϊόντων ως δημόσιου αγαθού και «κοινού κτήματος» όλων των ανθρώπων χωρίς περιορισμό. Δεν περιέστειλε, όμως, τελείως, ορισμένους μηχανισμούς προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας για συγκεκριμένες ομάδες ενδιαφερόντων, τα συμφέροντα των οποίων συνέβαινε να εξυπηρετούν και πολιτικές σκοπιμότητες. Έτσι, στη Γαλλία της Αναγέννησης λ.χ. αναγνωρίζονται από τον βασιλιά στις συντεχνίες των τυπογράφων σχετικά ενιαίοι κανόνες προστασίας της πατρότητας των εκδόσεών τους για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα, με στόχο τη λογοκρισία των έργων που δημοσίευαν.

Τα προνόμια αυτά, τα οποία απονεμήθηκαν από τον μονάρχη αρχικά στους τυπογράφους και εκδότες, για να επεκταθούν αργότερα στους δημιουργούς, χωρίς τη συναίνεση των οποίων δεν ήταν δυνατή η δημοσίευση των έργων τους, αποτέλεσαν τον πρόδρομο του θεσμοθετημένου δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας με βασικό δικαιούχο τον δημιουργό, η αναγνώριση και η νομική προστασία του οποίου ανάγονται στον 18ο αιώνα¹². Την αποφασιστική, ωστόσο, ώθηση στην εδραίωση και

¹² Πρώτος νόμος που αναγνώρισε δικαίωμα στον δημιουργό, ήταν ο αγγλικός *"Act for the Encouragement of Learning, by vesting the Copies of Printed Books in the Authors or purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned"* του 1710 επί εποχής της βασίλισσας Άννας, ο οποίος θέσπισε ένα είδος copyright αναγνωρίζοντας στον δημιουργό μια περίοδο αποκλειστικής προστασίας του έργου η οποία διαρκούσε 14 χρόνια και μπορούσε να παραταθεί για άλλα τόσα, παρέχοντας δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας μέγιστης διάρκειας 28 χρόνων.

τη νομική κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος και της προστασίας του, έδωσε η Γαλλική Επανάσταση που, στο πλαίσιο της αναγνώρισης εκτεταμένων ελευθεριών στο άτομο και τον πολίτη και του καθορισμού, αντίστοιχα, αυστηρών ορίων για την αποφυγή κατάχρησής τους (Δεληγιάννη, 2001), συνέδεσε-σε ηθικό επίπεδο- την πνευματική ιδιοκτησία με το φυσικό δίκαιο και θέσπισε δύο νόμους, του 1791 και 1793, για την προστασία της. Στη βάση αυτών, υιοθετήθηκαν κατά τον 19ο αι. συναφείς νομοθεσίες σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, ενώ η ενεργή δραστηριοποίηση πολλών (κυρίως Γάλλων) διανοούμενων και λογοτεχνών, συνέβαλε στη διεθνή αναγνώριση του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας, η προστασία της οποίας κατοχυρώθηκε με την υπογραφή το 1886 της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης.

Σήμερα, το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί διεθνή κοινή συνιστώσα στη νομολογία και τους κανόνες του Δικαίου, ενώ στην ελληνική πραγματικότητα η προάσπιση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης ως προστατευόμενου δημόσιου συμφέροντος, θεμελιώνεται στο άρθρο 14, παρ. 1 του αναθεωρημένου (με το Ψήφισμα της 27^{ης} Μαΐου 2008 της Η΄ Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων) σε περιορισμένες διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος¹³. Το συγκεκριμένο Σύνταγμα αναγνωρίζει την υπό προϋποθέσεις και περιορισμούς - αναφερόμενους στην καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και τους κοινωνικούς/οικονομικούς σκοπούς του δικαιώματος- υποχρέωση του κράτους να προστατεύει την ελευθερία των στοχασμών και των ιδεών, νοουμένων ως εκδηλώσεων ενός ελεύθερου πνεύματος που εξωτερικεύονται και δεν παραμένουν αυστηρά προσωπικές γνώμες, συνδέοντας τον σεβασμό τους με τη δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας.

Η παρακολούθηση της πορείας του δικαιώματος της πνευματικής υπόστασης της προσωπικότητας, αποκαλύπτει διαφοροποιήσεις που υπέστη κατά την ιστορική διαδρομή του και μαρτυρεί την άρρηκτη σύνδεσή του με τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εκάστοτε εποχής στο πλαίσιο μιας διαχρονικής συστημικής σχέσης που συνδέει όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, τον κοινωνικό, τον οικονομικό, τον πολιτικό και τον πολιτισμικό, σε μια συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία. Με την πρώτη θεσμική «επισημοποίησή» της τον 18^ο αιώνα και την εδραίωσή της τον 19^ο, η προστασία της πνευματικής υπόστασης της προσωπικότητας

¹³ Άρθρο 14, παρ. 1: «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους».

θεμελιώνεται στο ηθικό δίκαιο στη βάση μιας ανθρωπιστικής-ιδεαλιστικής θεώρησης που εδράζεται στη θεωρία περί φυσικού δικαίου και αναγνωρίζει ηθικά δικαιώματα στον δημιουργό ως φυσικό πρόσωπο -στενά συνδεδεμένο με το έργο του μέσω ενός αναπαλλοτριώτου ψυχικού δεσμού. Προϊόντος του χρόνου, το συγκεκριμένο δικαίωμα αποκτά και υλική διάσταση στη βάση μιας ωφελμιστικής ηθικής, η οποία αποβλέπει στην προώθηση του «κοινού οφέλους», ασαφώς οριζόμενου, μέσω μιας «ορθής» ατομικής συμπεριφοράς που προσφέρει σε όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα τον μέγιστο βαθμό «ευχαρίστησης», ανεξαρτήτως ποιότητάς της και αξίας των χρησιμοποιούμενων για την πρόκλησή της μέσων, χωρίς να παραβλέπει και το προσωπικό συμφέρον (Bentham / Mill). Στόχος της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, στην προκειμένη περίπτωση, δεν είναι η διατήρηση του δεσμού δημιουργού-δημιουργήματος, αλλά η παραγωγή καινοτόμων έργων και η διάθεσή τους σε τρίτους έναντι οικονομικού ανταλλάγματος με την πλήρη εκχώρηση, τις περισσότερες φορές, του δικαιώματος εκμετάλλευσής τους για επενδυτικούς σκοπούς με πολλαπλά οφέλη. Ο ανθρωπιστικός φιλελευθερισμός έχει, πλέον, παραχωρήσει τη θέση του στον οικονομικό νεοφιλελευθερισμό.

Την ίδια εξέλιξη παρατηρούμε να ακολουθεί και το σύνολο δικαίωμα στην προσωπικότητα. Όπως έχει ήδη προειπωθεί, η αναγνώριση της προσωπικότητας ως αναφαίρετου ατομικού δικαιώματος, αποτέλεσε προϊόν της νεωτερικότητας και καρπό της διαφωτιστικής σκέψης, η οποία την τοποθέτησε στον πυρήνα του αναδυόμενου κατά τον 18^ο αιώνα ατομισμού, που έδινε προτεραιότητα στο προσωπικό έναντι του συλλογικού στη βάση του δυισμού του ανθρώπου, ως όντος φυσικού, το οποίο υπόκειται στους νόμους της φύσης, και νοήμονος, ταυτόχρονα, που ορίζει και διαμορφώνει τους νόμους οι οποίοι διέπουν τη ζωή του στηριγμένο στη λογική και την ελευθερία της βούλησής του. Επικαθορίζοντας το συλλογικό από το ατομικό, απάλλαξε τον άνθρωπο από τα δεσμά της θεοκρατίας και τον απελευθέρωσε από τους καταναγκασμούς του πολιτικού αυταρχισμού και τις αυθαιρεσίες της απολυταρχικής εξουσίας παρέχοντάς του τη δυνατότητα να προσεγγίσει την ελευθερία σε όλες τις μορφές της ως υπέρτατη αξία και θεμέλιο της χειραφέτησής του.

Αυτές οι θεωρήσεις, οι οποίες συνέβαλαν στην αναγνώριση και τη δόμηση της ενότητας του υποκειμένου -βασικού συστατικού του δικαιώματος της προσωπικότητας- καταφάσκοντας την ικανότητά του να γνωρίζει και να συγκροτείται

αυτόνομα, επανέρχονται θριαμβευτικά στο προσκήνιο μέσω της αναγέννησης της πολιτικής φιλοσοφίας και εξαιτίας των πιεστικών προβλημάτων και των επιτακτικών αναγκών που αντιμετωπίζουν οι μετανεωτερικές πλουραλιστικές κοινωνίες. Όντως, στις σύγχρονες μεταβιομηχανικές κοινωνίες παρατηρείται το φαινόμενο της δυναμικής επανόδου του υποκειμένου στην κοινωνικο-πολιτική σκηνή μέσω των θεωριών της ταυτότητας και της αναγωγής του ατόμου στο επίκεντρο της κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης με την ενίσχυση της αυτονομίας του στο πλαίσιο ενός αναβιούμενου ατομικισμού, παρεξηγημένου και πόρρω απέχοντος από το διαφωτιστικό ιδεώδες της ατομικότητας ως εξανθρωπιστικού στοιχείου του Ανθρώπου. Πρόκειται για έναν ατομικισμό ο οποίος τροφοδοτείται από την ακόρεστη επιθυμία για διάκριση, αναγνώριση και αυτοπραγμάτωση, προτάσσει την «ελευθερία» του ατόμου έναντι των αναγκών για ισότητα, αλληλεγγύη και ηθική δέσμευση απέναντι στους άλλους, θυσιάζει στον βωμό του προσωπικού υλικού ευδαιμονισμού τη δημοκρατική ιδέα αποδυναμώνοντας τον κοινωνικό δεσμό της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συρρικνώνοντας τη δημοκρατία σ' ένα αυστηρά διαδικαστικό πλαίσιο και πριμοδοτεί τις εγωιστικές στρατηγικές των ατόμων για μεγιστοποίηση των συμφερόντων τους με την καταστράτηγηση των δικαιωμάτων των άλλων στην ελευθερία, την αυτονομία, την αυτοπραγμάτωση και τον αυτοκαθορισμό (Μαντζούφας, 2007). Δημιουργεί, με δυο λόγια, μια κοινωνία α-πολιτικών ατόμων, ιδιωτών «προικισμένων με επιθυμίες και δικαιώματα, αλλά χωρίς δεσμούς κι εντάξεις, χωρίς καθήκοντα ή υποχρεώσεις, στερημένων από κάθε αίσθημα υπευθυνότητας» (Targuieff, 2002) και κάθε ψήγμα οικουμενικής ηθικής, που νομιμοποιούν τις ενέργειες και τη δράση τους στο όνομα των ατομικών δικαιωμάτων (Manent, 2005), με τα οποία αντικαθιστούν τα καθήκοντα και τις συλλογικές υποχρεώσεις απέναντι στην πολιτεία έχοντας απολέσει κάθε αίσθηση του κοινού συμφέροντος.

Σ' αυτό το πλαίσιο, αναδεικνύεται σε πεδίο ιδιαίτερα ευαίσθητο σε προσβολές η ηθική υπόσταση της προσωπικότητας, η οποία περιλαμβάνει την τιμή και την υπόληψη του ατόμου, αντικειμενικά αξιολογούμενες από τους ανθρώπους με τους οποίους έρχεται σε επαφή, όπως επίσης και την αξιοπιστία που επιδεικνύει στις συναλλαγές του με τρίτους αλλά και την κοινωνική / επαγγελματική καταξίωση την οποία εισπράττει στις διαπροσωπικές και τις επαγγελματικές του σχέσεις –την αξιοπρέπεία του, εν ολίγοις.

Η αξιοπρέπεια, υπ' αυτό το πρίσμα, γίνεται αντιληπτή ως θεμελιώδης αξία της προσωπικότητας και ο σεβασμός σ' αυτή αποτελεί την κυρίαρχη έννοια σε εθνικά και διεθνή έγγραφα, σε συνταγματικά κείμενα και σε καταστατικούς χάρτες- ξεκινώντας από τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948- γεγονός που μαρτυρεί τη σύγκλιση των απόψεων και τη γενική συμφωνία όσον αφορά στο θέμα της παγκόσμιας αναγνώρισής της ως οικουμενικής αξίας και αξίωσης. Ωστόσο, παρ' όλο που ως όρος έχει αποκτήσει παγκόσμια εμβέλεια και η βιβλιογραφία, διεθνής και εθνική, αφθονεί σε μελέτες ανάλυσής της, η φύση και η σημασία της ως φιλοσοφικής έννοιας είναι απελπιστικά ασαφείς, τα όριά της συγκεχυμένα, ενώ οι τρόποι και τα μέσα προαγωγής αλλά και προσβολής της παραμένουν, εν πολλοίς, γενικά και αφηρημένα. Ακόμη και στην Οικουμενική Διακήρυξη η «ανθρώπινη αξιοπρέπεια» εκλαμβάνεται ως αφετηριακή έννοια για την αναφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα χωρίς, εν τούτοις, να αποσαφηνίζεται και να αναπτύσσεται¹⁴.

Στην τρέχουσα καθημερινότητά μας, η αξιοπρέπεια κατανοείται ως πολυδιάστατη έννοια, συστατικά στοιχεία της οποίας αποτελούν η συναίσθηση της αυτονομίας και της ταυτότητάς μας, η αυτοεκτίμηση κι ο αυτοσεβασμός, η συνείδηση της αξίας της προσωπικότητας και των δικαιωμάτων μας, συλλήβδην, ως ανθρώπων. Μιλούμε, μ' άλλα λόγια, για ένα εσωτερικό συναίσθημα τιμής και κοινωνικής αναγνώρισης της υπόληψής μας –απότοκο προσωπικών μας παρεμβάσεων στην κοινωνική ζωή μέσω μιας συμπεριφοράς προσαρμοσμένης στα κοινωνικά προσδιορισμένα κι αποδεκτά πρότυπα, η οποία μας προσδίδει αξία ως φορέων συνείδησης στη βάση της οποίας αποφασίζουμε για τις στάσεις, τις πράξεις και τις ενέργειές μας. Στο πεδίο της ηθικής, όμως, αναγνωρίζεται ως οικουμενική κι απαραβίαστη αρχή, σύμφυτη με την ανθρώπινη φύση κι ιδιότητα κι ανεξάρτητη από την ατομική δράση, ενώ στη «γλώσσα» της νομολογίας και του δικαίου συνιστά αναπαλλοτρίωτη κι απαραβίαστη αξία όλων των μελών της ανθρώπινης οικογένειας, που ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού και ενέχει την

¹⁴Βλ. το ΠΡΟΟΙΜΙΟ της Οικουμενικής Διακήρυξης: «Επειδή η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρώπινης οικογένειας είναι το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο, ...»

αξίωση να μην υποβιβάζεται ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος σε αντικείμενο, σε απλό μέσο για την εξυπηρέτηση οποιουδήποτε σκοπού, σε «αντικαταστατό μέγεθος» (Μανωλεδάκης – Prittwitz, 1997), τελικά, και σε «αντικείμενο του εμπράγματος δικαίου».

Η αξίωση, ωστόσο του ατόμου στην προστασία της αξιοπρέπειάς του -από αυθαίρετες επεμβάσεις της εκάστοτε κρατικής εξουσίας (Μάνεσης, 1982) αλλά και ιδιωτικές παρεμβάσεις με στόχο την προώθηση προσωπικών συμφερόντων- ως κρίσιμης σημασίας συνιστώσας της προσωπικότητας και ως αναπόσπαστα συνδεδεμένου με το πρόσωπο ηθικού και κοινωνικού αγαθού, δεν συρρικνώνεται στο πεδίο της ελεύθερης ύπαρξης και δράσης κατά την επαφή και την παρουσίασή του στον έξω κόσμο. Επεκτείνεται και σ' αυτό της ιδιωτικής του σφαίρας, που αντιτίθεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια της κοινωνίας και του κοινωνικού, και θεμελιώνεται ηθικά στην αρχή της ιδιωτικότητας του προσώπου.

3.2. Η ιδιωτικότητα ως έννοια, πολιτική ιδιότητα και ατομικό δικαίωμα

Ο ορισμός της «ιδιωτικότητας» αποτελεί αργιστί εγχείρημα δύσκολο, καθώς ως έννοια ενέχει ιστορικότητα και υπόκειται σε διαφοροποιήσεις ανάλογα με την εποχή, την κοινωνία και τις συνθήκες εντός των οποίων υποστασιώνεται, αλλά και θέμα ακανθώδες, αφού συναρτάται άμεσα με ηθικά και κοινωνικά ζητήματα. Με δεδομένο, λοιπόν, το γεγονός ότι η ιδιωτικότητα διαφοροποιείται εννοιολογικά -αλλά και οντολογικά- ανάλογα με την κοινωνική δομή και το ιδεολογικο-πολιτικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται κάθε φορά, δεν αποτελεί αξιοπερίεργο που είναι ευχερέστερο να την υπερασπίζεται κανείς ως αίτημα παρά να την ορίζει ούτε συνιστά απορίας άξιον που δεκαετίες συζητήσεων ακαδημαϊκών κι εμπειρογνομόνων, στα πλαίσια της σύνταξης του καταλόγου των ανθρώπινων δικαιωμάτων, δεν οδήγησαν σε έναν καθολικό και ευρέως αποδεκτό ορισμό της.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Alan Westin, ένας από τους πρωτεργάτες του πεδίου, αφού διαπίστωνε ότι «κανένας ορισμός της δεν είναι εφικτός, γιατί τα θέματα της ιδιωτικότητας είναι εκ θεμελίων ζητήματα αξιών, συμφερόντων κι εξουσίας», κατέληξε να την προσδιορίσει στο έργο του *Privacy and Freedom* (1967) ως την «αξίωση των ατόμων, των ομάδων και των ιδρυμάτων να αποφασίζουν για τον εαυτό

τους πότε, πώς και σε ποιο ακριβώς βαθμό οι πληροφορίες για το άτομό τους γνωστοποιούνται στους υπόλοιπους με τους οποίους επικοινωνούν».

Ο συγκεκριμένος ορισμός παραπέμπει στο δικαίικα αναγνωρισμένο δικαίωμα της ατομικής διαχείρισης των μέσων προσδιορισμού του ατόμου (όνομα, ταυτότητα, εικόνα, φωνή και κάθε άλλο στοιχείο που εξατομικεύει το πρόσωπο) και των προσωπικών πληροφοριών και δεδομένων, το οποίο θέτει όρια στην «εισβολή» του δημόσιου χώρου στον ιδιωτικό δομώντας ένα αυστηρό πλαίσιο προστασίας του προσώπου από κάθε παρέμβαση και κάθε είδους καταπιεστική, χειραγωγητική, ελεγκτική ή πατερναλιστική συμπεριφορά, η οποία στοχεύει στον περιορισμό της ελευθερίας του να αναπτύσσει απρόσκοπτα την προσωπικότητά του και αποσκοπεί στην περιστολή της αυτονομίας του όσον αφορά στις προσωπικές επιλογές του, μέσα από τις οποίες, τελικά, αυτοπροσδιορίζεται (Ακριβοπούλου, 2009). Υπ' αυτή την έννοια η προστασία του δικαιώματος στην προσωπική ζωή, εξασφαλίζει το απόρρητο γεγονότων και στοιχείων ζωής ενός προσώπου τα οποία δεν είναι γνωστά και δεν επιθυμεί να γνωστοποιηθούν και το απαραβίαστο της ιδιωτικής του σφαίρας, νοουμένης τόσο ως «στενού» χώρου εντός του οποίου ασκεί τις προσωπικές και οικογενειακές του δραστηριότητες με τρόπο απερίσπαστο από εξωτερικές επεμβάσεις τρίτων όσο και του «ευρύτερου», ο οποίος εκτείνεται στην κοινωνική κι επαγγελματική του ζωή συμπεριλαμβάνοντας αντίστοιχες δράσεις και ενέργειες που θέλει να παραμείνουν κρυφές.

Το γεγονός, ωστόσο, ότι η ιδιωτικότητα τυγχάνει ιδιαίτερης αναγνώρισης στη σύγχρονη εποχή -στη σκιά των τεχνολογικών εξελίξεων και στο πλαίσιο μιας πανοπτικής παγκόσμιας κοινωνίας παρακολουθήσεων- εντοπισμένη στο δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όλων, δηλαδή, εκείνων των πληροφοριών που αφορούν στις διάφορες πτυχές της υπόστασης του προσώπου, δεν σημαίνει ούτε ότι συνιστά «ανακάλυψη» των σύγχρονων μετανεωτερικών κοινωνιών ούτε ότι εμφανίζεται με την ίδια μορφή σ' όλες της εποχές και τις κοινωνίες. Καθώς η υπόστασή της, ως αξίας και αξίωσης, είναι στενά συνυφασμένη με την κοινωνία στην οποία εντάσσεται, αφού τα δικαιώματα αποτελούν εξ ορισμού κοινωνική κατασκευή στο πλαίσιο των κυρίαρχων αξιών και των αναγκών τις οποίες αντιμετωπίζει αυτή σε μια συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία, και τα περιθώρια για την επίτευξή της είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την εκάστοτε κοινωνική διεισδυτικότητα

στη σφαίρα του ιδιωτικού βίου, είναι λογικό να εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές σε κάθε εποχή και κοινωνική οργάνωση και να καλύπτεται με διαφορετικά μέτρα-αντίμετρα ανάλογα με τον φορέα και το μέσο ιδιωτικότητας.

Υπ' αυτό το πρίσμα, το ζήτημα της ιδιωτικότητας -ως προστασίας έναντι της έξωθεν επιτήρησης και της ετερόνομης ρύθμισης της ανθρώπινης ύπαρξης και ζωής- ανάγεται χρονικά στις απαρχές της καταγεγραμμένης ανθρώπινης ιστορίας και διατρέχει την εξέλιξή της. Μάλιστα ορισμένοι συγγραφείς, όπως ο John Curtis Raines (1974), εντοπίζουν την πρώτη «εκδήλωση ιδιωτικότητας» ήδη στη «Γένεση», όταν ο Θεός απέφυγε να προσηλώσει το βλέμμα του στους γυμνούς πρωτόπλαστους. Τις ρίζες της, ωστόσο -στη βάση της σαφούς διάκρισης μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου και βίου, ως αυταπόδεικτης και αξιωματικής παραδοχής- εντοπίζουμε στις αρχαιοελληνικές κοινωνίες των πόλεων κρατών, και μάλιστα, στην αριστοτελική φιλοσοφική σκέψη περί διαχωρισμού της δημόσια σφαίρας της πολιτικής από την δραστηριοποίηση στον ιδιωτικό χώρο, τον «οίκο», ενώ η διάκριση δημόσιου – ιδιωτικού βίου στη βάση της σαφούς οροθέτησης του χώρου άσκησης κυβερνητικής εξουσίας από αυτόν της αυτοδιαχείρισης, αποτυπώνεται με ενάργεια από τον «αγγλόφωνο φιλόσοφο με την ισχυρότερη επιρροή» στον αιώνα του, Τζον Στιούαρτ Μιλ [J.S. Mill 18006-1873] (StanfordEncyclopediaofPhilosophy) στο θεμελιώδες για την ελευθερία έργο του *Περί Ελευθερίας* (1869), το οποίο αποτελεί το ευαγγέλιο του Φιλελευθερισμού (Μιλ, 1983)¹⁵.

Εδραιωτής της θεωρίας του Ωφελιμισμού (Mill, 2002) σε μια εποχή επανάστασης της βιομηχανίας, θριάμβου της αποικιοκρατίας και κυριαρχίας του φιλελευθερισμού, ο Μιλ προβαίνει σε μια ενδελεχή φιλοσοφική ανάλυση του δικαιώματος της ελευθερίας, στο οποίο εντάσσει το εννοιολογικά στενότερο της ιδιωτικότητας, στη βάση των κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών συμφραζομένων

¹⁵Βλ. χαρακτηριστικά τους προβληματισμούς και τα εναγόνια ερωτήματά του σχετικά με τα όρια της ατομικότητας/ιδιωτικότητας και των εξωτερικών κοινωνικών παρεμβάσεων σ' αυτή, αλλά και την προσωπική του άποψη –εκπορευόμενη από το κυρίαρχο στην εποχή του κίνημα του φιλελευθερισμού. «Ποιο είναι, λοιπόν, το νόμιμο όριο της κυριαρχίας, που ασκεί το άτομο στον εαυτό του; Πού αρχίζει η εξουσία της κοινωνίας; Ποιο ποσοστό ανθρώπινης ζωής πρέπει να ανήκει στη δικαιοδοσία της ατομικότητας και ποιο στη δικαιοδοσία της κοινωνίας; ... Στην ατομικότητα πρέπει να ανήκει η πλευρά της ζωής που ενδιαφέρει κυρίως το άτομο. Στην κοινωνία, η πλευρά που ενδιαφέρει κυρίως την κοινωνία». Τζον Στιούαρτ Μιλ, *Περί ελευθερίας*, (μτφρ. Ν. Μπαλής), Αθήνα, Επίκουρος, 1983, σ. 129.

τους του 19^{ου} αιώνα και στο πλαίσιο της άρχουσας ιδεολογίας και του κυρίαρχου συστήματος αξιών της εποχής του. Κατ' αυτόν, το άτομο έχει απόλυτη ανεξαρτησία και πλήρη κυριαρχία στο σώμα και στη σκέψη του, υπό την προϋπόθεση ότι την αξιοποιεί για την αυτοβελτίωσή του με προοπτική την παροχή της βέλτιστης δυνατής ωφέλειας για το μέγιστο δυνατό αριθμό ατόμων. Απολαμβάνει, σ' αυτή την περίπτωση, «κοινωνική ελευθερία», νοούμενη αρνητικά ως περιορισμό και οριοθέτηση της εξουσίας του ηγεμόνα -από τον οποίο αντιπροσωπεύεται η κοινωνία- επί των ατόμων μέσω δύο τρόπων: της αναγνώρισης ορισμένων ασυλιών, που ονομάζονται πολιτικές ελευθερίες ή δικαιώματα, και της καθιέρωσης ενός συστήματος 'συνταγματικών ελέγχων'. Το εντυπωσιακό στη θεωρία του Μιλ, το οποίο αντανάκλα την κοινωνικο-πολιτική θέση της βιομηχανικά αναπτυγμένης και αποικιοκρατικά εκτεταμένης Βρετανίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο του 19^{ου} αιώνα, είναι η αντίληψη πως η ελευθερία και η ιδιωτικότητα δε συνιστούν αυτονόητα δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους ούτε και απευθύνονται σε όλες τις κοινωνίες. Όπως και να έχει, στη φιλοσοφική θεωρία του Μιλ, η ιδιωτικότητα, ενσωματωμένη στην ατομική ελευθερία, δεν έχει σαφές πλαίσιο ούτε συγκεκριμένα όρια.

Μερικές δεκαετίες αργότερα στη δημοκρατική Αμερική, το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, που μέχρι τότε συρρικνωνόταν στην αξίωση προστασίας της ατομικής ιδιοκτησίας (πνευματικής ή μη), αποκτά νέες διαστάσεις εξαιτίας των τεχνολογικών εξελίξεων και της εξ αυτών προερχόμενης αύξησης των κρουσμάτων παραβίασης πτυχών της προσωπικής ζωής ατόμων, διευρύνει το περιεχόμενό του για να συμπεριλάβει και την αξίωση προστασίας της ασυλίας του προσώπου -ή αλλιώς της προσωπικότητάς του¹⁶- συμπυκνωμένη στη φράση «therighttobeleftalone» -το δικαίωμα σε μια ανενόχλητη ιδιωτική ζωή- και αποκτά τη ρητή έκφρασή του στο Αμερικανικό Σύνταγμα¹⁷. Έκτοτε, ως δικαίωμα στην ασυλία της κατοικίας

¹⁶Αξιοσημείωτος επί του προκειμένου είναι ο ορισμός που δίνει ο Ν. Σαρίπολος ήδη το 1851 στην ασυλία της κατοικίας: «Η δ' ασυλία του οίκου δεν σημαίνει απλώς το σωματικώς και υλικώς τρόπον τινά απαραβίαστον, αλλά και το σέβας και το ακαταζήτητον περί όλων των κατά τον ιδιωτικόν βίον συμβαινόντων εντός του ιερού τούτου της οικογενείας ασύλου». Βλ. Γ. Καμίνης, «Όψεις της κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο», *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, 2001, σσ. 63-72.

¹⁷Καθοριστικό παράγοντα για τη θεσμοθέτηση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας, ως μιας εκ των σημαντικότερων ελευθεριών σε μια δημοκρατική κοινωνία, αποτέλεσε η δημοσίευση το 1890 από τους Samuel Warren και Louis Brandeis στη *Harvard Law Review* του πολύκροτου άρθρου τους, "RightsofPrivecy". Πρόκειται, σύμφωνα με σύγχρονες εκτιμήσεις, για «ένα από τα πλέον

αναγνωρίζεται η θεσμικά κατοχυρωμένη αξίωση προστασίας της υπό διπλή θεώρηση: την αντικειμενική και την υποκειμενική, προσαρμοσμένες στα συμφραζόμενα της κάθε εποχής, αφενός, ως υποχρέωση σεβασμού της ιδιωτικής ιδιοκτησίας από μη εξουσιοδοτημένες «εισβολές» της κρατικής ή της ιδιωτικής εξουσίας, και αφετέρου, ως καθήκον προστασίας της ιδιωτικότητας του ατόμου με την έννοια της ελευθερίας και ακεραιότητάς του εντός του ιδιωτικού του φυσικού χώρου.

Αν, όμως, η περίφημη συνηγορία των αμερικανών δικαστών Warren και Brandeis υπέρ του δικαιώματος του ατόμου σε μία ανενόχλητη ιδιωτική ζωή, αποτέλεσε ηθική και δικαιοϊκή επανάσταση στην εποχή της, σήμερα, στον απόηχο των δύο παγκοσμίων πολέμων και στο πλαίσιο των δραστικών ανακατατάξεων που προκάλεσαν στην παγκόσμια οικονομική, κοινωνική και πολιτική σκηνή, υπό την επίδραση της τεχνολογικής επανάστασης και την καταλυτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης, είναι τόσο συνήθης όσο και, πλέον, ανεπαρκής για τον ορισμό ή – ακριβέστερα – τον προσδιορισμό της ιδιωτικότητας. Στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, η «κλασική» αντίληψη της ιδιωτικότητας έχει σημαντικά εμπλουτιστεί με επιμέρους δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, ο περιορισμός της προσβασιμότητας, ο αποκλειστικός έλεγχος της πρόσβασης στον ιδιωτικό χώρο (ή άσυλο της κατοικίας), η ελαχιστοποίηση των “παρεμβάσεων” (intrusiveness), η προσδοκία της εχεμύθειας, το δικαίωμα στο απόρρητο και το δικαίωμα στην απόλαυση της μοναξιάς, της-υπό στενή έννοια- ιδιωτικότητας (intimacy), της ανωνυμίας και της απόσυρσης (reserve)¹⁸.

Εν τούτοις, παρά τον εμπλουτισμό της ιδιωτικότητας με νέες διαστάσεις καθ’ όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και την νομική κατοχύρωση της προστασίας τους, ο ορισμός της διατηρεί ακόμη τον ελλιπή και ερμηνευτικά «λοξό» χαρακτήρα του, ενώ η ίδια ως έννοια εξακολουθεί να παραμένει ασαφής και αφηρημένη, με ρευστά και

σημαίνοντα κείμενα στην ιστορία του αμερικανικού δικαίου», το πρώτο που υποστηρίζει το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, το οποίο ήταν αναγνωρισμένο σε εθιμικό επίπεδο, τονίζοντας την αναγκαιότητα να αναγνωρισθεί και θεσμικά δίνοντας νομική υπόσταση στο συλλογικό φαντασιακό του «myhomeismycastle» με την προστασία της ιδιωτικής ζωής από την έκθεσή της σε δημόσιο χώρο χωρίς την έγκριση ή συγκατάθεση του ατόμου. Βλ. D.J. Glancy, “TheInventionoftheRighttoPrivacy”, *ArizonaLawReview*, v. 21, n. 1. pp. 1-39, 1979.

¹⁸Για τις θεωρίες περί ιδιωτικότητας και την εξέλιξη της έννοιας από το righttobeleftalone στο δικαίωμα άσκησης ελέγχου επί των πληροφοριών, βλ. Κ. Μαυριάς, 1982 και Β. Βουτσάκης, 2004.

συγκεχυμένα όρια. Πολύ περισσότερο που δεν αποτελεί ανθρωπολογική σταθερά, στατική και αναλλοίωτη, προσδιορίζεται σε σχέση με τον κοινωνικό περίγυρο του ατόμου και η εμβέλειά της ορίζεται από τις αντιλήψεις και τα ήθη μιας (δεδομένης κάθε φορά) εποχής και κοινωνικής οργάνωσης, ενώ σε θεσμικό επίπεδο, η αξίωση επί της προστασίας της δεν εμφανίζεται ως η εκπλήρωση μιας «φυσικής ανάγκης» όλων των ατόμων αλλά ως η κατάκτηση ενός προνομίου από μία κοινωνική ομάδα (Μήτρου, 2001). Με την ιδιότητα, λοιπόν, του θεσμοθετημένου δικαιώματος, καλείται σήμερα να προσαρμοστεί στις συνθήκες της ραγδαία μεταβαλλόμενης, ιδιαίτερα πολύπλοκης και εξαιρετικά ρευστής πραγματικότητας των ημερών μας, να ικανοποιήσει τις τρέχουσες ανάγκες της «συναρπαστικής» μας εποχής και να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις απαιτήσεις των σύγχρονων κοινωνιών της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, του πολιτισμικού πλουραλισμού και της αμβλυμένης κοινωνικής συνοχής, οι οποίες αλλάζουν με γοργούς ρυθμούς απαιτώντας τη συνεχή αναδιαμόρφωσή της και την προσαρμογή της σε διαρκώς ανανεούμενα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά δεδομένα.

Στην προϊόντος του χρόνου αναδιαμόρφωση της ιδιωτικότητας, έχουν συνεισφέρει κατά καιρούς πολλοί επιστήμονες από διαφορετικά επιστημονικά πεδία με την επισήμανση της πολυσθενείας της και την αποσαφήνιση του αντικειμένου της, τον εμπλουτισμό των συστατικών της στοιχείων και τον εντοπισμό των κύριων παραγόντων που καθορίζουν τη μορφή και τις εκφάνσεις της, την αξιολόγηση της σημασίας της στη διάπλαση ενός προσώπου ελεύθερου, ανεξάρτητου, αυτόνομου και αυτεξούσιου, την υπεράσπιση, τέλος, του δικαιώματος σ' αυτή για την κατοχύρωση της «αξίας» του ατόμου, την καταξίωση της προσωπικότητάς του και την πρόσδοση νοήματος στις διαπροσωπικές του σχέσεις και την εν γένει ζωή του.

Υπ' αυτή την άποψη, παρόλο που η ιδιωτικότητα ως έννοια είναι «τόσο παλιά όσο και η Εύα», σύμφωνα με την εύστοχη παρατήρηση ενός σύγχρονου ερευνητή του πεδίου η οποία παραπέμπει στη φυσική διάστασή της, διαθέτει ιστορικότητα και δυναμική. Στη βάση αυτών, εξακολουθεί να διαπλάθεται και να μορφοποιείται ακόμη σε αναφορά με την επαναανοηματοδότηση της σχέσης «δημόσιου» - «ιδιωτικού» που συντελείται στις μέρες μας υπό το φως των κοινωνικο-πολιτισμικών, οικονομικών και τεχνολογικών δεδομένων της ύστερης νεωτερικότητας και με τη μεταβαλλόμενη μεταξύ τους ισορροπία την οποία επιφέρει η αυξανόμενη «διαμεσολαβημένη

ορατότητα» που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και η οποία - σε συνάρτηση με τον συντελούμενο επαναπροσδιορισμό των ηθικών αξιών- θέτει σε κοινή θέα την ιδιωτική ζωή.

Αποτελεί κοινό τόπο το γεγονός ότι από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα η λειτουργία των ηλεκτρονικών κοινωνικών δικτύων και, πιο πρόσφατα, η δυναμική άνοδος του Διαδικτύου συνέβαλαν στην αναδιάταξη της σχέσης «δημόσιου» και «ιδιωτικού» ρευστοποιώντας τα όριά τους και καθιστώντας τα δυσδιάκριτα. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ο σαφής διαχωρισμός του δημόσιου πεδίου, ως αναφερόμενου σε δραστηριότητες ή εξουσίες που πήγαζαν ή σχετίζονταν με το Κράτος και ήταν «ανοιχτές» και «διαθέσιμες στο κοινό, από το ιδιωτικό, ως αφορούντος 'κρυφές' ενέργειες και πτυχές ζωής που βρίσκονταν έξω από τον πολιτικό έλεγχο (Thomson, 1999), ο οποίος κυριαρχούσε στην περίοδο του Διαφωτισμού, φαίνεται να έχει ανατραπεί.

Δεν πρόκειται για μια αιφνίδια, στιγμιαία ανατροπή ενός παγιωμένου από τον χρόνο προτύπου σχέσεων της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας, αλλά για μια βαθμιαία και σταδιακή ανασύνθεσή τους στον δυτικό κόσμο μέσα από μια μακράς διάρκειας εξελικτική πορεία με αφετηρία της την είσοδο της προσωπικότητας στον δημόσιο χώρο στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η οποία προετοίμασε το έδαφος για την κοινωνία της δημοσιότητας και της «αυτο-αποκάλυψης» του 20^{ου}. Καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της νέας κοινωνίας, αποτέλεσε η ανάπτυξη των Μ.Μ.Ε., που δημιούργησε ένα καινούριο είδος διαμεσολαβημένης δημοσιότητας και μια νέου τύπου οικειότητα ουσιαδώς διαφορετική από αυτή της συνήθους μέχρι τότε «πρόσωπο με πρόσωπο» αλληλεπίδρασης (Thomson, 2004) συμβάλλοντας -μέσω της αύξησης της ορατότητας και την αντίστοιχη μείωση της κοινωνικότητας τις οποίες επέφερε- στη λεγόμενη «πτώση του δημόσιου ανθρώπου» (Δεμερτζής, 2002).

Στη δεύτερη δεκαετία της νέας χιλιετίας έχει γίνει, πλέον, συνείδηση η συρρίκνωση του ιδιωτικού χώρου και η επικάλυψη πτυχών του από τον δημόσιο υπό την επίδραση της εξέλιξης των νέων τεχνολογιών και εξαιτίας των δυνατοτήτων συλλογής, επεξεργασίας, διάχυσης και συσχετισμού των πληροφοριών που δημιούργησαν τα πληροφοριακά και επικοινωνιακά συστήματα και, κυρίως, της δυνατότητας χρήσης, ανταλλαγής και συσχετισμού των συλλεγμένων -για

πολλαπλούς και διαφορετικούς από τους αρχικούς σκοπούς- δεδομένων. Με τις νέες μορφές διαντίδρασης, οι οποίες αναπτύσσονται χάρη στην εξέλιξη του Διαδικτύου στο κατακερματισμένο, πλέον, επικοινωνιακό πεδίο, οι μετασχηματισμοί στις σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού προσλαμβάνουν νέα δυναμική που, εντείνοντας την τάση αλληλοδιείσδυσής τους, αποδυναμώνει την ιδιωτικότητα καθιστώντας την ευάλωτη σε αυξανόμενες παράνομες «εισβολές» τόσο της κρατικής όσο και της ιδιωτικής εξουσίας και υποχρεώνει το άτομο σε επαναπροσδιορισμό και επαναδόμηση της ταυτότητάς του.

Οι συνέπειες της αλληλοεπικάλυψης του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου και του επαναπροσδιορισμού τους ως μιας νέας δυναμικής πραγματικότητας, σε συνδυασμό με τις ποικίλες άλλες καινοφανείς διακινδυνεύσεις τις οποίες προκαλεί στο άτομο η σύγχρονη πανοπτική κοινωνία της Πληροφορίας και των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης αντιτάσσοντας στο δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής το δημόσιο ενδιαφέρον, ανάγει την προστασία της σε θεμελιώδες καθήκον και σε πρωταρχική επιδίωξη των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Πολύ περισσότερο που η εμβάθυνση στις επιπτώσεις τις οποίες προκαλεί η απώλεια ελέγχου επί της ιδιωτικότητας, επιτρέπει να αναδειχθεί και να προσδιοριστεί με μεγαλύτερη ενάργεια η αξία της.

Συγκεκριμένα, η προστασία του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, παρέχει στο πρόσωπο την εξασφάλιση του απαραβίαστου της ταυτότητας, της αξιοπρέπειας και της δυνατότητάς του να υιοθετεί μορφές ζωής και κοινωνικές σχέσεις που το ίδιο επιλέγει και, ταυτόχρονα, του επιτρέπει να διαμορφώνει αυτόνομα μια διακριτή ταυτότητα βασισμένη σε ένα σύνολο ηθικών αρχών και αξιών που το ίδιο έχει προκρίνει και να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του, τη σεξουαλικότητα, την επικοινωνία και την έκφρασή του, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει τον εαυτό του στους άλλους (Ακριβοπούλου, 2011). Υπό την προϋπόθεση, βέβαια, ότι τηρεί ενσυνείδητα τις δεσμεύσεις που επιβάλλουν στην αυτονομία του καθενός οι αντιλήψεις περί ηθικής του μέσου πολίτη και ο σεβασμός των «αντικειμενικών» αξιών του Συνάγματος, με τις οποίες δεν επιτρέπεται να έρθει σε σύγκρουση η άσκηση κανενός δικαιώματος. Η απώλεια της διφυούς αυτής προστασίας, αρνητικής-αμυντικής, από τη μια μεριά, απέναντι σε κάθε συμπεριφορά που ωθείται από αρνητικά συναισθήματα, προκαταλήψεις ή συμφέροντα και οδηγεί το άτομο σε

κομφορμισμό και θετικής, από την άλλη, η οποία του παρέχει χώρο να κάνει τις επιλογές του ανενόχλητο από κάθε είδους κοινωνική πίεση και καταναγκασμό, αφήνει το πρόσωπο γυμνό, ευάλωτο και θέτει σε διακινδύνευση τον πυρήνα της αυτονομίας του, την ταυτότητά του (DeCew, 1997) σε ένα επίπεδο εσωτερικό. Στο επίπεδο της ιδιωτικής ηθικής του, της δυνατότητάς του να επιλέγει και να υιοθετεί ελεύθερα τις ηθικές αξίες που το ίδιο επιθυμεί όσον αφορά στο σώμα του, τη σεξουαλικότητά του, την οικειότητα των σχέσεών του. Ταυτόχρονα, το εξαναγκάζει να υιοθετεί μια πιο κομφορμιστική στάση ζωής, να περιορίζει τη διαφορετικότητα, την ατομικότητα, την έκφραση και τη δημιουργία του ωθώντας το στον συμβιβασμό και την ομοιομορφία ή το καταδικάζει σε κοινωνική περιθωριοποίηση, απομόνωση και στιγματισμό εκθέτοντάς το σε διακρίσεις εξ αιτίας ταυτοτικών του χαρακτηριστικών, του επιβάλλει την εκμετάλλευση ή τη χειραγώγηση, γίνεται πρόξενος οικονομικής ζημίας του, καλλιεργεί την ανασφάλεια και την έκπτωση του αυτοσεβασμού του (Ακριβοπούλου, 2011).

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα αποτελεί κεντρική συνθήκη για την κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου και την απρόσκοπτη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, καθώς «κατά κάποια έννοια όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν πτυχές του και εκπορεύονται απ' αυτό». Ως αξίωση σ' αυτή, μας εξασφαλίζει προστασία στον κοινωνικό και δημόσιο χώρο, κυρίως όμως, προστατεύει την ηθική μας διαφορετικότητα, τη δυνατότητά μας να διαμορφώνουμε εναλλακτικούς και διαφορετικούς από τους πλειοψηφικούς τρόπους ζωής, Σε αντίθεση με το δικαίωμα στην προσωπικότητα, όπου στο επίκεντρο τίθεται η έννοια της ακεραιότητας και του «αγαθού», στην περίπτωση της ιδιωτικότητας κεντρική θέση κατέχει η έννοια της ταυτότητας¹⁹ του προσώπου και των χαρακτηριστικών που όχι απλώς το εξατομικεύουν αλλά το καθιστούν ποιοτικά διαφορετικό. Και παρόλο που η προσβολή της είναι δυνατόν να γεννήσει οικονομικές αξιώσεις στο πρόσωπο, το κυρίαρχο στη φύση του δικαιώματος αυτού είναι οι επιπτώσεις που επιφέρει η παραβίασή της στην ηθική υπόσταση του προσώπου, την τιμή, την υπόληψη και την αξιοπρέπειά του.

¹⁹ Βλ. τη χρήση του όρου «ταυτότητα» στο άρθρο 5 § 5 του Συντάγματος, το οποίο αναφέρεται στην προστασία του γενετικού μας «εαυτού» ως πυρήνα της προστασίας της ιδιωτικότητας του προσώπου

3.3. Συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της προσωπικότητας και της ιδιωτικότητας

Σ' αυτά τα πλαίσια, η προσωπικότητα -ως το σύνολο αφενός, των αναπόσπαστα συνδεδεμένων με το πρόσωπο σωματικών, ψυχικών, πνευματικών και κοινωνικών αγαθών και αφετέρου, των εκδηλώσεων, των ιδιοτήτων και των αντιδράσεων του ατόμου στο περιβάλλον του- και η ιδιωτικότητα, υπό την έννοια της ελευθερίας και της ακεραιότητας του προσώπου εντός του ιδιωτικού του φυσικού χώρου, χαίρουν πολύπλευρης και ισχυρής προστασίας στη βάση ποικίλων κανονιστικών ρυθμίσεων, εθνικών και διεθνών, οι οποίες στοχεύουν στην ανεμπόδιστη και αδέσμευτη ανάπτυξη του ατόμου σύμφωνα με τις ικανότητες και τις δυνατότητές του ως έλλογου και συνειδητού όντος, με τον περιορισμό ότι δεν προσβάλλει το δικαίωμα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη. Ειδικότερα, σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, η αξίωση στην προστασία της προσωπικότητας βρίσκει την επίσημη έκφραση και τη νομική κατοχύρωσή της όχι μόνον στο Δημόσιο Δίκαιο, και δη, το Συνταγματικό, που δεν θεσπίζει δικαίωμα αλλά κανόνες δικαίου συνταγματικού επιπέδου, αλλά και στο Ιδιωτικό Δίκαιο, κυρίως στα άρθρα 57-60²⁰, τα οποία στη βάση της συνταγματικής αρχής της αξίας του ανθρώπου ορίζουν ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του, έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον, να

²⁰**Άρθρο 57** - Δικαίωμα στην προσωπικότητα Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αν η προσβολή αναφέρεται στην προσωπικότητα προσώπου που έχει πεθάνει, το δικαίωμα αυτό έχουν ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι του από διαθήκη. Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται. 41 / 279 **Άρθρο 58** - Δικαίωμα στο όνομα Αν σ' αυτόν που δικαιούται να φέρει ένα όνομα αμφισβητείται από άλλον το δικαίωμα αυτό, ή αν κάποιος χρησιμοποιεί παράνομα ορισμένο όνομα, ο δικαιούχος ή εκείνος που βλάπτεται, μπορεί να ζητήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα και με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται. **Άρθρο 59** - Ικανοποίηση ηθικής βλάβης Στις περιπτώσεις των δύο προηγούμενων άρθρων το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα, ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. **Άρθρο 60** - Δικαίωμα στα προϊόντα της διάνοιας Όποιος προσβάλλεται παράνομα στο αποκλειστικό δικαίωμά του επάνω στα προϊόντα της διάνοιάς του έχει δικαίωμα να απαιτήσει κατά τους όρους του νόμου, να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται.

ζητήσει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη αλλά και χρηματική ικανοποίηση για την προκληθείσα σε αυτόν ηθική βλάβη.

Από την άλλη μεριά, το ελληνικό Σύνταγμα, εντάσσοντας το δικαίωμα της προσωπικότητας στα «ανεπιφύλακτα» ατομικά δικαιώματα, υπό την έννοια ότι δεν επιδέχονται οποιουδήποτε είδους περιορισμό και καταναγκασμό, αναγνωρίζει ως «πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2, παρ. 2 Συντ.), νοούμενης ως αξιοπρέπειας του ανθρώπου με κύριο περιεχόμενο της την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του (Παραράς, 2001), πυρήνα της οποίας αποτελεί η ιδιωτική του ζωή. Υπ' αυτή την άποψη, η αξία, ο ιδιωτικός βίος και η ελευθερία του ατόμου, τελούν σε τέτοια σχέση που η απουσία ή διακινδύνευση ενός εκ των τριών δικαιωμάτων να πλήττει σοβαρά τα υπόλοιπα δύο. Συναφείς με τις διατάξεις του παραπάνω άρθρου είναι οι διατάξεις των άρθρων 7, παρ. 2²¹ και 106, παρ. 2²² του Συντάγματος, τα οποία εξειδικεύουν την απαγόρευση της προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και θέτουν όρια στην ανάπτυξη οικονομικών πρωτοβουλιών σε τρόπο ώστε να μην αποβαίνουν σε βάρος της, καθώς και το άρθρο 9, παρ. 1²³, το οποίο κατοχυρώνει νομικά το απαράβατο της κατοικίας και το απαραβίαστο της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής.

Είναι προφανές ότι ο συντακτικός νομοθέτης αποδίδει, κατά τετελεσμένη απόφαση (άρθρο 110, παρ. 1 Συντ.)²⁴, στην αξία του ανθρώπου την ιδιότητα της θεμελιώδους αρχής –πυρήνα της αυτονομίας του ανθρώπου αλλά και της

²¹Άρθρο 7, παρ. 2: «Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει».

²²Άρθρο 106, παρ. 2: «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας».

²³Άρθρο 9, παρ. 1: «Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και η οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία παρά μόνον όταν και όπως ο νόμος ορίζει και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας»

²⁴Άρθρο 110, παρ. 1: «**Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του Πολιτεύματος ως Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθώς και από τις διατάξεις των άρθρων 2, παρ. 1 // 4, παρ. 1, 4 και 7 // 5, παρ. 1 και 3** {παρ. 1: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, την οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη» / παρ. 3: «Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλον τρόπο περιορίζεται, παρά μόνον όταν και όπως ορίζει ο νόμος»} // **13, παρ. 1** {«Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κανενός» // και 26».

τοποθέτησής του στο κέντρο της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης και ζωής της χώρας χάριν τόσο της προσωπικής του ανάπτυξης όσο και της προαγωγής του δημόσιου συμφέροντος. Στη βάση αυτής της αρχής, τα ετεροαναφορικά δικαιώματα που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της προστασίας της ανθρώπινης αξίας και καταλήγουν στην πρακτική ενίσχυσή της έχοντας φορείς τους πρωτίστως τα φυσικά πρόσωπα (χωρίς, ωστόσο, να αποκλείονται και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου), εκτός της εστίασής τους στο ατομικό πεδίο, εκτείνονται σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής και άπτονται όλων των τομέων ανάπτυξης της χώρας. Δεδομένου, δε, του γεγονότος ότι δεν υπόκεινται σε περιορισμούς και επιφυλάξεις νόμων ούτε επιδέχονται εξαιρέσεις υπό το πρίσμα ειδικών εξουσιαστικών σχέσεων, κατευθύνουν μεν στην ελευθερία και την αυτονομία του προσώπου, συμβάλλουν, όμως, και στη δημιουργία μιας ενεργούς κοινωνίας πολιτών, στην εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και στην καλλιέργεια θετικών διεθνών σχέσεων, που προωθούν τη δικαιοσύνη σε οικουμενικό επίπεδο και προάγουν την παγκόσμια ειρήνη²⁵.

Ωστόσο, σήμερα και υπό τη δυναμική της επιτεινόμενης παγκοσμιοποίησης, το δικαίωμα στην προστασία της αξίας του ανθρώπου είτε ως φетиχοποιημένος λόγος –έκφραση της παράδοσης του φυσικού δικαίου που συνδέεται με μια εσχατολογία θεολογικού, τρόπον τινά, τύπου είτε ως θετικιστική δικαιοϊκή μεταγραφή του στα σύγχρονα Συντάγματα, δεν εγείρει αξιώσεις μόνον εντός μιας εθνικής έννομης τάξης, αλλά επιζητεί δικαίωση και σε διεθνές επίπεδο μέσω της παγκόσμιας εκνομίκευσής του στο πλαίσιο ενός νομικού ανθρωπισμού ο οποίος δεν είναι αδιάβροχος από τα κοινωνικο-πολιτικά και πολιτιστικά συμφραζόμενα της εποχής ούτε και απαλλαγμένος από πολιτικές και ιδεολογικές συμπαραδηλώσεις.

Είναι γνωστό ότι από την επαύριο κιάλας του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και υπό την επήρεια των φρικαλεοτήτων που τον σφράγισαν, η διεθνής κοινότητα αποδύθηκε σε μια συντονισμένη προσπάθεια εδραίωσης ενός ειρηνικού κόσμου στη βάση ενός προτύπου διακρατικών σχέσεων απελευθερωμένου από το δόγμα της κρατικής εξουσίας και θεμελιωμένου σε μια ευρεία συμφωνία, ένα διεθνές κοινωνικό

²⁵Άρθρο 2. παρ. 2: «Η Ελλάδα ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών».

συμβόλαιο μεταξύ των εθνοκρατικών οντοτήτων με επίκεντρο τον σεβασμό των δικαιωμάτων των πολιτών τους στο εσωτερικό και την αναγνώριση αντίστοιχων διαδικασιών σε διεθνείς οργανισμούς (με τη διατήρηση, όμως, της κρατικής τους κυριαρχίας), το οποίο να διαθέτει, επιπλέον, το συμβολικό κύρος για μια παγκόσμιας εμβέλειας αφύπνιση των συνειδήσεων (Μαντζούφας, 2007). Στην προσπάθειά της αυτή παρήγαγε πληθώρα θεσμικών κειμένων για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, στα οποία εντάσσεται και το δικαίωμα στην προσωπικότητα, αρθρωμένων στην αξία του ανθρώπου κι εκπορευόμενων από μια οικουμενική ηθική, που σε πολλές, εν τούτοις, περιπτώσεις λειτουργεί ως πρόσχημα και άλλοθι για την επιβολή του δικαίου του ισχυρότερου (Μαντζούφας, 2007). Ανάμεσα σ' αυτά, πρωταρχική θέση κατέχουν η Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948 και ο Διεθνής Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000-2001).

Ο συγκεκριμένος Χάρτης, ο οποίος εμπνέεται ουσιαστικά από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1950 περί Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), αποτελεί πλήρες κείμενο προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων, προορισμένο να ισχύσει εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο, κυρίως, τον έλεγχο των πράξεων των κοινοτικών οργάνων όσον αφορά στον σεβασμό που επιδεικνύουν στα ανθρώπινα δικαιώματα. Όντας προϊόν των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων και των δραστικών κοινωνικο-πολιτικών ανακατατάξεων των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα, με αποκορύφωμα την κατάρρευση του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού», οι οποίες δεν αφήνουν περιθώρια εφησυχασμού και επιτάσσουν τη διαρκή κι αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων σ' έναν παγκοσμιοποιημένο οικονομικά και κατακερματισμένο κοινωνικο-πολιτικά κόσμο, καλύπτει ένα ευρύτερο πεδίο προστατευόμενων δικαιωμάτων σε σχέση με την ΕΣΔΑ και παρέχει πιο διευρυμένη προστασία δικαιωμάτων από αυτή (Ροζάκης, 2001). Ωστόσο, ως αυτόνομο ευρωπαϊκό θεσμικό κείμενο το οποίο στοχεύει στην εξασφάλιση της προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων «μέσα στο πλαίσιο της δομής και των στόχων της Κοινότητας», παραμένει μέχρι το 2009 χωρίς δεσμευτική ισχύ, καθώς αποτελεί απλή «πολιτική διακήρυξη» που στερείται νομικού καθεστώτος.

Τον Δεκέμβριο του 2009 η θέση σε ισχύ της Συνθήκης ης Λισσαβόνας, καθιστά τον Διεθνή Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης νομικά δεσμευτικό ισότιμα με τις συνθήκες, υπό τον περιορισμό, όμως, της εφαρμογής του στα μεν κοινοτικά όργανα στη βάση της αρχής της επικουρικότητας χωρίς τη δυνατότητα επέκτασης των αρμοδιοτήτων και των καθηκόντων που τους αναθέτουν αυτές, στις δε, χώρες της Ε.Ε. υπό την προϋπόθεση ότι οι τελευταίες εφαρμόζουν την κοινοτική νομοθεσία. Στην περίπτωση δε, που τεθεί σε κρίση σε εθνικό επίπεδο η εφαρμογή ενός μέτρου της ευρωπαϊκής νομοθεσίας το οποίο αναφέρεται στα αναγνωρισμένα από τον Χάρτη Δικαιώματα, παρέχεται η δυνατότητα να ερμηνευθούν αυτά σύμφωνα με τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών²⁶.

Η αμφιθυμία που φαίνεται να διέπει τη συγκεκριμένη διάταξη όσον αφορά στην επιλογή του θεσμικού πλαισίου -εθνικού ή ευρωπαϊκού- εφαρμογής των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, αποδεικνύει την πρακτική αδυναμία να εναρμονισθεί η προστασία τους σε περιφερειακό και οικουμενικό επίπεδο με τον σεβασμό της κρατικής κυριαρχίας κι εξουσίας. Κατά συνέπεια, το διεθνές δίκαιο των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εφαρμόζεται στο μέτρο που υπάρχει σύμπτωση του κοινού συμφέροντος περισσότερων κρατών και της προστασίας αυτών (Μαντζούφας, 2007). Παράλληλα, τα ισχυρά κράτη πολύ συχνά αρνούνται να υπακούσουν στις διεθνείς δικαιοκτικές διατάξεις και να υπαχθούν στη δικαιοδοσία διεθνών δικαστηρίων για παραβίαση των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, ακόμη κι αν το ενδεχόμενο να υποστούν συμβολικές, έστω, κυρώσεις είναι μικρό. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα η άρνηση των Η.Π.Α. να υπαχθούν στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (που τις οδήγησε στην καταγήφιση του τελικού κειμένου για την ίδρυσή του) την ίδια στιγμή κατά την οποία πρωτοστατούν σε δηλώσεις για την οικουμενική ισχύ των Ατομικών Δικαιωμάτων, αρκεί να αυτοεξαιρεθούν οι ίδιες από την υποχρέωση προστασίας τους.

Είναι προφανές ότι η σύγχρονη εμφορική επίκληση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη βάση της προστασίας της ανθρώπινης αξίας, ως

²⁶ Άρθρο 52, παρ. 4 του Χάρτη: "Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης αναγνωρίζει τα Θεμελιώδη Δικαιώματα όπως αυτά απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τα εν λόγω δικαιώματα ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές".

οικουμενικού αιτήματος ισχύος, εμπεριέχει σε μεγάλο βαθμό υποκρισία, έχει σημείο αναφορά της τις διεθνείς σχέσεις των μετανεωτερικών κρατών σε μια εποχή δραστικών ανακατατάξεων και αναδιάταξης του παγκόσμιου οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού και στρατηγικού χάρτη υπό την καταλυτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης, υπακούει πρωτίστως στα συμφέροντα των ισχυρότερων απ' αυτά και των κυρίαρχων δυνάμεών τους και είναι εκ προοιμίου ιδεολογικά φορτισμένη και κατευθυνόμενη, καθώς μέσω αυτής οι ισχυρές κρατικές οντότητες αποκτούν τη δυνατότητα να «κάνουν τις δικές τους προτεραιότητες οικουμενική μέριμνα των άλλων» (Lewis, 1988). Εξ ου και η αντίφαση μεταξύ του λόγου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που υιοθετούν και των ενεργειών τους, οι οποίες τον ακυρώνουν, όπως και η «νομιμοποιημένη» αύξηση των παραβιάσεών τους, συνηγορούσης της Τεχνολογικής Επανάστασης και υποβοηθούτων των σύγχρονων ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας και ... παρακολούθησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

4.1. (Προσδι)Ορισμός και περιεχόμενο των «προσωπικών δεδομένων»

Ο όρος «προσωπικά δεδομένα», για την προστασία των οποίων εγείρουμε αξίωση προς την Πολιτεία, εμπεριέχει, σύμφωνα με τον Ν. 2472/1997, οποιαδήποτε πληροφορία αναφέρεται και περιγράφει ένα φυσικό πρόσωπο, νοούμενο ως «υποκείμενο των δεδομένων»²⁷, από όποια πηγή κι αν προέρχεται αυτή και όποια στοιχεία κι αν παρέχει για τον κάτοχό της, τα οποία συνθέτουν την προσωπικότητά του: στοιχεία αναγνώρισής του (ονοματεπώνυμο, ηλικία, κατοικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση), φυσικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση, εργασία, οικονομική κατάσταση, ενδιαφέροντα, δραστηριότητες, συνήθειες ... (Παναγοπούλου – Κουτνατζή, 2012). Σ' αυτές τις «αβλαβείς» πληροφορίες, η δημοσιοποίηση των οποίων δεν αντιμετωπίζεται, συνήθως, με ανησυχία από το άτομο (και κακώς), αντιπαραβάλλονται εκείνες που συνθέτουν τον «σκληρό πυρήνα» της ιδιωτικής του ζωής και έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον σχηματισμό της εικόνας της προσωπικότητάς του, το «βιοπορταίτο» του, τις οποίες το ίδιο θεωρεί ιδιωτικές και

²⁷Ν. 2472/1997, άρθρο 2, εδ. α': «Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιοριστούν τα υποκείμενα των δεδομένων».

Ν. 2472/1997, άρθρο 2, εδ. γ': «“Υποκείμενο των δεδομένων”, το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός η περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική ή κοινωνική».

«ευαίσθητες» και για τον λόγο αυτό επιθυμεί να απαγορεύσει ή να περιορίσει τη συλλογή, τη χρήση και τη διάδοσή τους²⁸.

Ωστόσο, η στεγανή διάκριση μεταξύ «απλών» και «ευαίσθητων» προσωπικών δεδομένων και η διαφορετική βαρύτητα που εξακολουθεί να δίνεται από τα άτομα στη δημόσια έκθεση των «ανώδυνων» για την προσωπικότητα και τη δράση τους πληροφοριών, που η δημοσιοποίησή τους δεν θίγει κατ' απόλυτο τρόπο την αξία και την αξιοπρέπειά τους, και των πιο προσωπικών κι εμπιστευτικών, η αποκάλυψη των οποίων εγείρει ζητήματα προσβολής της αυτονομίας και της ιδιωτικής τους ζωής, δεν έχουν νόημα στις μέρες μας, που τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χώρου έχουν «ευελικτοποιηθεί» εξαιτίας της ανάπτυξης των Νέων Τεχνολογιών και της ψηφιοποίησης της πληροφορίας.

Με την ψηφιοποίησή της η πληροφορία -που, για να θυμηθούμε τον R. W. Severson (1997), είναι ένα τόσο παλιό θέμα όσο οι λόφοι και τα βουνά- και την κυκλοφορία της μέσω του Διαδικτύου ανά την υφήλιο και προς εκατομμύρια ανώνυμους αποδέκτες σε μηδενικό χρόνο, αποκτά νέες διαστάσεις, καθώς γίνεται εύκολα αναζητήσιμη, προσβάσιμη και διερευνήσιμη. Χάρη στις νέες της ιδιότητες, αναβαθμίζεται και αποκτά μεγάλη αξία, αλλά καθίσταται, ταυτόχρονα, δυνάμει απειλή για την ιδιωτικότητα του ατόμου, και μάλιστα, μη αναγνωρίσιμη από τους λιγότερο εξοικειωμένους με την τεχνολογία και τους μη επαρκώς μυημένους στη χρήση του Διαδικτύου, οι οποίοι αγνοούν βασικές πτυχές και λειτουργίες του. Κι αυτό, γιατί η δημοσίευση κάθε πληροφορίας σχετικής με το πρόσωπο και τις δραστηριότητές του στο Διαδίκτυο, καταγράφεται χωρίς δυνατότητα διαγραφής «καταδιώκοντας» ες αεί τον φορέα της (Παναγοπούλου – Κουτνατζή, 2012)²⁹, αποθηκεύεται και διαδίδεται σε ένα μη ελεγχόμενο κοινό (Φουντεδάκη, 2012), το οποίο έχει τη δυνατότητα να τη συνδέσει με άλλες, να τις συσχετίσει, να τις συγκρίνει και να τις επεξεργαστεί μέσω της σύγχρονης πληροφορικής τεχνολογίας,

²⁸Ν. 2472/1997, άρθρο 2, εδ. β': «Ευαίσθητα δεδομένα», τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων».

²⁹«Το διαδίκτυο δεν ξεχνάει, δεν δίνει μία δεύτερη ευκαιρία διαγραφής μίας μαύρης σελίδας στη ζωή του ατόμου ... Το διαδίκτυο δεν είναι, ωστόσο, μνησικάκο, **είναι απλώς μνήμων**» (η έμφαση, δική μου), σ. 187.

καθιστώντας το άτομο «διαφανές» στον δημόσιο χώρο και υποβιβάζοντάς το σε «πληροφοριακό αντικείμενο», καθώς η γνωστοποίηση πληροφοριών που το αφορούν γίνεται ερήμην του, χωρίς τη συγκατάθεση ή την εξουσιοδότησή του (Μήτρου, 2001).

Οι επιπτώσεις που επιφέρει η «αποξένωση» της πληροφορίας από τον φορέα και το αρχικό περιβάλλον της μέσω της ηλεκτρονικής επεξεργασίας των «απλών» προσωπικών δεδομένων -τα οποία ανάγονται στην εξωτερική προσωπική σφαίρα του υποκειμένου, την επαγγελματική ή κοινωνική ζωή του με κλασικότερα παραδείγματα το όνομα και την εικόνα του- και της χρησιμοποίησής τους σε άλλα περιβάλλοντα για λόγους ξένους προς εκείνους της αρχικής συλλογής και αποθήκευσής τους, αποδεικνύονται σαφώς οδυνηρότερες, όταν περνούμε στα «ευαίσθητα» προσωπικά δεδομένα. Αναφερόμαστε σ' εκείνα τα προσωπικά δεδομένα τα οποία καλύπτουν μια εσωτερική σφαίρα του ατόμου -υπό την έννοια του ιδιαίτερου εκείνου χώρου διαμόρφωσης της αυτονομίας και του αυτοκαθορισμού του (Ακριβοπούλου, 2011)- και είναι ιδιαίτερα περιεκτικά, καθώς ενσωματώνουν πολυσχιδείς πληροφορίες που άπτονται ειδικότερων ουσιαστικών πτυχών της πιο προσωπικής ζωής του υποκειμένου τους και στοιχεία της ταυτότητάς του, όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνική καταγωγή, οι πολιτικές και θρησκευτικές του πεποιθήσεις, η υγεία και η ερωτική του ζωή, τα οποία είναι μοναδικά και δεν μπορούν να αποδοθούν σε κανέναν άλλον. Κατά συνέπεια, τα δεδομένα αυτά αποκτούν τον χαρακτήρα των «επώνυμων» πληροφοριών (DeCew, 2004), καθώς επιτρέπουν την εγγενή και άμεση διασύνδεσή τους με τον φορέα τους (Ιγγλεζάκης, 2003), που η επεξεργασία και η δημοσιοποίησή τους -μέσω των ηλεκτρονικά εξελιγμένων μέσων ενημέρωσης κι επικοινωνίας- μπορεί να αποδώσει στο σύνολό της την εικόνα του ατόμου συνθέτοντας πτυχές της ταυτότητας, της ατομικότητας και της διαφορετικότητάς του και αποκαλύπτοντας προσωπικές επιλογές, μέσα από τις οποίες, τελικά, αυτοπροσδιορίζεται (Ακριβοπούλου, 2009).

Υπ' αυτή την άποψη, η συλλογή και η διακίνηση των «απλών» πληροφοριών, οι οποίες συνδέονται με επιμέρους πτυχές της προσωπικότητας του υποκειμένου και το εξατομικεύουν στην κοινωνική του ζωή, είναι δυνατόν να προσβάλλουν τη φυσική και ηθική ακεραιότητα του προσώπου. Δεν παραβιάζουν, ωστόσο, δραστικά την ιδιωτική του ζωή, όπως συμβαίνει με την επεξεργασία και τη δημοσιοποίηση των «ευαίσθητων» προσωπικών δεδομένων, που η ιδιαιτερότητα της φύσης τους

διευκολύνει την απώλεια ελέγχου του προσώπου επί της ιδιωτικότητάς του (DeCew, 1997), υπό τη σκέπη της οποίας έχει την ελευθερία να διαπλάθει και να αναπτύσσει απρόσκοπτα την προσωπικότητά του, να επιλέγει τρόπους επικοινωνίας και έκφρασης, να προκρίνει εναλλακτικές συμπεριφορές, να διαμορφώνει και να προβάλλει την αυτοεικόνα του συγκροτώντας μια διακριτή ταυτότητα στη βάση ενός συνόλου αρχών και αξιών που το ίδιο θεωρεί δόκιμες και επιθυμητές. Επομένως, η αδυναμία εποπτείας της χρήσης των δεδομένων που αφορούν στην εσώτατη ιδιωτική του σφαίρα και η απώλεια ελέγχου επί των προσωπικών πληροφοριών που δεν επιθυμεί να καταστούν γνωστές στο περιβάλλον, περιστέλλουν την ελευθερία έκφρασης και δράσης του ατόμου, θέτουν σε διακινδύνευση την αυτονομία του να διαμορφώνει και να απολαμβάνει τις διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις που έχει επιλέξει και προσβάλλουν την αξιοπρέπεια και την «αξία» του, τελικά, ως ανθρώπινου όντος (DeCew, 1997). Επιφέρουν, ως αποτέλεσμα, μια σειρά από οδυνηρές γι' αυτό συνέπειες, οι οποίες κυμαίνονται από την οικονομική του ζημία, την έκθεσή του σε διακρίσεις εξαιτίας ταυτοτικών του χαρακτηριστικών (πχ. στο χώρο της εργασίας), την απομόνωση, την κοινωνική περιθωριοποίηση ή τον στιγματισμό έως την εκμετάλλευση ή τη χειραγώγησή του, που του δημιουργούν αίσθημα γενικευμένης ανασφάλειας και το ωθούν -για την προστασία του από κάθε συμπεριφορά κατευθυνόμενη από προκατάληψη ή στερεοτυπικές αντιλήψεις- στην υιοθέτηση μιας πιο κομπορμιστικής ζωής αναγκάζοντας το να περιορίσει τη διαφορετικότητα, την ατομικότητα, την έκφραση και τη δημιουργικότητά του, με κατάληξη την κρίση ταυτότητας και την απώλεια του αυτοσεβασμού του (Solove, 2006).

Το γεγονός, ωστόσο, ότι η διείσδυση της τεχνολογίας στα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα ισοδυναμεί ουσιαστικά με ολική απώλεια της αυτονομίας του ατόμου να διαμορφώνει άποψη για τη ζωή του και να τη ζει σύμφωνα μ' αυτή επιτυγχάνοντας την αυτοπραγμάτωσή του (Westin, 1967), δεν σημαίνει ότι οι επιπτώσεις της ηλεκτρονικής επεξεργασίας και των «απλών» προσωπικών δεδομένων είναι αμελητέας σημασίας για τη διασφάλιση του απόρρητου της ιδιωτικής ζωής του προσώπου από κάθε λογής παρέμβαση που περιορίζει την ανεξαρτησία του και την ελευθερία να συγκροτεί τον εαυτό του σύμφωνα με τα δικά του «μέτρα και σταθμά». Ακόμη και η πιο ασήμαντη πληροφορία, «αβλαβής», όταν παρουσιάζεται

μεμονωμένη, αποκτά πληροφοριακή αξία και καθίσταται επικίνδυνη και προσβλητική για την αυτονομία και την αξιοπρέπεια του ατόμου, εάν τύχει επεξεργασίας, ταυτοποιηθεί, συνδυαστεί με άλλες από το περιβάλλον εντός του οποίου χρησιμοποιείται και αξιολογείται (Μήτρου, 2001) και συσχετισθεί με «επώνυμες», ιδίως, πληροφορίες ή δεδομένα συνεισφέροντας στη σκιαγράφηση ενός διεξοδικού ψυχογραφήματος του υποκειμένου, προσιτού σε μεγάλο κύκλο προσώπων (Παναγοπούλου-Κουτεντζή, 2012).

Η συνειδητοποίηση των αυξημένων ποσοτικά και εξειδικευμένων ποιοτικά κινδύνων που δημιουργεί η τεχνολογική δυνατότητα διείσδυσης στην ιδιωτική ζωή του προσώπου μέσω της επεξεργασίας και της διάχυσης των πάσης φύσεως πληροφοριών -«απλών» ή «επώνυμων»- περί αυτού, δεν είναι πρόσφατη. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70 επισημάνθηκε η αύξηση της έντασης και του βαθμού προσβολής του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα, ως αξίωσης σεβασμού του απορρήτου της προσωπικής σφαίρας -τόσο με την αρνητική όσο και με τη θετική της μορφή- αλλά και η ποιοτική διάσταση των κινδύνων που εγκυμονούσε η αναδυόμενη Κοινωνία της Πληροφορίας για την αυτονομία του ατόμου, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και την αξιοπρέπειά του καθιστώντας τον «διαφανή» στον κοινωνικό και δημόσιο χώρο και ευάλωτο σε κάθε είδους καταπιεστική, χειραγωγητική, ελεγκτική ή πατερναλιστική συμπεριφορά. Ο «διαφανής πολίτης» ή η «διαφανής κοινωνία» βρέθηκαν στο επίκεντρο μιας μεγάλης συζήτησης επιστημόνων από διαφορετικά πεδία, οι οποίοι διέβλεπαν στην τεχνολογία της πληροφορικής τους κινδύνους μιας άνευ προηγουμένου δυνατότητας ελέγχου της σκέψης και της δράσης του ατόμου μέσω της δημιουργίας ενός «Πανοπτικού» κατά το πρότυπο εκείνου του Bentham (Borovic, 1995), πολύ πιο προηγμένου, όμως, και καταλυτικού για την ατομική και την κοινωνική ζωή. Το νέο «Πανοπτικό» δεν περιοριζόταν σε κλειστές επιτηρούμενες κοινότητες. Αφορούσε προοπτικά το σύνολο των ατόμων και των δραστηριοτήτων τους εκπληρώνοντας και διευρύνοντας την Οργουελιανή προφητεία στη δυστοπική κοινωνικο-πολιτική νουβέλα του συγγραφέα (Orwell, 1949) για τη δημιουργία ενός καθεστώτος γενικευμένης και συνεχούς επιτήρησης και παρακολούθησης όχι μόνον από μια αόρατη απολυταρχική κρατική εξουσία αλλά και από άλλα κέντρα εξουσίας, οικονομικά και κοινωνικά, καθώς και από κάθε άτομο

που έχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο και στις πληροφορίες τις οποίες συλλέγει και δημοσιοποιεί.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες που δημιουργούσαν τόσο οι ποικίλες δυνατότητες επεξεργασίας και διάχυσης των προσωπικών πληροφοριών όσο και η ευρεία συνειδητοποίηση της αδυναμίας του ατόμου να έχει εποπτεία της χρήσης τους, έγινε φανερό ότι το θεσμικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, ως αξίωση σεβασμού του απόρρητου της προσωπικής ζωής, παρείχε αναγκαία μεν –ανεπαρκή, ωστόσο, προστασία στο άτομο, καθώς δεν εμπεριείχε τη διάσταση της πληροφοριακής ιδιωτικότητας (Cheh, 2001)³⁰. Η μετάλλαξη της ιδιωτικότητας που είχαν συνεπιφέρει οι μετασχηματισμοί της τεχνολογίας, ήγειρε φιλοσοφικά, πολιτικά και νομικά ζητήματα και ανήγαγε σε επιτακτικό αίτημα τη διεύρυνση του προστατευτέου αγαθού, το οποίο δε περιοριζόταν πλέον στην αξίωση για προστασία της «ανενόχλητης ιδιωτικής ζωής» αλλά επεκτεινόταν και στην άσκηση ελέγχου επί των ιδίων, προσωπικών δεδομένων. Κατά συνέπεια, καθίστατο επιβεβλημένη η επέκταση της κανονιστικής προστασίας στο σύνολο των πληροφοριών που αναφέρονται σε ένα φυσικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από το αν εμπίπτουν σ' αυτόν τον χώρο που το ίδιο αντιλαμβάνεται ως ιδιωτική σφαίρα, με την εκχώρηση στο ίδιο του δικαιώματος να αποφασίζει ποιες, πότε, πώς και σε ποια έκταση θα γίνουν γνωστές σε τρίτους (Westin, 1967).

Υπ' αυτό το πρίσμα, το αναπόδραστα συνδεδεμένο με την τεχνολογική εξέλιξη αίτημα για πληροφοριακό αυτοκαθορισμό, το οποίο διεύρυνε την έννοια της ιδιωτικότητας στην κλασική της μορφή αξιώνοντας την επέκταση της ελευθερίας του ατόμου και στη λήψη αποφάσεων για (συμ)προσδιορισμό εκείνων των προσωπικών δεδομένων του που επιθυμεί να είναι απρόσβλητα από δημόσιο έλεγχο (Μήτρου, 2001), μεταφράστηκε -σε επίπεδο νομικό- αφενός, σε ένα κανονιστικό πλέγμα προϋποθέσεων, όρων εξουσιών και απαγορεύσεων όσον αφορά στην ηλεκτρονική συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών πληροφοριών και αφετέρου, στην καθιέρωση ενός περιοριστικού θεσμικού πλαισίου αρχών, δικαιωμάτων και

³⁰Όπως εύστοχα παρατηρεί η Μ. Cheh, μπορεί κανείς να προασπίσει την ιδιωτική σφαίρα του μόνο εάν μείνει στο σπίτι του με κλεισμένα τα παντζούρια και αποσυνδεδεμένα τηλέφωνα και υπολογιστές.

εγγυήσεων αλλά και διαδικασιών και ρυθμίσεων εντός του οποίου καθίσταται θεμιτή η μη εξουσιοδοτημένη χρήση ή η αποκάλυψή τους σε άλλους (Χρυσόγονος, 2002).

4.2 Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων: Ένα «νέο» δικαίωμα στην ψηφιακή εποχή;

Με βάση τα παραπάνω, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων εμφανίζεται ως ένα σχετικά «νέο» δικαίωμα –παράγωγο της ραγδαίας ανάπτυξης, κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια, της ηλεκτρονικής τεχνολογίας και των απειλών για την προσωπική ζωή του ατόμου που εγκυμονεί η αυξανόμενη τάση σύνδεσής της με μοντέλα επιτήρησης κι ελέγχου στη σύγχρονη «πειθαρχική κοινωνία» της ψηφιακής «κυβερνησιμότητας», για να χρησιμοποιήσουμε τους φουκωϊκούς όρους οι οποίοι περιγράφουν ιδιαίτερα εύστοχα τη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα. Πρόκειται για ένα δικαίωμα ετεροαναφορικού χαρακτήρα, καθώς αναγνωρίζεται σε αναφορά, κυρίως, με το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, στο πλαίσιο της οποίας αναπτύσσεται, αναλύεται και ερμηνεύεται προάγοντας, παράλληλα, κι ενδυναμώνοντας το νόημα, την ηθική και την αξία της (Ακριβοπούλου, 2011). Υπ’ αυτή την έννοια, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν ταυτίζεται με αυτό της ιδιωτικότητας, συνηγορεί, όμως, πρακτικά, ηθικά και νομικά στην αντιμετώπιση των καινοφανών διακινδυνεύσεων που δημιουργεί για την ιδιωτική ζωή η πανοπτική «κοινωνία της γνώσης» (πληροφορίας) συμβάλλοντας στην ενίσχυση του πλαισίου της ιδιωτικότητας και στη νομιμοποίηση της αξίωσης για την ηθική και δικαιοσύνη κατοχύρωσή της (Ακριβοπούλου, 2011).

Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, αποτελεί, ως γνωστόν, διττής φύσης δικαίωμα –αρνητικό και θετικό, ταυτόχρονα. Με την πρώτη του ιδιότητα αναφέρεται στην αξίωση του προσώπου να μην υφίσταται παρεμβάσεις στην ιδιωτική του σφαίρα από την κρατική εξουσία και τρίτους³¹ και κατοχυρώνει συνταγματικά το

³¹Άρθρο 25, παρ. 1, εδ. γ’ του Αναθεωρημένου Συντάγματος του 2001: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. **Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν.** Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το

απαραβίαστο του ιδιωτικού του βίου από «διδεισδύσεις» του κράτους (Δαγτόγλου, 2010) θωρακίζοντας το άτομο απέναντι στη δημόσια-κρατική εξουσία, η οποία υποχρεούται να απέχει από πράξεις προσβολής που θίγουν τη δυνατότητα του να ελέγχει εσώτατες πτυχές της ιδιωτικής του ζωής (Βουτσάκης, 2004). Με τη δεύτερη, αποδέχεται την αξίωση του προσώπου προς την Πολιτεία να υποστηρίζει την ολοκλήρωση και απόλαυση της ιδιωτικής του ζωής και του παρέχει προστασία, ως ιδιώτη ο οποίος συμμετέχει ενεργά στην κοινωνικο-πολιτική ζωή (Μαυριάς, 1982), από πράξεις προσβολής του πυρήνα της ιδιωτικής του σφαίρας μέσω της δημοσιοποίησης από ιδιώτες απόρρητων πτυχών της προσωπικής του ζωής³², με συνέπεια την παρεμπόδιση της ελευθερίας του να αναπτύσσει απρόσκοπτα την προσωπικότητά του και να βιώνει τη ζωή του όπως το ίδιο επιθυμεί και ορίζει. Υπ' αυτή την άποψη, ο νομοθέτης -αλλά και ο εφαρμοστής του δικαίου- αφενός, αναγνωρίζει την υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει μέτρα για την προστασία του δικαιώματος του προσώπου στην ιδιωτικότητα και αφετέρου, επιρρίπτει στην κρατική εξουσία την ευθύνη για πιθανές παραβιάσεις της ιδιωτικής του σφαίρας εκ μέρους ιδιωτών-εφόσον δεν έχει λάβει μέτρα για την αποτροπή ή την κύρωσή τους- που καθιστούν το άτομο ανελεύθερο, ευάλωτο, χειραγωγήσιμο και εξαρτώμενο όσον αφορά στη συγκρότηση της ταυτότητάς του, που συνιστά πυρήνα της ιδιωτικότητας.

Στην προστασία της ταυτότητας του ατόμου, αλλά και όλων των επιμέρους χαρακτηριστικών που όχι μόνον το εξατομικεύουν αλλά και το καθιστούν ποιοτικά διαφορετικό, έρχεται να συμβάλει η αξίωση στην προστασία των προσωπικών δεδομένων δικαιώνοντας τον ιδιόμορφο χαρακτήρα του δικαιώματος, ως ηθικά θεμελιωμένου σ' αυτό της ιδιωτικής ζωής –της οποίας, ταυτόχρονα, εγγυάται την προστασία από προκλήσεις που απορρέουν και εντείνονται εξαιτίας της τεχνολογικής εξέλιξης, της παγκοσμιοποίησης των πληροφοριακών ροών και της επικοινωνίας, της εμπορευματοποίησης των προσωπικών πληροφοριών και της συνεχούς επιτήρησης (Μήτρου, 2001).

Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

³²Άρθρο 9Α του Αναθεωρημένου Συντάγματος του 2001: «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει».

Η προστασία, ωστόσο, της ταυτότητας του προσώπου από κάθε λογής εισβολή ή παρέμβαση στον ιδιωτικό του χώρο και από κάθε είδους καταπιεστική ή ελεγκτική συμπεριφορά, συνδέεται αναπόδραστα με το δικαίωμά του να αναπτύσσει ελεύθερα κι αυτόνομα την προσωπικότητά του κατά την δραστήρια συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή-ως ενεργού υποκειμένου αλλά και όσον αφορά στις σχέσεις του με τους άλλους- επεκτείνοντας την ιδιωτικότητα πέρα από τον χώρο τον οποίο αντιλαμβανόμαστε ως «στενά προσωπική σφαίρα» (Μήτρου, 2001). Σ' αυτό το πλαίσιο, το δικαίωμα στον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό μέσω της προστασίας των προσωπικών δεδομένων συναρτάται, επίσης, και με την αξίωση της απρόσκοπτης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου στον κοινωνικό στίβο στη βάση της ελευθερίας του να αποφασίζει και να επιλέγει τρόπους σκέψης, δράσης και ζωής χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις και ελέγχους. Ως ετεροαναφορικό, μ' άλλα λόγια, δικαίωμα, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, εκπορεύεται και από αυτό της προστασίας της προσωπικότητας -ως διακριτού δικαιώματος αλλά και προέκτασης αυτού της ιδιωτικής ζωής- με κεντρική έννοιά του την ακεραιότητα του προσώπου, φυσική, πνευματική και ψυχική, κατά την εξωτερικότητά του στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή και στην επαφή του με άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (Μήτρου, 2001).

Υπ' αυτή την έννοια, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων συνδέεται -χωρίς να ταυτίζεται- και μοιράζεται μεταξύ του δικαιώματος της προσωπικότητας και της ιδιωτικότητας στη βάση της διάκρισης «απλά - ευαίσθητα» δεδομένα που εισήγαγε ο Ν. 2472/1997, η οποία, ωστόσο, πόρρω απέχει από του να είναι στεγανή, αφού, στην ουσία, το πρώτο δικαίωμα εκπορεύεται από το δεύτερο, του οποίου συνιστά προέκταση (Ακριβοπούλου, 2011). Συγκεκριμένα, η αξίωση στην προστασία της ελεύθερης κι απρόσκοπτης ανάπτυξης της προσωπικότητας στην κοινωνική της διάσταση, που συνιστά ένα γνήσιο, απόλυτο και πλήρους ισχύος ατομικό δικαίωμα μεγάλης σπουδαιότητας και ευρύτατου περιεχομένου, καθώς ενσωματώνει ολόένα και περισσότερους τομείς της προσωπικότητας την προστασία των οποίων καθιστά επιβεβλημένη η εξέλιξη της ζωής και η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας (Παπαντωνίου, 1983), συναρτάται άμεσα με την εξασφάλιση του αγαθού του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής. Κι αυτό, γιατί η άσκησή του προϋποθέτει και προαπαιτεί την ύπαρξη μιας βιοτικής περιοχής

απόρρητης και απαραβίαστης -χωρίς τη συναίνεση του υποκειμένου της- από τρίτους, έναν ιδιωτικό χώρο στον οποίο το κάθε άτομο επιλέγει και σχεδιάζει τους τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας που θα εφαρμόσει κατά την ενεργή συμμετοχή του στον δημόσιο χώρο, όπως εντάσσεται στην κοινωνία του και όπως αναγνωρίζεται κι επικοινωνεί με αυτήν ως υποκείμενο οικονομικών και κοινωνικο-πολιτικών σχέσεων³³.

Σ' αυτό το πλαίσιο, τα δύο δικαιώματα συνδέονται με μια στενή σχέση -η οποία δικαιολογεί και το γεγονός ότι αρκεί η συνταγματική κατοχύρωση του ενός μόνον εκ των δύο για να επεκταθεί η αξίωση προστασίας και στο άλλο, ως συναγόμενου απ' αυτό³⁴- παρόλο που συνιστούν διακριτά δικαιώματα τόσο ως προς τον χαρακτήρα των επιμέρους γνωρισμάτων και ιδιοτήτων του προσώπου που προστατεύουν όσο και ως προς το είδος των αξιώσεων που δημιουργεί στο άτομο αυτό η προσβολή τους. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα, στο επίκεντρο του οποίου τίθεται η έννοια της ακεραιότητας -σωματικής, πνευματικής, ψυχικής- και η προστασία της κατά τη δραστηριοποίηση του ατόμου στον δημόσιο χώρο, εμπεριέχει επιμέρους δικαιώματα τα οποία διαθέτουν τόσο άυλο όσο και υλικό χαρακτήρα και μπορούν να αποτιμηθούν με οικονομικούς όρους, ενώ, σε αντίθεση με αυτό, το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα, χωρίς να αφίσταται επαφής με την κοινωνία, αντιτίθεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια του κοινωνικού, καθώς συνδέεται με τη διαμόρφωση του εαυτού μας, της ταυτότητάς μας στο επίπεδο της εσωτερικής σφαίρας, η προσβολή της οποίας γεννά αξιώσεις ηθικής, κυρίως, μορφής. Πρόκειται, συνεπώς, για δυο ξεχωριστά δικαιώματα με μια κοινή, όμως, ιδιότητα, υπό την έννοια της από κοινού συνεισφοράς τους στην ενοποίηση της προστασίας του προσώπου στον εσωτερικό/ιδιωτικό χώρο και τον εξωτερικό/κοινωνικό, στην οποία οφείλεται και ο

³³Ο συσχετισμός των δύο διακριτών, κατά τα άλλα, δικαιωμάτων υπογραμμίζεται στην απόφαση 4701/2002 του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία «Η ιδιωτική ζωή συνιστά τον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας, της αξίας του ανθρώπου. Με άλλα λόγια, η ιδιωτική ζωή τελεί σε εγγενή και μάλιστα κεντρική σχέση προς την θεμελιώδη αξία της αξίας του ανθρώπου. Ο ιδιωτικός βίος, η ελευθερία και η αξία του ανθρώπου τελούν σε τέτοια σχέση ώστε η απουσία ή η διακινδύνευση ενός από τα τρία δικαιώματα πλήττει σοβαρά το άλλο».

³⁴Βλ. το άρθρο 8, παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου περί του Δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο συνθέτει αξιώσεις που συνδέονται τόσο με την ιδιωτικότητα όσο και με την προσωπικότητα: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και της οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του».

μετεωρισμός του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων ανάμεσά τους.

Στην Ελλάδα, η αξίωση στην προστασία των προσωπικών πληροφοριών κατοχυρώθηκε συνταγματικά ως ιδιαίτερο δικαίωμα με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, (άρθρο 9Α αναθ. Συντ.), το οποίο αποτελεί προϊόν των τελευταίων εξελίξεων στη σύγχρονη ελληνική και διεθνή νομολογιακή θεωρία. Συνιστά δε, όπως προαναφέρθηκε, απάντηση στον πολλαπλασιασμό και την ποιοτική διαφοροποίηση των κρουσμάτων προσβολής τόσο της ιδιωτικής ζωής όσο και της προσωπικότητας λόγω της συλλογής, αποθήκευσης, επεξεργασίας και χρήσης των προσωπικών δεδομένων, ευαίσθητων και απλών, που ευνοεί η ανάπτυξη της σύγχρονης ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Ειδικότερα, αποτελεί ανταπόκριση στην ανάγκη ενός κανονιστικού επαναπροσδιορισμού της προστασίας της ταυτότητας, της ελευθερίας και της αυτονομίας του υποκειμένου να αποφασίζει για τη δημόσια και ιδιωτική παρουσίαση και εικόνα του -κατοχυρωμένης μέχρι το 2001 με τα άρθρα 5 παρ. 1, περί προσωπικότητας, και 9 παρ. 1, περί ιδιωτικότητας, του υφιστάμενου μέχρι τότε Συντάγματος³⁵- με στόχο την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων τις οποίες απευθύνει στο πρόσωπο η σύγχρονη κοινωνία της τεχνολογικής επανάστασης, της παγκοσμιοποίησης και των διακινδυνεύσεων (Παναγοπούλου-Κουτεντζή, 2012).

Υπ' αυτή την έννοια, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων συντίθεται από επιμέρους δεδομένα-πτυχές αυτών της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητας, των οποίων φαίνεται να συνιστά μια «προκεχωρημένη» και πιο εξειδικευμένη γραμμή άμυνας απέναντι στις προσβολές που η σύγχρονη χρήση της τεχνολογίας εγκυμονεί για το πρόσωπο. Όσον αφορά στη φύση του, το εν λόγω δικαίωμα διασυνδέει τον υλικό χαρακτήρα της προσωπικότητας -που απορρέει από το γεγονός ότι η αξίωση στην προστασία της αναφέρεται και σε υλικά χαρακτηριστικά,

³⁵Άρθρο 5 παρ. 1 του προ της αναθεώρησης του 2001 Συντάγματος: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

Άρθρο 9 παρ. 1 του προ της αναθεώρησης του 2001 Συντάγματος: «Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.

αποτιμημένα με οικονομικούς όρους- με την πρωτογενή ηθική διάσταση της ιδιωτικότητας, στην οποία δίδει προβάδισμα, σε περίπτωση σύγκρουσης των απορреουσών από τα δύο δικαιώματα αξιώσεων, ως αξιακά ανώτερου αγαθού, καθώς η ενδεχόμενη προσβολή του απειλεί την ατομικότητα και την διαφορετικότητα, την ταυτότητα, δηλαδή, την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του ατόμου, την «αξία» του, με άλλα λόγια, ως ανθρώπινου όντος³⁶.

Η εφαρμοσμένη τόσο στο Αστικό όσο και στο Συνταγματικό Δίκαιο αξιολογική ιεράρχηση των προσωπικών δεδομένων στη βάση ηθικών κριτηρίων που αναγνωρίζουν προτεραιότητα στην προστασία της εξατομίκευσης του προσώπου, ως ηθικής αντανάκλασης της προστασίας του στην κοινωνική ζωή, και σ' αυτή της ταυτότητας έναντι αγαθών της προσωπικότητας οικονομικά αποτιμητών και εξαγοράσιμων (Ακριβοπούλου, 2011), δεν είναι απαλλαγμένη από κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνιστώσες ούτε αδιάβροχη από τις ανάγκες των σύγχρονων μετανεωτερικών κοινωνιών των μεγάλων απαιτήσεων και των απαιτητικών επιδόσεων. Η ιδιωτικότητα, ως έννοια, συναρτάται άμεσα και συνδέεται διαδραστικά με αυτή της ελευθερίας του ατόμου να επιλέγει χωρίς παρεμβάσεις κι ελέγχους αντιλήψεις, βιοθεωρία, στάσεις ζωής και δραστηριότητες (G. Laurie, 2002)³⁷ και να απολαμβάνει την προσωπική του ζωή στη βάση των προσωπικών του αποφάσεων, συγκροτώντας μια προσωπικότητα αυτόνομη, χειραφετημένη και ενεργή, ικανή να συμμετέχει αποδοτικά στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον του και να το διαχειρίζεται αποτελεσματικά συμβάλλοντας στην εύρυθμη λειτουργία και την ανάπτυξη της κοινωνίας του. Κατά συνέπεια, η πληροφοριακή ιδιωτικότητα, ως εξειδικευμένη μορφή ιδιωτικότητας –παράγωγο των κοινωνικών και τεχνολογικών δεδομένων της σύγχρονης πλανητικής κοινωνικής πραγματικότητας,

³⁶ Την πρόκριση της ηθικής διάστασης των δικαιωμάτων έναντι της οικονομικής, αντανάκλα η απόφαση 4701/2002 το Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, «Η ιδιωτική ζωή συνιστά τον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας, της αξίας του ανθρώπου. Με άλλα λόγια, η ιδιωτική ζωή τελεί σε εγγενή και μάλιστα κεντρική σχέση προς την θεμελιώδη αξία της αξίας του ανθρώπου. Ο ιδιωτικός βίος, η ελευθερία και η αξία του ανθρώπου τελούν σε τέτοια σχέση ώστε η απουσία ή η διακινδύνευση ενός από τα τρία δικαιώματα πλήττει σοβαρά το άλλο». Βλ. Χρ. Ακριβοπούλου, 2011, υπ. 39.

³⁷ Η ελευθερία και η ιδιωτικότητα συνιστούν αλληλεξαρτώμενες έννοιες, που η καθεμία βασίζεται στην άλλη προκειμένου να αναπτύξει τη λειτουργία της κατά τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο, ενώ η νομοθετικά κατοχυρωμένη προστασία τους εκφράζει τον «σεβασμό», με τον οποίο μία φιλελεύθερη, δημοκρατική κοινωνία αντιμετωπίζει τα άτομα. Ο G. Laurie, επισημαίνει σχετικά ότι η ελευθερία και η αυτονομία μπορούν να χαρακτηριστούν ως αυτοσκοποί, ενώ η ιδιωτικότητα ως μέσον για την επίτευξή τους.

εκτός από τον αυτοκαθορισμό και την αυτοδιάθεση του προσώπου που εξασφαλίζει, διασφαλίζει, επιπλέον και το δημόσιο συμφέρον για μία σταθερή και εξελίξιμη κοινωνία που βασίζει την ύπαρξή της στη συμμετοχή των ατόμων στις κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες, στον ελεύθερο δημόσιο διάλογο και την πολλαπλότητα (Cohen, 2000).

4.3. Νομολογιακό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων

Σ' αυτό το πλαίσιο, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων εμφανίζεται στο ευρωπαϊκό Δίκαιο ως ένα «νέο» δικαίωμα, γέννημα-θρέμμα των σύγχρονων ιστορικών συνθηκών και κοινωνικών αναγκών, μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και προϊόντος του χρόνου κερδίζει συνεχώς έδαφος και αναγνώριση -τόσο σε νομολογιακό όσο και σε νομοθετικό επίπεδο- στον ευρωπαϊκό χώρο, ενώ παραμένει μάλλον εξαίρεση στο διεθνές περιβάλλον, καθώς ουσιαστικά εκτός Ευρώπης λίγες μόνον χώρες έχουν εισαγάγει δεσμευτικούς κανόνες προστασίας τους (Μήτρου, 2001). Η διευρυνόμενη αξία του καθ' όλο το χρονικό διάστημα από τότε μέχρι τις μέρες μας, έγκειται στις δυνατότητές του να παρέχει αυξημένη προστασία στο άτομο απέναντι στις προκλήσεις και τους κινδύνους που του απευθύνει η ραγδαία εξελισσόμενη τεχνολογία συμβάλλοντας, ταυτόχρονα, στην ικανοποίηση των αναγκών μιας φιλελεύθερης κοινωνίας, η λειτουργία της οποίας εξαρτάται όλο και περισσότερο από τη διαθεσιμότητα, ροή και επεξεργασία της πληροφορίας (Μήτρου, 2001). Οι δυνατότητες αυτές εκπορεύονται από την ιδιαιτερότητά του, στην οποία, εξάλλου, χρωστά τη σημασία του, να συλλαμβάνει νομολογιακά -στο πλαίσιο της σύγχρονης τεχνολογικής κοινωνίας των ασαφών χωροχρονικών διαστάσεων και ορίων- και να αναγνωρίζει κανονιστικά τη σχέση που δημιουργείται μεταξύ του προσώπου και της πληροφορίας, ως πτυχής του ανθρώπινου εαυτού και τμήματος της ταυτότητας ή της ακεραιότητας του προσώπου -γι' αυτό και προστατευτέας ακόμη και αν έχει ξεφύγει από τον έλεγχο ή την κατοχή του υποκειμένου της και έχει «παραδοθεί» σε κάποιον άλλον παύοντας να είναι μυστική (Ακριβοπούλου, 2011).

4.3.1. Το ευρωπαϊκό νομολογιακό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος

Υπ' αυτή την έννοια, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων αποτελεί ένα εξειδικευμένης διάστασης δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και της προσωπικής σφαίρας του υποκειμένου –προϊόν μακρόχρονης ιστορικής διαδικασίας (Χρυσόγονος, 2006) και συνιστά επέκταση και μετεξέλιξη των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του στην ιδιωτικότητα και την προσωπικότητα προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότερης προστασίας πολλών επιμέρους πτυχών της αυτονομίας του, που οι τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις θέτουν σε κίνδυνο. Τις ρίζες του ανιχνεύουμε στη Σύμβαση της Ρώμης (4 Νοεμβρίου 1950) περί προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), η οποία στο άρθρο 8, παρ. 1 αναγνωρίζει σε κάθε άτομο το «δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας και της αλληλογραφίας του», θέτοντας, παράλληλα, κατά νόμο ευρείς περιορισμούς στην άσκησή του³⁸, οι οποίοι απηχούν την πεποίθηση ότι η διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων ενός υποκειμένου ορίζεται σε αναφορά με αυτά των άλλων αλλά και το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον στο πλαίσιο μιας αναπτυγμένης φιλελεύθερης κοινωνίας, που η εκπόνηση κι εφαρμογή κανονιστικών ρυθμίσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστούν και το μέτρο της δημοκρατίας της.

Υπό την οπτική της προστασίας της ιδιωτικότητας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, η εν λόγω Σύμβαση, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, που εμπεριέχει την ελευθερία της γνώμης καθώς και την ανεμπόδιστη λήψη και μετάδοση πληροφοριών και ιδεών³⁹, δίνει ιδιαίτερη προσοχή στη διασφάλιση του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, ως κοινωνικής ιδιότητας (Μήτρου, 2006) που η ανάγκη προστασίας της, χωρίς να επεμβαίνει στο δικαίωμα της ελεύθερης πληροφόρησης των άλλων, επιβάλλει περιοριστικά όρια σ'

³⁸Άρθρο 8, παρ. 2: «Κατά την ενάσκηση αυτού του δικαιώματος δεν επιτρέπεται παρέμβαση δημόσιας αρχής, παρά μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με το νόμο και είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική την κοινωνία για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας ασφάλειας ή οικονομικής ευημερίας της χώρας, για αποτροπή των εκτροπών ή του εγκλήματος, για την προστασία της υγείας ή των ηθών, ή για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

³⁹Άρθρο 10, παρ. 1: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης, καθώς και της λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών χωρίς παρέμβαση από δημόσια αρχή και ασχέτως συνόρων. Αυτό το Άρθρο δεν απαγορεύει στα Κράτη να επιβάλλουν διαδικασίες αδειοδότησης για τις επιχειρήσεις μετάδοσης εκπομπών, την τηλεόραση ή τον κινηματογράφο».

αυτό⁴⁰, με στόχο την αποφυγή προσβολών της ταυτότητας και της αυτονομίας του προσώπου, της αξιοπρέπειας και της ανθρώπινης αξίας του.

Η ΕΣΔΑ αποτέλεσε το θεσμικό κείμενο-έναυσμα για την παραγωγή κατά τη δεκαετία του '70 στην Ευρώπη μιας σειράς νομοθετικών κειμένων, της πρώτης λεγόμενης γενιάς, στα οποία κατατίθενται οι πρώτες δεσμευτικές κανονιστικές ρυθμίσεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ως απάντηση στη συνειδητοποίηση της σημασίας που έχει αποκτήσει η επεξεργασία της προσωπικής πληροφορίας για την άσκηση της δημόσιας πολιτικής αλλά και των κινδύνων που εγκυμονεί για τα άτομα η απώλεια της εποπτείας και του ελέγχου τους επί των πληροφοριών οι οποίες αφορούν στα ίδια και άπτονται της προσωπικής και ιδιωτικής τους ζωής (Μήτρου, 2001). Ωστόσο, το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο του ευρωπαϊκού χώρου βαρύνουσας σημασίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, αποτελεί η Σύμβαση 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης (28 Ιανουαρίου 1981), η οποία συνιστά την πρώτη ουσιαστική -αν και ελλιπή- κωδικοποίηση των αρχών που συγκροτούν τον «σκληρό πυρήνα» της προστασίας του ατόμου⁴¹ από την αυθαίρετη επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με ηλεκτρονικά μέσα (Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002).

Η εν λόγω Σύμβαση, παρόλο που δεν ήταν αμέσου εφαρμογής και η ισχύς της στο εσωτερικό δίκαιο των συμβαλλόμενων χωρών εξαρτιόταν από την κύρωσή της αλλά και την θέσπιση εσωτερικών ρυθμίσεων για την υλοποίηση των βασικών

⁴⁰Άρθρο 10, παρ. 2: «Η ενάσκηση αυτών των ελευθεριών, καθώς συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες, μπορεί να υπόκειται σε διατυπώσεις, όρους και περιορισμούς ή κυρώσεις εφόσον αυτές περιγράφονται στον νόμο και είναι αναγκαίες σε μια δημοκρατική κοινωνία για λόγους εθνικής ασφάλειας, εδαφικής ακεραιότητας ή δημόσιας ασφάλειας, για την αποτροπή εκτροπής ή του εγκλήματος, για την προστασία της υγείας και των ηθών, για την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των άλλων, για την αποτροπή της κοινοποίησης πληροφοριών που συλλέχθηκαν με εμπιστευτικότητα, ή για την προστασία του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας»

⁴¹Ο σκληρός πυρήνας της προστασίας προσωπικών δεδομένων συνίσταται σε ένα σύνολο ποιοτικών προδιαγραφών διατήρησης και χρήσης τους, που εξειδικεύονται α) (στην επιταγή για) θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία, β) τη σύνδεση της αποθήκευσης κι επεξεργασίας τους με την εξυπηρέτηση σαφών και νόμιμων σκοπών, γ) την εισαγωγή της αρχής της αναλογικότητας και συνάφειας με τους σκοπούς αποθήκευσης κι επεξεργασίας τους δ) την ορθότητα και ακρίβεια των δεδομένων, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η υποχρέωση “επικαιροποίησης”, δ) τη χρονική διάσταση της επεξεργασίας υπό την έννοια του περιορισμού της επιτρεπτής επεξεργασίας στο διάστημα που είναι αναγκαίο για την εκπλήρωση του σκοπού της επεξεργασίας και ε) τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την ασφάλειά τους κατά την αποθήκευσή τους προς αποφυγή καταστροφής, απώλειας, καθώς και μη εξουσιοδοτημένης πρόσβασης, τροποποίησης ή διάδοσής τους. (Βλ. άρθρα 5 και 7 της Σύμβασης).

αρχών της, αποτέλεσε πρωτοποριακό κανονιστικό κείμενο διεθνούς κύρους, στη βάση του οποίου στηρίχθηκε η δεύτερη «γενιά» νομοθεσίας στην Ευρώπη για την προστασία από την αυθαίρετη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (Μήτρου, 2001). Την ιδιαίτερη σημασία της, η οποία εξακολουθεί να της αποδίδεται μέχρι σήμερα, αντλούσε από το γεγονός ότι, πέραν των ρυθμίσεων που αφορούσαν στην ποιότητα της επεξεργασίας των προσωπικών πληροφοριών ή στην αρχή του σκοπού, τις οποίες εμπειρείχε, προέβλεπε ειδικές ρυθμίσεις για τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα⁴² και αναγνώριζε δικαιώματα στα πρόσωπα τα δεδομένα των οποίων υφίσταντο αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Παράλληλα, έθετε κανόνες προστασίας των ατόμων κατά την ελεύθερη διασυνοριακή ροή των πληροφοριών (άρθρο 12) στη βάση των «Κατευθυντηρίων γραμμών για την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας του ανθρώπου και τις διασυνοριακές ροές δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» της Σύστασης του Ο.Ο.Σ.Α. της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1980. Απώτερος στόχος της Σύμβασης, η ικανοποίηση των νέων αναγκών που είχαν δημιουργήσει στον ευρωπαϊκό χώρο οι τεχνολογικές, οικονομικές και γεω-πολιτικές εξελίξεις με την εντεινόμενη παγκοσμιοποίηση της πληροφορίας και των δραστηριοτήτων που σχετιζόνταν με αυτή και οι οποίες συνέκλιναν σ' έναν κοινό σκοπό: την ανάπτυξη του εμπορίου, τη διεύρυνση των ελεύθερων αγορών και την οικονομική συνεργασία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της εντεινόμενης ευρωπαϊκής σύγκλισης (Γέροντας, 2002).

Ωστόσο, σταθμό για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αποτέλεσε η κοινοτική Οδηγία 95/46/EK «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών». Η Οδηγία αυτή, αποτελεί χωρίς αμφιβολία προϊόν των ιστορικών συνθηκών της εποχής της και μέσον ικανοποίησης των αντιφατικών αναγκών που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή κοινότητα στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, καθώς μετεξελίσσεται -στο πλαίσιο της ραγδαία αναπτυσσόμενης Κοινωνίας της Πληροφορίας υπό την καταλυτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης και του θριάμβου του φιλελευθερισμού (Βεργόπουλος, 1999)- από

⁴²Άρθρο 6: «Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική καταγωγή, τις πολιτικές απόψεις ή τις θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις, καθώς και τα προσωπικά δεδομένα που αφορούν την υγεία ή τη σεξουαλική ζωή, δεν μπορούν να τύχουν επεξεργασίας αυτομάτως εκτός εάν το εσωτερικό δίκαιο προβλέπει επαρκείς εγγυήσεις. Το ίδιο ισχύει και για τα προσωπικά δεδομένα που αφορούν ποινικές καταδίκες».

διεθνή οικονομικό οργανισμό σε μια προηγμένης μορφής υπερεθνική διακυβέρνηση με αυξημένες αρμοδιότητες και διευρυμένες πολιτικές και σε μια υπολογίσιμης οικονομικής δύναμης διεθνή «πολιτεία». Σ' αυτή της τη μετάβαση από μια καθαρά οικονομική ένωση σε μια ενεργή πολιτική (Μήτρου, 2001), είναι υποχρεωμένη να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις απαιτήσεις του νέου παγκόσμιου οικονομικο-κοινωνικού σκηνικού -το οποίο διακρίνεται για την παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου και της οικονομίας, υπακούει στη λογική των ενιαίων αγορών και χαρακτηρίζεται από την ανάδειξη της πληροφορίας σε εργαλείο οικονομικού ανταγωνισμού και μέσο κατίσχυσης ατόμων, κρατών και υπερκρατικών διακυβερνήσεων- υπερβαίνοντας εμπόδια που θα μπορούσαν να ανακόψουν την πορεία της προς την ανάπτυξη και την κοινωνικο-πολιτική ενοποίησή της.

Σ' αυτό το πλαίσιο, οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατατείνουν πρωτίστως στην εξασφάλιση της ελεύθερης διακίνησης αγαθών, κεφαλαίου, εργατικού δυναμικού και προσωπικής πληροφορίας, ως οικονομικά αποτιμητού αγαθού, με στόχο την οικοδόμηση ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου, την οικονομική ανάπτυξη και τη διεθνή υπεροχή της. Παράλληλα, όμως, υπακούουν και στην ηθική επιταγή για αναβάθμιση της προστασίας των προσωπικών πληροφοριών από την ολοένα εντεινόμενη αυθαίρετη επεξεργασία και αξιοποίησή τους στο πλαίσιο της «αγοράς των προσωπικών δεδομένων», ως δικαιώματος ενταγμένου λειτουργικά σε μια σειρά αναγνωρισμένων από την κοινότητα θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Υπ' αυτή την έννοια, η εν λόγω Οδηγία εξυπηρετεί τον σκοπό της θέσπισης κανόνων για τον συγκερασμό δύο αντιρροπικών αγαθών –για την εξισορρόπηση, πιο συγκεκριμένα, ανάμεσά τους (όπως υποδηλώνεται ήδη στον τίτλο της και δηλώνεται στο άρθρο 1, παρ. 1 και 2)⁴³ και έχει ως βασική της επιδίωξη την προσέγγιση και την εναρμόνιση των δικαιών των ευρωπαϊκών κρατών σε ένα όσο το δυνατόν υψηλότερο επίπεδο προστασίας των προσωπικών πληροφοριών

⁴³Βλ. Βλ. Οδηγία 95/46/EK – Άρθρο 1, παρ. 1 και 2: «Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας, την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων του φυσικού προσώπου, και ιδίως της ιδιωτικής ζωής, έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικών χαρακτηριστικών» / «Τα κράτη μέλη δεν μπορούν να περιορίσουν ή να απαγορεύσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων προσωπικών χαρακτηριστικών μεταξύ των κρατών μελών για λόγους συναφείς με την προστασία που εξασφαλίζεται δυνάμει της παραγράφου 1».

(Καλαντζής, 1996)⁴⁴, καθώς το διαφορετικό επίπεδο προστασίας τους σε εθνικό επίπεδο μπορούσε να επηρεάσει τη διασυνοριακή ροή προσωπικών δεδομένων δημιουργώντας προσκόμματα στην άσκηση μιας σειράς οικονομικών δραστηριοτήτων σε κοινοτικό επίπεδο⁴⁵.

Προς τον σκοπό αυτό, ο κοινοτικός νομοθέτης έθεσε τα όρια για την προστασία των ατόμων κατά την επεξεργασία και την ελεύθερη διακρατική κυκλοφορία των προσωπικών δεδομένων τους, στη βάση των οποίων παρέχονται στον εθνικό νομοθέτη περιθώρια πρωτοβουλιών και επεμβάσεων καθορισμένων από τις «εθνικές ιδιομορφίες» κάθε ευρωπαϊκού κράτους. Το πλαίσιο της Οδηγίας περιλαμβάνει βασικές αρχές επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁴⁶ και ένα σαφές κανονιστικό πλέγμα περιορισμών της⁴⁷, ενώ κατοχυρώνει τα

⁴⁴Βλ. Οδηγία 95/46/ΕΚ, Προοίμιο 10: (Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτιμώντας) «ότι στόχος των εθνικών νομοθεσιών όσον αφορά την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι η διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως της ιδιωτικής ζωής, όπως επίσης αναγνωρίζεται στο άρθρο 8 της ευρωπαϊκής σύμβασης περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου 7 ότι, για το λόγο αυτό, η προσέγγιση των εν λόγω νομοθεσιών δεν πρέπει να οδηγήσει στην εξασθένηση της προστασίας που εξασφαλίζουν αλλά, αντιθέτως, πρέπει να έχει ως στόχο την κατοχύρωση υψηλού επιπέδου προστασίας στην Κοινότητα».

⁴⁵Βλ. Οδηγία 95/46/ΕΚ - Προοίμιο 7: «ότι οι διαφορές που υπάρχουν στα κράτη μέλη ως προς το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ατόμου, και ιδίως της ιδιωτικής ζωής, έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι δυνατόν να εμποδίσουν τη διαβίβαση των δεδομένων αυτών από το έδαφος ενός στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Ότι οι διαφορές αυτές ενδέχεται, συνεπώς, να φέρουν εμπόδια στην άσκηση πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων σε κοινοτικό επίπεδο, να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να δυσχεράνουν το έργο των διοικητικών αρχών στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, ότι αυτές οι διαφορές προστασίας οφείλονται στις αποκλίσεις των εθνικών νομοθεσιών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων».

⁴⁶Άρθρο 6, παρ. 1: «Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει: α) να υφίστανται σύννομη και θεμιτή επεξεργασία, β) να συλλέγονται για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και η μεταγενέστερη επεξεργασία τους να συμβιβάζεται με τους σκοπούς αυτούς. Η μεταγενέστερη επεξεργασία για ιστορικούς, στατιστικούς ή επιστημονικούς σκοπούς δεν θεωρείται ασυμβίβαστη εφόσον τα κράτη μέλη προβλέπουν κατάλληλες εγγυήσεις, γ) να είναι κατάλληλα, συναφή προς το θέμα και όχι υπερβολικά σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται και υφίστανται επεξεργασία, δ) να είναι ακριβή και, εφόσον χρειάζεται, να ενημερώνονται. Πρέπει να λαμβάνονται όλα τα εύλογα μέτρα ώστε δεδομένα ανακριβή ή ελλιπή σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους έχουν συλλεγεί ή υφίστανται κατόπιν επεξεργασία, να διαγράφονται ή να διορθώνονται, ε) να διατηρούνται με μορφή που επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των προσώπων στα οποία αναφέρονται μόνο κατά τη διάρκεια περιόδου που δεν υπερβαίνει την απαιτούμενη για την επίτευξη των σκοπών για τους οποίους έχουν συλλεγεί ή για τους οποίους αργότερα υφίστανται επεξεργασία. Τα κράτη μέλη προβλέπουν κατάλληλες εγγυήσεις για τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που διατηρούνται πέραν της περιόδου αυτής για σκοπούς ιστορικούς, στατιστικούς ή επιστημονικούς».

⁴⁷Σύμφωνα με το άρθρο 7 της Οδηγίας, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι επιτρεπτή μόνον και εφόσον α) πραγματοποιείται με τη σχετική συγκατάθεση από το υποκείμενο των δεδομένων, β) εντάσσεται στο πλαίσιο της εκπλήρωσης μιας συμβατικής σχέσης, γ) είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρέωσης από το νόμο, δ) αποσκοπεί στη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του

δικαιώματα των προσώπων στα οποία αναφέρονται αυτά για ενημέρωση, πρόσβαση και αντίταξη στην επεξεργασία τους, αλλά και για μη συμμόρφωση σε νομική απόφαση βασισμένη αποκλειστικά στην αυτοματοποιημένη επεξεργασία όσων δεδομένων θίγουν πτυχές της προσωπικότητάς τους (άρθρα 10-15 της Οδηγίας). Το σημαντικότερο, η Οδηγία αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο των ανεξάρτητων ελεγκτικών αρχών⁴⁸ για την αποτελεσματική προστασία των προσωπικών πληροφοριών (αξιώνοντας, μάλιστα από τους εθνικούς νομοθέτες να τις εξοπλίσουν και με «αποτελεσματικές εξουσίες παρέμβασης») και εισάγει ειδικές ρυθμίσεις για την ασφάλεια συγκεκριμένων κατηγοριών δεδομένων⁴⁹.

Συγκεφαλαιώνοντας, η Οδηγία 95/46/EK έχει δυσπόστατη αφετηρία και κατεύθυνση και υποδηλώνει μία ορισμένη κανονιστική προσέγγιση: εκτός από τα προσωπικά δεδομένα, που χρήζουν προστασίας, ως προστατευόμενη πρέπει να αντιμετωπισθεί νομολογιακά και δικαιικά και η ελεύθερη κυκλοφορία αυτών, χωρίς, ωστόσο, προβάδισμα έναντι των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως προκύπτει από την διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 της Οδηγίας. Το αντίθετο, μάλιστα: με σκοπό την επίτευξη ενός όσο το δυνατόν υψηλότερου επιπέδου προστασίας τους, η Επιτροπή αναγνωρίζει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να φροντίζουν για τη διαρκή βελτίωση αυτής, έστω και εάν η συγκεκριμένη πολιτική οδηγήσει σε αποκλίσεις μεταξύ των κρατών μελών με αρνητικές συνέπειες στην ελεύθερη ροή προσωπικών δεδομένων (Μήτρου, 2001)⁵⁰.

υποκειμένου των δεδομένων, ε) εξυπηρετεί την εκπλήρωση έργου δημοσίου συμφέροντος και στ) κρίνεται αναγκαία για την ικανοποίηση ενός έννομου συμφέροντος του υπεύθυνου επεξεργασίας εφόσον δεν προέχει το συμφέρον του υποκειμένου των δεδομένων. Βλ. και Μήτρου, 2001.

⁴⁸ Άρθρο 28, παρ. 1: «Κάθε κράτος μέλος προβλέπει ότι μία ή περισσότερες δημόσιες αρχές επιφορτίζονται με τον έλεγχο της εφαρμογής, στο έδαφός του, των εθνικών διατάξεων που έχουν θεσπισθεί από τα κράτη μέλη, κατ' εφαρμογή της παρούσας οδηγίας. Οι εν λόγω αρχές ασκούν τα καθήκοντα που τους ανατίθενται με πλήρη ανεξαρτησία».

⁴⁹ Άρθρο 8, παρ. 1. «Τα κράτη μέλη απαγορεύουν την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που παρέχουν πληροφορίες για τη φυλετική ή εθνική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και την υγεία και τη σεξουαλική ζωή».

⁵⁰ Προοίμιο 9: «ότι, λόγω της ισοδύναμης προστασίας που θα προκύψει από την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών, τα κράτη μέλη δεν θα μπορούν πλέον να εμποδίζουν την μεταξύ τους ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για λόγους προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των φυσικών προσώπων, και κυρίως της ιδιωτικής ζωής. ότι τα κράτη μέλη θα διαθέτουν περιθώριο χειρισμού το οποίο, στα πλαίσια της εφαρμογής της οδηγίας, θα μπορεί να χρησιμοποιείται επίσης από τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους. ότι θα μπορούν συνεπώς να προσδιορίζουν, στην εθνική τους νομοθεσία, τους γενικούς όρους θεμιτής επεξεργασίας των δεδομένων. ότι πράττοντας τούτο τα κράτη μέλη θα προσπαθήσουν να βελτιώσουν την προστασία που παρέχει η

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η Οδηγία μοιάζει να δίνει μεγάλη έμφαση στην προστασία των πολιτών της Ε.Ε. κατά τη διασυνοριακή ροή των πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα θέτοντας ως βασική επιδίωξή της, όπως αναφέρεται ρητά στο προοίμιό της, την εδραίωση και προώθηση της δημοκρατίας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη βάση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προστατεύονται από τα Συντάγματα και τους νόμους των κρατών μελών⁵¹, μια κριτική ανάγνωσή της, μας αφήνει την εντύπωση ότι η προστασία των προσωπικών δεδομένων είναι ανεκτή στο βαθμό και όσο δεν εμποδίζει την ελεύθερη διασυνοριακή κυκλοφορία τους. Φαίνεται τελικά ότι πρωταρχικός στόχος της Οδηγίας παραμένει η ελεύθερη διακίνηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, στον οποίο υπακούουν και υποτάσσονται οι υπόλοιπες κανονιστικές ρυθμίσεις της.

Η προστασία των προσωπικών πληροφοριών συμπληρώνεται, εξειδικεύεται και ενισχύεται περαιτέρω με δύο άλλες Ευρωπαϊκές Οδηγίες, την 97/66/Ε.Κ. και την 2002/58/ Ε.Κ. (επικαιροποίηση και αντικατάσταση της προηγούμενης), οι οποίες συνιστούν απάντηση στα ειδικά προβλήματα που ανακύπτουν στον χώρο των τηλεπικοινωνιών από την εισαγωγή προηγμένων ψηφιακών τεχνολογιών στα δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και αποσκοπούν στην αποτελεσματική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής των συνδρομητών και των χρηστών της ψηφιακής τεχνολογίας⁵².

ισχύουσα νομοθεσία τους, ότι, εντός των ορίων του περιθωρίου και σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, ενδέχεται να προκύψουν διαφορές όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας, που θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις στην κυκλοφορία των δεδομένων τόσο στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους όσο και στην Κοινότητα».

⁵¹Βλ. Οδηγία 95/46/ΕΚ – Προοίμιο 1: «ότι οι στόχοι της Κοινότητας ... συνίστανται στην επιδίωξη όλο και μεγαλύτερης ενότητας μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών, στην ανάπτυξη στενότερων σχέσεων μεταξύ των χωρών της Κοινότητας, στην εξασφάλιση, μέσω κοινής προσπάθειας, της οικονομικής και κοινωνικής προόδου, με την κατάργηση των φραγμών που χωρίζουν την Ευρώπη, στην προώθηση της δημοκρατίας με βάση τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τα συντάγματα και τους νόμους των κρατών μελών καθώς και την ευρωπαϊκή σύμβαση περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών»

⁵²Οδηγία 97/66/ΕΚ, Προοίμιο 3: (Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο εκτιμώντας) ότι ήδη εισάγονται στην Κοινότητα νέες προηγμένες ψηφιακές τεχνολογίες στα δημόσια τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, οι οποίες δημιουργούν ειδικές απαιτήσεις όσον αφορά την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής του χρήστη, ότι η ανάπτυξη της κοινωνίας των πληροφοριών χαρακτηρίζεται από την καθιέρωση νέων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, ότι η επιτυχής διασυνοριακή ανάπτυξη των υπηρεσιών αυτών, όπως το “βίντεο κατά βούληση” και η διαλογική τηλεόραση εξαρτώνται εν μέρει από την πεποίθηση των χρηστών ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η ιδιωτική τους ζωή».

Η έκδοση και των οδηγιών αυτών υπακούει μάλλον στη λογική των ελεύθερων αγορών και υπαγορεύεται από την επιδίωξη ολοκλήρωσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς μέσω της απρόσκοπτης διακίνησης αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων, όπως συνάγεται και από τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής τους στη ρύθμιση σχέσεων μεταξύ ιδιωτών. Παρ' όλα ταύτα, είναι εμφανής η βαρύτητα που αποδίδει η Ε.Ε. στο ζήτημα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ως έκφανσης είτε του ιδιωτικού βίου, είτε της προσωπικότητας, και προφανής η εδραιωμένη προσήλωσή της στη διασφάλιση του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού των πολιτών της ευρωπαϊκής κοινότητας στο πλαίσιο της ηθικής των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και των αρχών της Δημοκρατίας. Αποτυπώνονται περαιτέρω με σαφήνεια τόσο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999), στην οποία εισάγεται η εφαρμογή των σχετικών κανόνων στο εσωτερικό των κοινοτικών οργάνων με την παράλληλη πρόβλεψη για την ίδρυση ενός ανεξάρτητου «εποπτικού οργάνου» επιφορτισμένου με τον έλεγχο της τήρησης των ουσιαστικών ρυθμίσεων (Μήτρου, 2001) όσο και στην υιοθέτηση από την Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης μιας σειράς Συστάσεων προς τα μέλη κράτη για την προστασία της ιδιωτικότητας στο Διαδίκτυο (Καλαντζής, 1996), ανάμεσα στις οποίες ιδιαίτερης σημασίας είναι η Σύσταση R (99) 5.

Η σημασία της εν λόγω Σύστασης, έγκειται στο γεγονός ότι εκτιμώντας τους κινδύνους που εγκυμονεί για την ιδιωτικότητα των φυσικών προσώπων η τεχνολογική ανάπτυξη και η γενίκευση της συλλογής και της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων στις «λεωφόρους της πληροφορίας»⁵³, αναγνωρίζει την υποχρέωση των ηλεκτρονικών επικοινωνιών να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες τους, και μάλιστα, το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα και

Οδηγία 2002/58/EK, Προοίμιο 4: (Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο εκτιμώντας ότι) «η οδηγία 97/66/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Δεκεμβρίου 1997, περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, απέδωσε τις αρχές που καθορίζονται στην οδηγία 95/46/EK με τη μορφή συγκεκριμένων κανόνων για τον τομέα των τηλεπικοινωνιών. Η οδηγία 97/66/EK πρέπει να προσαρμοσθεί στις εξελίξεις των αγορών και των τεχνολογιών των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, προκειμένου να παρέχει το ίδιο επίπεδο προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής σε όλους τους χρήστες υπηρεσιών επικοινωνιών διαθέσιμων στο κοινό, ανεξάρτητα από τις χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες. Η εν λόγω οδηγία θα πρέπει, ως εκ τούτου, να καταργηθεί και να αντικατασταθεί από την παρούσα οδηγία».

⁵³ Σύσταση R (99) 5 της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου Ευρώπης. Προοίμιο: «Λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη ότι η τεχνολογική ανάπτυξη και η γενίκευση της συλλογής και επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων στις λεωφόρους επικοινωνίας φέρει κινδύνους για την προστασία και διατήρηση της ιδιωτικότητας των φυσικών προσώπων».

το απόρρητο της αλληλογραφίας, σύμφωνα με τις εγγυήσεις που παρέχει η Ευρωπαϊκή Συνθήκη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁵⁴. Στο πλαίσιο αυτό, χαράσσει σαφείς κατευθυντήριες αρχές, ενσωματωμένες στο Παράρτημά της, για την προστασία των ατόμων όσον αφορά στη διασφάλιση της ιδιωτικότητάς τους συστήνοντας στις κυβερνήσεις των κρατών-μελών την ευρεία διασπορά αυτών των αρχών τόσο σε χρήστες (Καστανάς, 2001) όσο και σε παροχείς υπηρεσιών στο Διαδίκτυο⁵⁵ (των οποίων επισημαίνει τις ευθύνες αλλά και τα εκ του νόμου απορρέοντα δικαιώματα) με την προοπτική να ενσωματωθούν ή να προσαρτηθούν σε κώδικες συμπεριφοράς. Και παρ' όλο που η παραπάνω Σύσταση δεν έχει νομική δεσμευτικότητα, θεωρείται κρίσιμης σημασίας για τον εκσυγχρονισμό των κανόνων προστασίας του προσώπου απέναντι στις προκλήσεις και τις απειλές / προσβολές που δημιουργεί το σύγχρονο τεχνολογικό τοπίο, καθώς «εισάγει» την εφαρμογή των βασικών αρχών προστασίας των προσωπικών δεδομένων στον χώρο του Διαδικτύου, με στόχο την επέκταση και εξειδίκευση των νομοθετικών ρυθμίσεων στον ψηφιακό κόσμο των πληροφοριών.

4.3.2. Το ελληνικό νομολογικό και κανονιστικό πλαίσιο του δικαιώματος

Με βάση τα παραπάνω, το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων δεν διαμορφώθηκε νομολογικά στην Ελλάδα, αλλά μεταφέρθηκε από την Ευρώπη έχοντας διανύσει κατά τα τελευταία 30 χρόνια στο πεδίο της ευρωπαϊκής έννομης τάξης μία τέτοια πορεία που το έχει αναγάγει, εν τέλει, σε ένα καθαυτό θεμελιώδες δικαίωμα και διαθέτοντας έναν ικανό αριθμό ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία

⁵⁴Σύσταση R (99) 5 της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου Ευρώπης. Προοίμιο: «Γνωρίζοντας ότι οι επικοινωνίες που πραγματοποιούνται με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών πληροφοριών, οφείλουν, επίσης, να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και, συγκεκριμένα, το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα και το απόρρητο της αλληλογραφίας, σύμφωνα με τις εγγυήσεις του Άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα».

⁵⁵Συστήνει την ευρεία διασπορά των Κατευθυντήριων γραμμών που περιέχονται στο παράρτημα της παρούσας σύστασης από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών, ειδικά σε χρήστες και παροχείς υπηρεσιών στο Διαδίκτυο, καθώς και σε κάθε εθνική αρχή αρμόδια για την τήρηση των διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων.

δικαιολογούν την ιδιαίτερη θέση που του αποδόθηκε και την αναγνώριση που του επιφυλάχθηκε ως ιδιαίτερου δικαιώματος (Βρυξέλλες, 1999). Ούτε και κατοχυρώθηκε νομικά, εξάλλου, ως ουσιαστικό, ιδιαίτερο δικαίωμα πριν την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001.

Είναι γεγονός ότι ο Ν. 2472/1997, ο οποίος προηγήθηκε της αναθεώρησης μεταφέροντας στην εσωτερική έννομη τάξη τις ρυθμίσεις της Κοινοτικής Οδηγίας 95/46/EK για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, παρ' όλο που συνιστά μέσον ανταπόκρισης στις μεταβολές των δεδομένων του σύγχρονου πολιτισμού σε εθνικό επίπεδο, δεν θεσπίζει ειδικούς κανόνες δικαίου για τη ρύθμιση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων θέτοντας νόμιμους όρους και όρια στις τεχνολογικές και οικονομικές εξελίξεις που τα απειλούν και τα προσβάλλουν. Αν και οι ρυθμίσεις του αποτελούν τόπο συνάντησης πολλών κλάδων του δικαίου και απάντηση της νομικής επιστήμης στις προκλήσεις που της απευθύνει η κοινωνία της πληροφορίας, σ' αυτές το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων έχει τη μορφή αξιώσεων οι οποίες απορρέουν από τα ήδη κατοχυρωμένα συνταγματικά θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες που προστατεύουν στο σύνολό τους το ανθρώπινο σώμα και, κυρίως, από το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή (Ακριβοπούλου, 2011). Ωστόσο, είναι αυτός ο νόμος που προετοίμασε την αναγνώριση και ενσωμάτωση του δικαιώματος της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο αναθεωρημένο ελληνικό Σύνταγμα του 2001 ως εξειδικευμένου, emphaticά επιβεβαιωμένου και τυποποιημένου ισχύοντος δικαιώματος του προσώπου (Χρυσόγονος, 2001), σε μια πανηγυρική επαναδιατύπωσή του –παράγωγο των προσπαθειών ανταπόκρισης της ελληνικής έννομης τάξης στις απαιτήσεις της Κοινωνίας της Πληροφορίας (Βιδάλης – Μήτρου – Τάκης, 2006).

Η προστασία των προσωπικών δεδομένων έχει τις ρίζες της στο προ της αναθεωρήσεως Σύνταγμα, το οποίο, όμως, την ενέτασσε στην προστασία των -στη βάση του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου- κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του ιδιωτικού βίου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Το αναθεωρημένο Σύνταγμα προεκτείνει και εξατομικεύει το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών πληροφοριών -αναγνωρίζοντας συμβολικά το μέγεθος των διακινδυνεύσεων που αντιμετωπίζει το υποκείμενο από την εξέλιξη της τεχνολογίας και την ποιότητα των προσβολών τις οποίες υφίσταται από την απεριόριστη συλλογή

επεξεργασία και διάδοση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα- μέσω της θέσπισης νέων συνταγματικών ρυθμίσεων οι οποίες κατοχυρώνουν το δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης (Άρθρα 5Α και 9Α αναθ. Συντ.) συνεισφέροντας πρόσθετες εγγυήσεις για την άσκησή του (Άρθρα 19-25 αναθ. Συντ.) και την ενίσχυση της ασφάλειας του δικαίου μεταξύ ατόμων κι εξουσίας (Βιδάλης, 2001).

Η κατοχύρωση του δικαιώματος προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία το αναθεωρημένο Σύνταγμα διαστέλλει νοηματικά και θεσμικά από τον ιδιωτικό βίο επικεντρώνοντας, κυρίως, σ' αυτό της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης, δεν εγγυάται απλά την εν γένει ανάπτυξη της προσωπικότητας σε καθεστώς κυριαρχίας της ψηφιακής πληροφορίας Γέροντας, 2002 / Ιγγλεζάκης, 2003). Εξασφαλίζει, επιπλέον την πληροφοριακή συγκρότηση της κοινωνίας και διασφαλίζει τη δημοκρατική λειτουργία της επιτρέποντας, στο πλαίσιο του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού των προσώπων, τη δραστήρια συμμετοχή τους στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά τεκταινόμενα μέσω της ενεργοποίησης της ατομικής πρωτοβουλίας και δράσης σε συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης, ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης και ευρείας χρησιμοποίησης της τεχνολογίας τόσο από την κρατική όσο και την ιδιωτική εξουσία (Βενιζέλος, 2002).

Υπ' αυτή την άποψη, η αυτοτελής αξία της συνταγματικής κατοχύρωσης του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων στο αναθεωρημένο ελληνικό Σύνταγμα, έγκειται στη δυνατότητά του να εξασφαλίζει για το σύνολο των δικαιωμάτων της ιδιωτικής και προσωπικής σφαίρας του ατόμου μια νέα σύγχρονη γραμμή άμυνας απέναντι στις καινοφανείς διακινδυνεύσεις που γεννούν για το πρόσωπο η κοινωνία της πληροφορίας και η παγκοσμιοποίηση (Ακριβοπούλου, 2011), με προοπτική την ανάπτυξη και την εύρυθμη λειτουργία της ελληνικής πολιτείας –ενταγμένης στην οικογένεια των μετανεωτερικών ευρωπαϊκών κρατών. Κατά τούτο, στο εν λόγω δικαίωμα, με τη σύνθετη, παράγωγη κανονιστικότητα και τον ετεροαναφορικό χαρακτήρα, όπως αναγνωρίζεται στο άρθρο 9Α Συντ., αποτυπώνεται ο δυναμικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων και η ικανότητά τους να προσαρμόζονται στην κοινωνική εξέλιξη και μεταβολή, με αμετακίνητο στόχο την αποτελεσματική εξασφάλιση της ελευθερίας και της αυτονομίας του προσώπου ως υποκειμένου και όχι αντικειμένου του δικαίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Συγκεφαλαιώνοντας, το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα έναντι των διακινδυνεύσεων που η σύγχρονη χρήση της τεχνολογίας γεννά για την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, προσεγγίζεται ως δικαίωμα με αυτοτελές, διακριτό (Μήτρου, 2001) και θεμελιώδες (Μαντζούφας, 2006) περιεχόμενο στην κυρίαρχη ερμηνευτική του οπτική, υπό το πρίσμα της οποίας υποστηρίζεται η αυτονόμησή του από τα υπόλοιπα της προσωπικής – ιδιωτικής σφαίρας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, στερείται ουσιαστικού περιεχομένου, χωρίς αυτό να μειώνει την κανονιστικότητά του, η οποία απορρέει από την ηθική του θεμελίωση στην αυτονομία του προσώπου -άλλοτε, στην αρνητική της εκδοχή ως πληροφοριακή αυτοδιάθεση και άλλοτε, στη θετική της ως πληροφοριακός αυτοκαθορισμός - και από την προστασία την οποία παρέχει σε πληροφορίες που συνδέονται με την εξατομίκευση και την ταυτότητά του ή την ιδιωτική του ζωή, αντίστοιχα (Ακριβοπούλου, 2011). Υπ' αυτή την έννοια, εντάσσεται, σύμφωνα με τις σύγχρονες νομολογιακές θεωρίες, σε μια νέα γενιά δικαιωμάτων που προωθούν τα εκσυγχρονισμένα συνταγματικά κείμενα, τα οποία δικαιώματα έχουν το χαρακτηριστικό ότι, αντί να λειτουργούν ως ουσιαστικές πτυχές της αυτονομίας και ελευθερίας του προσώπου, επικεντρώνονται στην επιβολή κυρώσεων και στην ενίσχυση αξιώσεων και συμφερόντων του υποκειμένου ή τυποποιούν προσβλητικές για τα δικαιώματα πρακτικές παραπέμποντας στην ουσία σε άλλα δικαιώματα, με τα οποία συνδέονται άρρηκτα (Ακριβοπούλου, 2011).

Η ετεροαναφορικότητα που αυτό το χαρακτηριστικό προσδίδει στο δικαίωμα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, είναι συνάρτηση των νέων συνθηκών που βιώνουμε με την αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας, η οποία ανέδειξε το Διαδίκτυο σε κεντρική πηγή πληροφορίας -άρα εξουσίας- και σε κυρίαρχο διαμεσολαβητή πληροφόρησης κι επικοινωνίας αμβλύνοντας τα όρια μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας και καθιστώντας το άτομο υπάγωγο σε διακινδυνεύσεις και προσβολές της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητάς του από τον κυβερνοχώρο. Πολύ περισσότερο, που ο ψηφιακός κόσμος λειτουργεί, στη βάση του τουλάχιστον, με άγραφους νόμους, καθώς το Ίντερνετ αποτελεί εκ της φύσης του άναρχο δίκτυο επικοινωνίας (Μήτρου, 2002) –δυσδάμαστο, κατά συνέπεια, χώρο για

την επιβολή συγκεκριμένων νόμων και δεοντολογικών κανόνων προστασίας της ελευθερίας και της αυτονομίας του προσώπου.

Υπ' αυτή την άποψη, το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αναγνωρίζει και προστατεύει το υποκείμενο ως «ψηφιακό μωσαϊκό» πληροφοριών (Καμίνης, 2008) αποκτώντας το ουσιαστικό περιεχόμενό του και αντλώντας την αξιολογική του νομιμοποίηση και την ηθική του θεμελίωση από το γεγονός ότι, διερχόμενο έμμεσα μέσα από τα δικαιώματα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και της προσωπικότητας, διευρύνει τα όρια της αυτονομίας, της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του υποκειμένου ενισχύοντας, εν τέλει, την αξία του ως ανθρώπου.

Κατά συνέπεια, η παραβίαση των προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο συνιστά «έγκλημα» όχι μόνον γιατί προσβάλλει απόλυτες ηθικές αρχές, όπως η τιμή, η αξιοπρέπεια και η ελευθερία του υποκειμένου, που έχουν ανυψωθεί για λόγους ιστορικούς σε υπέρτατες συνταγματικές αξίες προστατευόμενες από ολοκληρωμένους, πλέον, και δεσμευτικούς κανόνες δικαίου. Αλλά και γιατί μέσω της προσβολής τους καταστρατηγούνται βασικές αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατικής παράδοσης, η αυτονομία, η ισότητα και η διαφορετικότητα, που αποτελούν τις βάσεις για μια οργανωμένη κοινωνική συμβίωση και, κατ' επέκταση, για την εύρυθμη λειτουργία και την ανάπτυξη μιας κοινωνίας η οποία βασίζει την ύπαρξή της στην ενεργή συμμετοχή όλων των μελών του κοινωνικού συνόλου στις διεργασίες της.

Υπ' αυτή την έννοια, η παραβίαση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον κυβερνοχώρο είτε από την κρατική είτε από την ιδιωτική εξουσία, συνιστά όχι μόνον μείζον ηθικό ζήτημα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης της ψηφιακής πληροφορίας, αλλά και κρίσιμο κοινωνικό θέμα. Χρήζει, κατά συνέπεια, άμεσης και δραστηκής αντιμετώπισης από τον νομοθέτη στο πλαίσιο μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης –επιβεβλημένης τόσο από το ηθικό καθήκον όσο και από την κοινωνική του υπευθυνότητα, ώστε να μεταλλαχθούν οι προερχόμενοι από την πληροφορική τεχνολογία κίνδυνοι σε έλλογες διακινδυνεύσεις (Αλιβιζάτος, 2004).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αγουρίδης, Σ. (1998). *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Δυτικό κόσμο (Ιστορική και Κοινωνική Ανασκόπηση)*. Αθήνα: Φιλίστωρ

Ακριβοπούλου, Χρ. (2009). (διατριβή) *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας: αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή (άρθρο 9 παρ. 1 Συντ.)*. Τμήμα Νομικής Α.Π.Θ.

Ακριβοπούλου, Χρ. (2011). Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσα από το φακό του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή. *Θεωρία και Πράξη του Διοικητικού Δικαίου*, 7.

Αλιβιζάτος, Ν. (2004). Πρόλογος. Στο Σαββάκης, Χ. – Αλιβιζάτος, Ν. *Νέες Τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Αρρίγκι, Τζ. (1992). Μαρξιστικός αιώνας, Αμερικανικός αιώνας. Στο Βούλγαρης Γ. (επιλογή κειμένων), *Η επόμενη ημέρα ... μετά την πτώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού»*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Βενιζέλος Ευ. (2002). *Το αναθεωρητικό κεκτημένο: Το Συνταγματικό φαινόμενο στον 21ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Βεργόπουλος, Κ. (1999). *Παγκοσμιοποίηση, η μεγάλη Χίμαιρα*. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης.

Βιδάλης, Τ. (2001). Νέα Δικαιώματα στο Σύνταγμα: Ένας απολογισμός. Στο Δ.Θ. Τσάτσος – Ευ. Β. Βενιζέλος – Ξ.Ι. Κοντιάδης (επ.), *Το Νέο Σύνταγμα*. Πρακτικά Συνεδρίου για το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986/2001. Αθήνα:

Βιδάλης, Τ. _ Μήτρου, Λ. – Τάκης, Α. (2006). Συνταγματική πρόσληψη των τεχνολογικών εξελίξεων και «νέα» δικαιώματα (παρ. ΙΙΙ). Στο Ξ.Ι. Κοντιάδης (επ.), *Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Αποτίμηση κα προτάσεις για μία νέα συνταγματική μεταρρύθμιση*. τ. 1^{ος}, Αθήνα – Κομοτηνή: σσ. 273-312.

Βούλγαρης Γ. (επιλογή κειμένων). (1992). *Η επόμενη ημέρα ... μετά την πτώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού»*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Βουλή των Ελλήνων(2010). *Σύνταγμα της Ελλάδας. Όπως αναθεωρήθηκε με το ψήφισμα της 27^{ης} Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων*. Δ/νσηεκδόσεωνκαιεκτυπώσεωντηςΒουλής.

Βουτσάκης, Β. (2004). Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: υποκειμενικές και αντικειμενικές πτυχές. Στο Σαββάκης Χ. κ. ά. *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, σσ. 87-105.

Γέροντας, Α. (2002). *Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Giddens, A. (2001). *Οι συνέπειες της Νεωτερικότητας*. (μτφρ. Ν. Μερτίκας), Αθήνα: Κριτική.

Δαγτόγλου, Πρ. (2010). *Ατομικά Δικαιώματα*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Δεληγιάννη, Ελ. (2004). *Ηθική των Μ.Μ.Ε.*. Αθήνα: Σιδέρης.

Δεμερτζής, Ν. (2002). *Πολιτική Επικοινωνία. Διακινδύνευση, Δημοσιότητα και Διαδίκτυο*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Δημητρόπουλος, Α. (1981). *Τα αμυντικά δικαιώματα και η μεταβολή της έννομης τάξης*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Δημητρόπουλος, Α. (2008). *Συνταγματικά Δικαιώματα*. Τ. Γ', β' έκδ. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας Α.Ε..

Δουζίνας, Κ. (2006). *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη: διαφορετικά συστήματα, κοινοί στόχοι για το 2010*, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002.

Heggs, D. (2005). Κυβερνοψυχολογία και κυβερνοοργανισμοί. Στο Gordo, A.J. & Parker, I. (επ.) *Κυβερνοψυχολογία* (μτφρ. Β. Γαλάνη). Αθήνα: Παπαζήσης.

Ιγγλεζιάκης, Ι.Δ. (2003). *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, Α.Ε.

Καλαντζής, Α. Κ. (1996). Η προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. *ΝοΒ*, 44.

Καράκωστας, Ι (2011). *Το δίκαιο της προσωπικότητας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.

Καστανάς, Η. (2001). Ίντερνετ και προστασία προσωπικών δεδομένων. *ΔτΑ*, 11.

Κλάδης, Δ. (1999). Το Πανεπιστήμιο ανάμεσα στην κοινωνία της εργασίας και την κοινωνία της γνώσης και της μάθησης. Στον τόμο *Το πανεπιστήμιο στην κοινωνία που αναδύεται*, Τομέας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κόλιας, Χ. – Ναξιάκης Χ. – Χλέτσος, Μ. (επ.) (2003). *Μύθοι και πραγματικότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Πατάκης.

Κονδύλης, Π. (1992). *Πλανητική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Κοσκινάς, Κ. – Αρσένης, Σπ. (επ.) (2009). *Δυνητικές κοινότητες και διαδίκτυο: Κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις και τεχνικές εφαρμογές*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Κοτζιάς, Ν. (2000). Θεωρίες για την παγκοσμιοποίηση και οι ασυμμετρίες της πραγματικότητας – Προλεγόμενα. Στο Ούλριχ Μπεκ, (2000). *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Λιάκος, Αντ. (1993). Βαλκανική κρίση κι εθνικισμός. Στο *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική Βαλκανική πολιτική*. Αθήνα: Ο Πολίτης.

Manent, P. (2005). *Απλά μαθήματα πολιτικής φιλοσοφίας*. Αθήνα: Πόλις.

Μάνεσης, Α. (1982). *Ατομικές Ελευθερίες*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Μαντζούφας, Π. Γ. (2006). Συνταγματική προστασία των δικαιωμάτων στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Μαντζούφας, Π.Γ. (2007). Ανθρώπινα δικαιώματα. Ένας νεωτερικός μύθος που μετατράπηκε σε ιδεολογία. *Σύγχρονα Θέματα*, 97, 18-21.

Μαυριάς, Κ. (1982). *Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Μήτρου, Λ. (2001). Προστασία Προσωπικών Δεδομένων: Ένα νέο δικαίωμα; Στο Τσάτσος, Δ.Θ. – Βενιζέλος, Ευ. Β. – Κοντιάδης, Ξ.Ι. (επ.) *Το νέο Σύνταγμα. Πρακτικά Συνεδρίου για το Αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986/2001*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ.Ν. Σάκκουλας.

Μήτρου, Λ. (2002). *Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Μήτρου, Λ. (2006). Προσωπικά δεδομένα, ιδιωτικότητα και απόρρητο. Στο Συνήγορος του Πολίτη (επ.) *Ιατρικό απόρρητο*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη:

Miaille, M. (1988). *Κριτική Εισαγωγή στο Δίκαιο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Mill, J.S. (1983). *Περί Ελευθερίας* (μτφρ. Ν. Μπαλής). Αθήνα: Επίκουρος.

Mill, J.S. (2002). *Ωφελιμισμός* (μτφρ. Φ. Παιονίδης). Αθήνα: Πόλις.

Μπεκ, Ούλριχ (2000). *Τι είναι η παγκοσμιοποίηση;*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ντάβου, Μπ. (2012). Γνωσιακή Ψυχολογία: Τεχνολογικά διαμεσολαβημένες σχέσεις. *αΩ*, τεύχος 56.

Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Φ. (2012). Κοινωνικά δίκτυα και προσωπικότητα –I, *ΔιΜΕΕ*, έτος 9^ο, 2/2012, σσ. 186-195.

Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Φ. (2012). Η Δι@ύγεια στη δημόσια διοίκηση υπό το πρίσμα της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, ΔτΑ Νο 55/2012, σσ. 675-699.

Παπαντωνίου, Ν. (1983). *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*. τευχ. Α', Αθήνα:

Παραράς, Π (2001). *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (β' έκδ.). Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Περράκης, Στ. Ε. (1990). «Δικαιώματα του Ανθρώπου και Ειρήνη». Στο Παπαδοπούλου, Δ. (υπεύθυνη έκδοσης) *Εκπαίδευση για ην Ειρήνη και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Εκπαίδευσης για την Ειρήνη.

Ροζάκης, Χρ. (2001). Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλέγμα της προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη. *Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου*, τ. 21, ειδικό τεύχος, Σεπτέμβριος 2001, σσ. 427-439.

Σαβράμη, Μ. (2011). Αναπαραστάσεις της φιλίας στη διαδικτυακή και την πραγματική ζωή. Στο Ντάβου, Μπ. (επ.). *Δέκα Χρόνια: Το έργο μας από το 2001 έως το 2011*. Αθήνα: Έκδοση του Εργαστηρίου Ψυχολογικών Εφαρμογών και Επικοινωνιακού Σχεδιασμού του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Σταμάτης, Κ. (2005). *Η αβέβαιη «Κοινωνία ης Γνώσης»*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Thomson, J. (1999). *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Thomson, J. (2004). *Πολιτικά σκάνδαλα στην εποχή της εικόνας*. Αθήνα: καστανιώτης.

Targuieff, P.A. (2002). *Παγκοσμιοποίηση και Δημοκρατία* (μτφρ. Ν. Κούρκουλος). Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Τσίρος, Ν. (2013). *Αξιοπρέπεια και δικαιώματα του ανθρώπου ως συγκείμενα της νεωτερικότητας*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Τομπάζος, Σ, (1999). *Παγκοσμιοποίηση και Ευρωπαϊκή Ένωση. Εισαγωγή στην κριτική της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τσαούσης, Δ.Γ. (2009). *Η κοινωνία της γνώσης*. Αθήνα: Gutenberg –Γιώργος και Κώστας Δαρδανός.

Φουντεδάκη, Κ. (2012). *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον Αστικό Κώδικα* Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, Α.Ε..

Χρυσόγονος, Κ. (2001). *Μια βεβαιωτική αναθεώρηση*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Α. Σάκκουλας.

Χρυσόγονος, Κ. (2002). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Χτούρης Σ. (2004). *Ορθολογικά Συμβολικά Δίκτυα*. Αθήνα: Νήσος.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. New Delhi: Sage.

Bell, D. (1973). *The Coming of Post Industrial Society*. New York: Basic Books.

Bentham, J. (1970). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. London: Athlone Press. (α' εκδ. 1830).

Bobbio, Norberto, (1996). *The Age of Rights*. Cambridge: Polity.

Borovic, M. (1995). *J. Bentham, The Panopticon Writings*. London: Verso.

Castells, M. (1989). *The Information City*. Oxford: Basic Blackwell.

Cheh, M. (2001). Technology and Privacy: Creating the conditions for preserving personal privacy. Στο L.A. Sicilianos–M. Gavouneli (Eds.), *Scientific and Technological Developments and Human Rights*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Cohen, J. (2000). Examined Lives: Informational Privacy and the Subject as Object, *Stanford Law Review*, vol. 52, May 2000, σσ.1373-1437.

DeCew, J.W. (1997). *In pursuit of Privacy: law, ethics and the rise of technology*. Cornell University Press.

DeCew, J.W. (2004). «Privacy and Policy for Genetic Research», *Ethics and Information Technology*, 6, 1, March 2004 (5-14).

Glancy, D. J. 1979. "The Invention of the Right to Privacy", *Arizona Law Review*, v. 21, n. 1. pp. 1-39.

Goldberg (1998). Technological addictions. *Clinical psychology Forum*, 76, 14-19.

Horkheimer, M & Adorno Th.W. (1972). *The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception*. Στο Horkheimer, M & Adorno Th.W. *Dialectic of Enlightenment*. New York: The Seabury Press.

Jennings, M.K. (1996). Political Knowledge over time and across generations. *Public Opinion Quarterly*, 60 (2), σσ.228-252.

Kassirer, J.P. (2001). Pseudoaccountability. *Annals of International Medicine*, 134, σσ.587-590.

Laurie, G. (2002). *Genetic Privacy – A challenge to Medico-Legal Norms*. Cambridge University Press.

Lewis, N. (1988). Human rights, law and democracy in an unfree world. Στο Evans T. (επιμ.) *Human Rights Fifty Years on: A reappraisal*. Manchester University Press.

McLanahan, S.S., Wedemeyer, N.V., & Adelberg, T. (1981). Network structure, social support, and psychological well-being in single parent families. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 601-612.

McNaughton, D. & Rawling, P. (2006). *Deontology*. The Oxford Handbook of Ethical Theory.

Maner W. (1980). *Starter Kit in Computer Ethics*. Helvetia Press (published in cooperation with the National Information and Resource Center for Teaching Philosophy).

Mill, J.S. (1860). *Utilitarianism*. επανέκδοση (1970) London: Fontana Library of Philosophy.

Mitchell (2000). Internet addiction: genuine diagnosis or not. *Lancet*, 355(9204), 632.

- Orwell, G. (1949). *Nineteen eight-four. A novel*. London: Secker & Warburg.
- Raines, J.C. (1974). *Attack on Privacy*. Valley Forge: Judson Press.
- Severson, R.W. (1997) *The Principles of Information Ethics*. New York: Routledge.
- Shariff, I. (2003). Global Economic Integration. Prospects and Problems. *International Journal of Development Economics. Development Review*, v. 1, no 2, pp. 163-178.
- Solove, D. J. (2006). «A taxonomy of privacy», *University Pennsylvania Law Review*, (516-519).
- Stefik, M. (1999). *The Internet Edge – Social, Technical and Legal Challenges for a Networked World*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Touraine, A. (1971). *The Post-Industrial Society*. New York: Random House.
- Wallerstein, I (1976). (μτφρ. Β. Αράπογλου) *The Modern world-system: Capitalistic Agriculture and the Origins of European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Wertheim, M (1998). *The Pearly Gates of Cyberspace: A History of Space from Dante to the Internet*. New York: Norton.
- Westin, A.F. (1967). *Privacy and Freedom*. New York:
- Wiener, N. (1950). *The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society*. Houghton Mifflin.
- Winnicott, D. W. (1992). *Transitional Objects and Transitional Phenomena, Through Paediatrics to Psychoanalysis: Collected Papers*. London: The Institute of Psychoanalysis & Karnac Books.